

acta

5-8/88

Havel: Karty na stole
Symposium Praha-Vídeň
Havel: Opomíjená generace
Vaculík: Srpnový listopad

Rupnik-Jungmann-Šimečka
Intelektuálové a moc
Portréty vzdorujících
Tatarkovy „písačky“

Časopis Střední Evropa
Kantůrkové Jan Hus
Za Jiřím Theinerem
K Spisům Jana Patočky

Samizdatová periodika 1977-88
11 let Historických studií
Solidarita s Ivanem Polanským

**Čtvrtletník Čs. dokumentačního
střediska nezávislé literatury**

ACTA. Ročník 2, číslo 5-6-7-8, zima 1988.

OBSAH:

Václav Havel: Vyložené karty	1
ČESKOSLOVENSKO 1988	
Československo v evropském dění 1918-88 (symposium Praha-Vídeň)	3
Jacques Rupnik: Intelektuálové a moc v Československu	9
Václav Havel: Opomíjená generace	19
Ludvík Vaculík: Srpnový listopad	21
ČLÁNKY	
Milan Jungmann: Skici k portrétům vzdorujících	23
Milan Šimečka: Co jsou "písačky"	31
KRITICKY O KNIHÁCH A ČASOPISECH	
Jan Hus Evy Kantůrkové (M. Rejchrt)	35
Časopis Střední Evropa	37
BIBLIOGRAFIE ČS. SAMIZDATU	
Historické studie 1978-1988	44
Československá samizdatová periodika 1978-1988	53
Nové cesty myšlení (pokrač.)	70
Za Jiřím Theinerem (1927-1988)	71
Solidarita s Ivanem Polanským	74
Beneficium na paměť B. Fučíka	77
K Spisům Jana Patočky	78
Udělení Solovjovovy ceny	79

ACTA. Čtvrtletník Československého dokumentačního střediska nezávislé literatury. Rediguje Jan Vladislav za spolupráce Jiřího Gruši a Viléma Prečana.

Adresa: Dokumentationszentrum
Schwarzenberg 6
D-8533 Scheinfeld
Tel. 09162/77 61.

ACTA vycházejí současně v české a anglické verzi. Toto české číslo má 80 stran a bylo dáno do tisku v prosinci 1988.

**ČESKOSLOVENSKÉ DOKUMENTAČNÍ
STŘEDISKO NEZÁVISLÉ LITERATURY**

Zakládající členové: Jiří Gruša (místopředseda), František Janouch, Josef Jelínek (jednatel), Ivan Medek, Jiří Pelikán, Vilém Prečan, Karel Jan Schwarzenberg, Pavel Tigríd, Jan Vladislav (předseda) a d.

Členové vědecké rady: prof. dr. H. Gordon Skilling, Toronto (předseda), prof. dr. Wlodimierz Brus (Oxford University), prof. dr. Robert Byrnes (Indiana University, Bloomington), prof. dr. Markéta Goetzová-Stankiewiczová (University of British Columbia, Vancouver), dr. Eva Hartmannová (Collegium Carolinum, Mnichov), prof. dr. Erazim Kohák (Boston University), prof. dr. Jacques Rupnik (Fondation nationale des sciences politiques, Paříž), prof. dr. Roger Scruton (University of London), prof. dr. Anton Staudinger (Universität Wien), prof. dr. Josef Škvorecký (University of Toronto)

Čestní členové ČSDS: Václav Havel, Miroslav Kusý, Hana Ponická, Dominik Tatarka, Milan Uhde, Ludvík Vaculík

© Dokumentationszentrum zur Förderung der unabhängigen tschechoslowakischen Literatur e. V., 1988

Texty z ACT lze přetiskovat jen po předchozí dohodě a s uvedením pramene.

Cena tohoto svazku ACT je 40 DM. Ke svazku je přiložena brožura *Demokracii pro všechny*.

ISBN: 3-89014-039-4

Herstellung: Druck + Papier Meyer GmbH,
8533 Scheinfeld, West Germany

Na vydání tohoto svazku ACT podstatně přispěl "Central and East European Publishing Project" v Oxfordu

VYLOŽENÉ KARTY

Rok 1988 nebyl pro Československo jen rokem několika zaokrouhlených výročí. Byl to i rok – jak se k jeho osmičkové povaze hodí – politicky pro nás dost důležitý. Nedožili jsme se sice žádného náhlého zvratu, ať už k lepšímu, nebo k horšímu, ale něco se přeci jen stalo. Byly tak říkajíc vyloženy karty.

Lidé začali dávat konečně viditelněji najevo, že se už nechtějí apaticky smířovat s vnucenými poměry a že jsou schopni dělat pro svou svobodu i cosi víc, než jen doma u rádia tiše sympatizovat s Chartou, v zaměstnání si pod stolem vyměňovat samizdatovou literaturu a občas tleskat v příšeří hlediště nějakému svobodnějším představení. Ukázala to statečná účast mnoha tisíc občanů na nezávislých manifestacích, ale nejen ona: všude se najednou hovoří daleko otevřeněji než dosud, dokonce i uvnitř navýsost oficiálních struktur; stále víc „povolných“ umělců, vědců i novinářů začíná nazývat věci zase pravými jmény bez ohledu na následky, které to pro ně má; dlouho a pečlivě budovaná zeď mezi nezávisle se projevujícími občany a společnostmi jako by se začínala drolit a rozpadat. Zdá se, že lidé už mají dost neschopnosti vlády řešit problémy, které sama nakupila, a že je už omrzela jejich vlastní opatrnost.

Své karty ovšem vyložilo i mocenské centrum: nejen, že sebe samo přestrukturovalo tak, aby nebylo opravdu nic ponecháno náhodě,

čímž vzalo společnosti poslední iluze, ale neváhalo už zcela nedvojsmyslně ukázat, ať už vodními děly, novým zatýkáním, nejrůznějšími zákazy, či beznadějnou polovičatostí svých reforem, jaké je právě pozadí jeho řečí o „přestavbě“ a „demokratizaci“: zachovat existující totalitní struktury, ať to stojí, co to stojí. „Dialog nebude“, řekl sebevědomě pan Štěpán na Václavském náměstí, aby to hned druhý den na tomtéž místě výmluvně dosvědčil, když se osobně ujal velení nepřilíš (naštěstí) fungujících stříkaček. Tu větu lze číst jen jediným možným způsobem: zanechte nadějí na nějaký skutečný pohyb a změnu.

Karty jsou tedy vyloženy. Jak bude hra pokračovat, to dnes asi nedokáže odhadnout nikdo. Stříkačky sice fungují špatně, ale občanské sebevědomí také nezačne po dvaceti letech své devastace fungovat bez problémů a ze dne na den. Snadná hra to tedy nebude – pro žádnou stranu. Důležité však je, že „hra“ vůbec začala. Nebo přesněji: že vstoupila do nové fáze. Do fáze, kdy se dá už stěží předstírat, že se v ní o nic nehraje.

A jak to v takových okamžicích pravdy bývá, vynořilo se nutně i to, co se s železnou pravidelností vynořuje vždycky, když se dostává totalitní systém komunistického typu do krize (nebo když se naopak snaží sám sebe zreformovat). Totiž pochybnost o samém jeho pilíři

a zároveň jeho formálním sebezduvodnění, kterým je známé – a demokratičnost každé ústavy popírající – dogma o vedoucí úloze komunistické strany. Jinými slovy: znovu se vynořila idea PLURALISMU. Tedy názor, že žádná ideologie, doktrína či politická síla nesmí být předem a natrvalo, tj. zákonem, nadřazena jiným a že o politickou moc se mohou stejným právem ucházet všichni.

Nejde přirozeně o nic nového. Díky kvasu, kterého jsme svědky dnes téměř v celém sovětském bloku, vynořuje se tato idea všude kolem nás. Komunistické vedení se k ní staví v různých zemích různě. Gorbačov mluví o „socialistickém pluralismu“, čímž asi myslí pluralitu názorů uvnitř komunistické strany jako vedoucí síly i mimo ni; Rakowski mluví o politickém pluralismu zřejmě s úmyslem vyhradit opozici několik křesel ve vládě a parlamentu, a tím jednak pootevřít ventil společenské nespokojenosti, jednak odvést pozornost od své noční můry, kterou je pluralismus odborový; nejdál zatím došel člen vedení maďarské strany Imre Pozsgay, když řekl zcela bez obalu, že v nové maďarské ústavě nemá klauzule o vedoucí úloze strany prostě co dělat.

U nás byla tato myšlenka nahlas vyřčena letos v říjnu v manifestu nově ustaveného HNUTÍ ZA OBČANSKOU SVOBODU (HOS), příznačně nazvaném DEMOKRACII PRO VŠECHNY. A není náhoda, že se tak stalo právě letos: nastal-li čas vykládání karet, musela být vyložena i tato. Poslední, ale svým způsobem nejdůležitější.

Cena zmíněného manifestu – nejen v tomto bodě, ale celkově – není ovšem v originalitě jeho myšlenek. Většina toho, co se v něm říká, jsou víceméně samozřejmosti, které už dávno vědí

snad všichni soudní lidé. (Na čemž nic nemění fakt, že několik detailů manifestu může naopak vyvolávat spory.)

Jeho cena je v něčem jiném: že tyto samozřejmosti vyřkl SOUHRNNĚ, VEŘEJNĚ a jako VÝCHODISKA K POLITICKÉ PRÁCI, nikoli tedy jen jako něčí privátní názor.

Co z HOS vzejde, ukáže teprve čas. Možná se záhy včlení do společenského života jako jeho integrální, byť vládou příliš nemilovaná součást (jak je tomu v případě Charty 77); možná to bude zatím jen semínko čehosi, co začne nést plody až ve vzdálenější budoucnosti; možná bude celá „věc“ tvrdě potlačena (trestní stíhání bylo zatím zahájeno opravdu pouze „ve věci“, nikdo konkrétní tedy dosud obviněn nebo uvězněn nebyl). Ať tomu bude ale jakkoli, jedno je jisté už dnes: že byla mezi jinými základními věcmi konečně nahlas vyslovena i obecně sdílená pochybnost o smyslu ústavního zakotvení vedoucí úlohy jedné strany, je nesmírně důležité; co se tím stalo, nemůže se už odestát; všem, kdo vidí, že král je nahý, bude zvolání o jeho nahotě znít v uších přinejmenším tak dlouho, dokud se král neobleče, anebo aspoň tak dlouho, dokud vata strachu nezacpe poslední vnímavé ucho (což je dnes už velmi nepravděpodobná alternativa).

Rok 1988 přinesl samozřejmě mnopem víc nadějných věcí než jen tento manifest. I kdyby však nepřinesl nic jiného, bylo by to dost. Ať bude hra dál probíhat jakkoli, tuhle novou kartu v ní rozhodně přehlédnout nelze. Ostatně kdoví, zda by bez těch druhých mohla být vůbec vyložena.

Jakkoli je ovšem z perspektivního hlediska důležité, že rok 1988 – mezi jiným – protrhl také tabu kolem vedoucí role strany a vyzval k re-

habilitaci politiky, přeci jen to asi není to neaktuálnější, před co nás postavil. Tím se mi zdá být otázka trochu jiné „vedoucí role“. Totiž otázka, co ji v bezprostředně nadcházejícím čase získá – zda probouzející se svobodný duch, zdravý rozum a občanská hrdost, anebo vodní stříkačka.

Může ji získat samozřejmě i ta stříkačka. Ale určitě ji nezíská natrvalo. Zmáčet šaty a vystrašit je totiž jedna věc, a odstranit občanskou nespokojenost věc druhá. Tu může stříkačka spíš posílit než odstranit. A zastavit logiku politických a ekonomických dějů už vůbec není v jejích silách.

Do nového roku bychom měli tedy vstupovat bez jakýchkoli iluzí, ale zároveň s jistotou, že se nemýlil jistý bachař, který mi 28. října v cele řekl: Pravda je na vaší straně!

Psáno 1. 12. 1988 pro *Lidové noviny*.

Tato stať Václava Havla je nejen úvodník, ale také jedno z vysvětlení opožděného vydání druhého ročníku čtvrtletníku ACTA.

Redakce

ČESKOSLOVENSKO 1988

ČESKOSLOVENSKO V EVROPSKÉM DĚNÍ 1918-1988

ZPRÁVA O SVOLÁNÍ MEZINÁRODNÍHO SYMPOZIA

Shoda dějinných okolností tomu chtěla, že několik událostí, které v moderní době významně ovlivnily osudy Čechů a Slováků, se odehrálo v letech končících číslicí osm, díky čemuž si letos připomínáme hned několik zaokrouhlených výročí najednou. Vzhledem ke zvláštnímu geopolitickému postavení naší země, ale též z různých jiných důvodů tyto události přesáhly svým významem rámec pouhé historie našich národů a znamenaly důležité body v dějinách celé Evropy: tyto dějiny se v nich a skrze ně vždycky nějak důsažně proměňovaly, ať už k lepšímu, nebo horšímu, právě jimi se obvykle nějak zauzlovaly, právě jimi byly obvykle – tak či onak, ale

vždy podstatně – ovlivněny. Nejednou to byly právě tyto zdánlivě jen československé události, které jako by předznamenávaly či osvětlovaly různé širší evropské souvislosti, naděje či katastrofy.

Vznik samostatného československého státu v roce 1918 spolu s rozpadem Rakousko-uherské monarchie vedly k zásadním změnám v politické mapě Evropy a předznamenaly její budoucí perspektivy i nebezpečí. Mnichovský diktát v roce 1938 a politika ústupků před násilím, jejímž se stal symbolem, byly jedním z hlavních faktorů, které stimulovaly, ba přímo umožnily hitlerovskou expanzi a posléze vedly ke druhé světové válce. Únorový převrat roku 1948 byl posledním a možná rozhodujícím krokem k trvalému rozdělení Evropy a dalším vy-

stupňováním studené války. Pražským jarem v roce 1968 vyvrcholilo údobí pokusů o reformu systému sovětského typu, které se v různých zemích objevovaly od konce padesátých let, a sovětská intervence tento proces tragicky ukončila. Zároveň byla pro brežněvovské vedení zkouškou, kam až lze jít v upevňování sovětské velmocenské hegemonie. I dnes, v roce 1988, je Československo v jistém smyslu terénem historické zkoušky: síla setrvačnosti a potřeba změn, podtrhovaná probíhajícími změnami v SSSR, se dnes nejzřetelněji srážejí opět v Československu a je možné, že vážnost, hloubka a důvěryhodnost nové politiky sovětského bloku bude opět testována na případu Československa.

Poučili jsme se, že osud lidské důstojnosti, míra demokracie, stupeň vnitřního pokoje a tolerance v naší zemi těsně souvisejí se stavem evropského míru a vždy cosi napovídají o jeho potenciálních nadějích a nebezpečích. Tyto souvislosti a zvláštní odpovědnost, která z nich vyrůstá, si někteří českoslovenští politikové v minulosti uvědomovali, a proto vzešlo právě z této země několik důležitých iniciativ orientovaných k ideálu Evropy jako přátelského a mírového společenství mnoha nezávislých a demokratických států. I pro nás, Chartu 77 a další nezávisle smýšlející skupiny a jednotlivce v Československu, zůstává tento ideál živý. Mnohým z nás se dokonce zdá, že je dnes aktuálnější než kdy dřív, a i my se v rámci svých omezených možností pokoušíme v jeho směru působit. Na tomto pozadí lze vnímat i fakt, že se Charta 77 tak vytrvale snaží upozorňovat na to, že lidská práva, demokratický pořádek a vzájemná tolerance jsou hlavní opravdu smysluplné předpoklady skutečného a trvalého míru.

Uvědomující si tyto věci, bohatost a komplexnost témat, která se tu otvírají úvahám, ať už analytickým, či koncepčním, a uvědomující si i škálu duchovních a kulturních aspektů, jež celá tato tematika má, rozhodli jsme se letošního výročí připomenout uspořádáním neformálního a nezávislého symposia na téma *Československo v evropském dění 1918-1988*.

Praha, 26. května 1988

Za přípravný výbor symposia:

Václav Havel, Miloš Hájek, Radim Palouš, Emanuel Mandler, Rudolf Battěk, Ladislav Lis
Za správnost: Libuše Šilhanová

SEZNAM PŘÍSPĚVKŮ

připravených pro mezinárodní symposium ČESKOSLOVENSKO 88 pořádané souběžně v Praze a ve Vídni 11.-13., resp. 13.-14. listopadu 1988, a prohlášené za permanentní, dokud nebude právoplatně ukončeno předsedou přípravného výboru Václavem Havlem

BENDA, Václav (Praha):

Program desetileté duchovní obnovy

BRUS, Włodimierz (Oxford):

Země východní Evropy v období mezi „Brežněvovou doktrínou“ a Gorbačovovým novým kursem

BŘACH, Radko (Praha):

Eduard Beneš, ministr zahraničí

CÍSAŘ, Čestmír (Praha):

Československo v evropském dění 1988

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka (Praha):

Vznik Československa a Rusko

CÍSAŘOVSKÝ, Josef (Praha):

Několik poznámek k naší soudobé kulturní krizi

- DIENSTBIER, Jiří (Praha):
Potřeba zahraniční politiky
- DOMAŇSKÝ, Josef (Brno):
Poznámky k dějinné podmíněnosti a přínosu české otázky 20. století
- GARTON ASH, Timothy (Oxford):
Reforma nebo revoluce?
*** Jak se v Praze vyznamenali ...
- HÁJEK, Jiří (Praha):
Lidská práva a občanské svobody v kontextu Pražského jara 1968
- HÁJEK, Miloš (Praha):
Dělnické internacionály a vznik Československé republiky
- HEJDÁNEK, Ladislav (Praha):
Poselství minulosti a příslib věcí přicházejících
- HÜBL, Milan (Praha):
„Bílá místa“ okolo Mnichova 1938
- JANÁT, Bohumír (Praha):
Duchovní prameny našich novodobých dějin
- JELÍNEK, Yeshayahu (Israel):
Česi, Slovinci a Židia: sedemdesiat rokov spolužitia a konfrontácií
- JIČÍNSKÝ, Zdeněk (Praha):
Ideologie KSČ a demokratické tradice
- JUNGMANN, Milan (Praha):
Nad sektářskou koncepcí české kultury
- Junius, S. V. (Praha):
Česká obec sokolská a vznik Československé republiky
- KADLECOVÁ, Erika (Praha):
Nad výročími o náboženské svobodě
- KALVODA, Josef (USA):
Pražské jaro 1968
- KANTŮRKOVÁ, Eva (Praha):
Češství v „Pamětech“ Václava Černého
- KAUTMAN, František (Praha):
Tragika českého nacionalismu: Viktor Dyk
- KOHÁK, Erazim (USA):
28. říjen – filozoficky vzato
- KOHOUT, Jaroslav (Praha):
Masarykovo Československo v odstupu 70 let: idea a realita
- KOHOUT, Luboš (Praha):
Ke stavu a problému historického bádání a poznání o roce 1968 v Československu
- KOVÁŘ, Adam (Praha):
K některým zázorům a kladům naší ekonomiky
- KŘEN, Jan (Praha):
Rehabilitace 28. října: jaká je a jaká by měla být
- KUSÝ, Miroslav (Bratislava):
Slováci a československá štátnosť
- LIPPELT, Helmut (Bonn):
Stanovisko k návrhu na Evropské fórum za mír a demokracii
- MENCL, Vojtěch (Praha):
Česká zkušenost – jak přežít a nezakrnět
- MEZNÍK, Jaroslav (Brno):
Odpovědnost k dějinám, odpovědnost před dějinami
- OPAT, Jaroslav (Praha):
Se skloněnou šíjí?
- PALOUŠ, Radim (Praha):
Československo a zlom věků
- PELIKÁN, Jiří (Řím):
Problémy přechodu od totality k demokracii
- PREČAN, Vilém (Scheinfeld):
Poznámka o vztahu Čechů a Slováků
- RUPNIK, Jacques (Paříž):
Intelektuálové a moc v Československu

- ŠABATA, Jaroslav (Brno):
Československo v perspektivě demokratické a spojené Evropy
- ŠAMALÍK, František (Praha):
Dějinné zdroje československé humanitní demokracie
- ŠIMEČKA, Milan (Bratislava):
Československo 1988 – šance do konce století
- TIGRID, Pavel (Paříž):
Svoboda jako čin
- VRABEC, Václav (Praha):
Demokracie a socialismus: k tradici boje za lidská práva v českém dělnickém hnutí
- ZUKAL, Rudolf (Praha):
Československá emigrace pohledem ekonomů
- ZVĚŘINA, Josef:
Několik pohledů na náboženský život v českých zemích v letech 1918-1988

Timothy Garton Ash poslal sympoziu do Prahy referát *Reforma nebo revoluce?* a v prosinci 1988 uveřejnil v časopise *The New York Review of Books* (vol. XXXV, no. 20, pp. 36-39) článek *The Prague advertisement* (Jak se v Praze vyznamenali ...), který označil jako příspěvek k permanentnímu sympoziu Československo 88.

Dokument Charty 77 č. 56/88

Praha, 16. 11. 1988

ABSURDNÍ ZÁSAH PROTI SYMPOZIU „ČESKOSLOVENSKO 88“

V polovině tohoto roku se skupina nezávislých historiků a zájemců o moderní historii rozhodla uspořádat symposium ke čtyřem významným mezníkům československých dějin (1918, 1938,

1948, 1968) se zvláštním zaměřením na porušování i obhajobu lidských a občanských práv. Vyšli z přesvědčení, že každý kulturní národ má právo a povinnost zamýšlet se svobodně nad svou minulostí a hledat v ní ponaučení pro současnost i pro budoucí rozvoj. Přípravy odborného setkání se ujali zástupci nezávislých iniciativ, kteří vytvořili přípravný výbor a 6.9. t.r. vydali dokument oznamující záměr uspořádat 11.-13. listopadu symposium *Československo 88* s podtitulem *Československo v evropském dění 1918-1988*. Na symposium byli pozváni odborníci z domova a zahraničí i některé oficiální instituce.

Přípravný výbor nepovažoval za nutné žádat československé úřady o povolení sympozia, protože mělo jít o setkání pozvaných osob, nikoli o veřejné shromáždění. Přesto členové přípravného výboru navštívili Národní výbor hlavního města Prahy a předsednictvo vlády ČSSR, aby jejich zástupce se záměrem sympozia seznámili. Na obou místech byli přívítivě přijati, na pražském národním výboru byli dokonce ujištěni, že podobné iniciativy jsou užitečné a měly by být podpořeny. Při těchto jednáních jim nebylo řečeno nic o možném zákazu sympozia. Několik členů přípravného výboru bylo pouze varováno příslušníky StB, kteří jim řekli, že symposium je prý v rozporu se zájmy pracujícího lidu.

Až do 9. listopadu se zdálo, že symposium proběhne v klidu. Většina zahraničních návštěvníků dostala vstupní víza, někteří s varováním. Jen několik málo hostů víza nedostalo.

Ve čtvrtek 10. listopadu ráno však zahájila československá státní bezpečnost masivní zásah proti zjištěným a možným účastníkům sympozia. Od časných ranních hodin byli historikové,

signatáři Charty 77 a členové dalších občanských iniciativ svázení k výslechům. Asi čtyřicet jich bylo zadrženo a podrobeno většinou dlouhotrvajícím výslechům. Více než dvacet možných účastníků (mezi nimi pětasedmdesátiletý prof. dr. Jiří Hájek) bylo umístěno do cel předběžného zadržení, zejména v ruzyňské věznici, velká část jich byla držena v celách více než 48 hodin. Byli mezi nimi i občané, kteří se symposia nemínili zúčastnit, ani se nepodíleli na jeho přípravě. Teprve 10. listopadu byl Obvodním národním výborem v Praze 1 vydán protiprávní a nesmyslný zákaz a doručen jednomu z nich do vězení.

V pátek 11. listopadu, kdy mělo být třídní symposium zahájeno, byla místa setkání na náměstí Republiky a v jeho blízkosti obklíčena příslušníky SNB a další možní účastníci byli zadržováni a odvázeni k výslechům. Zahraniční účastníci se shromáždili 11. listopadu v 8.30 hod. v hotelu Paříž. Byli mezi nimi výkonný ředitel Mezinárodní helsinské federace Gerald Nagler, bývalý holandský ministr zahraničí Max van der Stoep, představitelé národních helsinských výborů, historikové, novináři a další významné osobnosti. Do tohoto nevelkého shromáždění vstoupil nečekaně předseda přípravného výboru symposia Václav Havel, oznámil zahraničním hostům, že účastníci symposia jsou zatýkáni, že i on může být v nejbližších minutách zatčen, a okamžitě zahájil symposium Československo 88. Vzápětí byl před zraky všech přítomných odveden příslušníkem StB, odvezen k výslechu a do vězení. Zahraniční hosté pak napsali ostrý protest tajemníkovi ÚV KSČ M. Jakešovi a intervenovali u orgánů StB. Později položili květiny na hrob prof. Jana Patočky, jednoho ze zakladatelů Charty 77.

Přes rozsáhlé policejní represe pokračovalo symposium improvizovanými diskusemi v bytech a v ruzyňských celách.

Pro zahraniční účastníky, kteří se pražského symposia nemohli zúčastnit, bylo na 13. a 14. listopadu připraveno paralelní, stejně zaměřené symposium ve Vídni, které bylo seznámeno s více než třiceti referáty, jež byly pro pražské symposium napsány. Zástupci pražského a vídeňského symposia se dohodli, že symposium Československo 88 bude permanentní, dokud je Václav Havel nebude moci v Praze řádně ukončit. Příspěvky určené pro symposium vyjdou ve sborníku, další budou uváděny jako „příspěvky pro permanentní symposium Československo 88“.

Zmařené symposium a masívní zásah československé policie proti nezávisle smýšlejícím československým občanům měly zcela neočekávaný ohlas v zahraničních sdělovacích prostředcích. Československá vláda obdržela protesty několika evropských vlád proti této represí, jednalo se o ní i na vídeňské konferenci, byla označena za akci hrubě porušující principy helsinské konference a následných jednání.

Celkovou bilancí represivní akce je tedy:

1. mnohonásobně větší publicita symposia, než jakou by mělo, kdyby se bylo konalo;
2. veliká ostuda pro československá politická místa, která se před zraky zástupců civilizovaných zemí předvedla jako jedna z nejkonzervativnějších v Evropě (a to zvláště ve srovnání s Maďarskem, Sovětským svazem a Polskem, kde v poslední době několik podobných setkání nerušeně proběhlo);
3. symposium nebylo zmařeno, ale posíleno, bude pokračovat, mnoho odborníků i dalších zájemců o něm ví a bude pro ně psát.

Jako zástupci nezávislých iniciativ proti zá-
sahu policie důrazně protestujeme a ptáme se:
Kdo měl zájem na této nesmyslné policejní akci
a kdo ji – zřejmě na poslední chvíli – nařídil?
Žádáme, aby celá akce byla na příslušných mís-
tech, především v zastupitelských orgánech,
důkladně projednána a odsouzena, aby byly
vzaty v úvahu její obrovské finanční náklady
a aby z její nesmyslnosti a nezákonnosti byly
vyvozeny důsledky, včetně personálních.

Současně upozorňujeme československé po-
litické vedení, že čím déle bude odkládat dialog
se zástupci nezávislých občanských iniciativ, tím
více poroste neklid v naší společnosti. Stále víc
lidí začíná totiž spatřovat v práci těchto iniciativ
výraz svého skutečného smýšlení a své skutečné
vůle. Ukázaly to jasně i nedávné manifestace.
Proto je nezbytné zaujmout k těmto iniciativám
objektivní a tolerantní postoj a neodkládat dia-
log s nimi na dobu, kdy už může být pozdě, pro-
tože projevy obecné nespokojenosti se stanou
neregulovatelné.

Charta 77 a další iniciativy se mnohokrát
v minulosti obracely na československá poli-
tická místa se svými oprávněnými požadavky,
kritickými dopisy a rozbory. Až na nepatrné vý-
jimky nedostaly od oficiálních míst nikdy odpo-
věď. Znovu žádáme o zahájení rozumného dia-
logu s našimi zástupci a zastavení nesmyslných
a nezákonných represí.

Stanislav Devátý, Miloš Hájek, Bohumír Janát – mluvčí
Charty 77

Jana Petrová za Nezávislé mírové sdružení

Petr Bartoš, Pavel Jungmann, Bedřich Koutný za Spole-
čenství přátel USA

PROHLÁŠENÍ

zahraničních účastníků pražského setkání

My, zahraniční účastníci pražského sympozia
Československo 88 ostře protestujeme proti
svévolné akci policejních a bezpečnostních slo-
žek, které znemožnily konání sympozia. Než byl
zatčen, prohlásil Václav Havel při setkání
s námi symposium za zahájené. Považujeme po-
kračování tohoto sympozia o významu výročí
1918, 1938, 1948 a 1968 pro Československo
a celou Evropu za zcela legitimní. Přerušeni
schůzky je flagrantní porušení Závěrečného
aktu z Helsink. Vznášíme proto protest k vládě
ČSSR a informujeme všechny delegace ví-
deňské následné schůzky Konference o bezpeč-
nosti a spolupráci v Evropě.

Praha, 11. listopadu 1988

PROHLÁŠENÍ

přijaté účastníky vídeňského setkání

My, účastníci vídeňského setkání organizo-
vaného paralelně s pražským sympoziem *Česko-
slovensko 88*,

VYJADRUJEME PODPORU všem těm v Českoslo-
vensku, kteří rozvíjejí svobodnou a otevřenou
diskusi o minulosti své země a o jejích součas-
ných problémech;

PROTESTUJEME proti násilné policejní akci na-
mířené proti historickému semináři, který se měl
konat v hlavním městě Československa a v sou-
vislosti s nímž byly desítky československých
občanů zadrženy policií a někteří jsou stále ještě
ve vazbě;

OBVIŇUJEME československé úřady z hrubého porušení helsinského Závěrečného aktu a dalších mezinárodních dohod, které pražská vláda podepsala;

PROHLAŠUJEME, že v době, kdy v některých jiných zemích sovětského bloku jsou lidská a občanská práva rozšiřována, v Československu vládnu represe a policejní teror připomínající mnoho z temné minulosti;

ŽÁDÁME, aby československé úřady ihned propustily všechny, kteří se chtěli zúčastnit praž-

ského symposia a byli uvězněni, stejně jako ostatní politické vězně, a veřejně se omluvily za neslýchanou policejní akci.

Obracíme se na rakouskou delegaci při vídeňské následné schůzce Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě s prosbou, aby naším jménem odevzdala tento protest československé delegaci.

Vídeň, 13. listopadu 1988

Jacques Rupnik

INTELEKTUÁLOVÉ A MOC V ČESKOSLOVENSKU

Referát zasláný sympoziu do Prahy
a zkráceně přednesený na setkání ve Vídni
13. listopadu 1988

„Pokud svět může být zachráněn, bude zachráněn jedině těmi, co se nepodrobili. Bez nich by byl konec s naší civilizací, s naší kulturou, s tím, co jsme milovali a co dávalo naší existenci na této zemi skryté ospravedlnění. Tito nepodrobení jsou »solí země« a ručiteli Boha.“

André Gide, Deník, 1939

„To naše odmítnutí, nesouhlas a odpor nevyžadovaly vůbec velký charakter, měli jsme drobet nezbytné odvahy, ale v podstatě to byla věc vkusu.“

Zbigniew Herbert

Snad nikde v poválečné střední a východní Evropě nebylo vyhroceno tak silně jako v Československu dilema intelektuálů zmítaných mezi mocí a společností. Roku 1948 značná část českých (a v jisté míře i slovenských) intelektuálů podporovala komunistický převrat. Ztotožnila se s novým partajním státem a jeho ideologií a ty je za to odměnily iluzivní mocí a faktickými výsadami. Roku 1988 je situace takřka opačná: intelektuálové odporují politické moci a přejímají úlohu „svědomí národa“. Chybějícím článkem mezi těmito dvěma protikladnými situacemi je ovšem rok 1968 – vítězství i porážka českých intelektuálů, kteří přispěli k „osvícení“ vládnoucí strany během Pražského jara a kteří se stali mluvčími odporu celé společnosti během dlouhé zimy, jež dosud neskončila.

Odysea českých intelektuálů se tak jeví jako dokonalá ilustrace milostného poměru evropského intelektuála s marxismem a komunismem. Je to příběh „boha, který zklamal“, a jeho hrdinové zdůrazňují, že jej lze správně pochopit jedině v historickém kontextu – jako postupnou erozi mesianistických ideálů, způsobenou politickou praxí, jako příběh změn, k nimž došlo

uvnitř intelektuálních a politických generací (A. J. Liehm).

Jde skutečně o příběh, který stojí za vyprávění, ale verze z roku 1968 je příliš uhlazená, aby byla pravdivá; jako vždy záleží na tom, kdo příběh vypravuje. Dvě poslední desetiletí znamenala období introspekce a kritického přezkoumávání úlohy intelektuálů. Ukázalo se, že jde o několik různých „příběhů“, což vyvrátilo dosud převládající přímočarou interpretaci českých poválečných intelektuálních dějin a znovu nastolilo pluralismus a diferenciaci v řadách inteligence.

1. „Zrada vzdělanců“

Československo byla země, kde komunisté získali největší podporu lidu v poválečné Evropě – skoro 40 % v relativně svobodných volbách roku 1946.¹ Těšili se také nejširší podpoře mezi intelektuály. Před převratem z února 1948 publikovali komunisté brožuru *Můj poměr ke KSČ*, a seznam známých spisovatelů a umělců, kteří v ní vyjádřili podporu straně, je jakýmsi *Who's who* tehdejší československé intelektuální elity.² V předmluvě vyslovil ministr informací – Václav Kopecký tuto podporu tvrzením, že komunistická strana převzala úlohu buržoazie jako jediná síla schopná sloučit třídní zájmy se zájmy celého národa.

Ať už intelektuálové, kteří v tak působivém počtu propůjčili svá jména k stranické kampani, takovému vysvětlení skutečně věřili nebo ne, dalo by se říci, že úspěch československých komunistů jako by odpovídal Gramsciho modelu, který komunistům doporučoval získat ve společnosti „kulturní hegemonii“ ještě dřív, než se

skutečně chopí plného monopolu nad politickou mocí. Vítězství a trvající moc českého stalinismu (a na druhé straně slabý odpor proti němu) nelze přičítat jedině teroru po roce 1948, nýbrž především tomu, že komunisté neovládli ve státě pouze mocenský aparát, ale také systém hodnot, symbolickou strukturu smyslu, který jejich činnosti přikládají jedinci i celá společnost. Zrod „státotvorného intelektuála“ zaměňujícího pravdu s politickou účelností nebyl v Československu výsledkem teroru, ale „přesvědčení“. „Tlak státní mašinérie není nic ve srovnání s tlakem přesvědčivého argumentu,“ napsal Czeslaw Milosz. Ve své *Zajatém myšlení* podal pozoruhodné portréty polských intelektuálů okouzlených „novou vírou“ přicházející z Východu, ať už bývalých nacionalistických katolíků (jako Andrzejewski) a lidí, kteří přežili vyhlazovací tábory, nebo předválečných souputníků a poválečných konvertitů (jako Galczynski a Slonimski). Šlo o směs fascinace a bezmocnosti, oportunistu a potřeby patřit k neodolatelné a nezvratitelné síle Dějin.

Proč jsem se stal komunistou, ptá se hlavní postava románu Milana Kundery *Žert* a vysvětluje, že bylo vzrušující patřit k hnutí, které otáčelo „volantem dějin“. „Tehdy jsme totiž skutečně rozhodovali o osudech lidí a věcí. Opojení, které jsme zažívali, se obvykle nazývá opojení mocí, ale (při troše dobré vůle) mohl bych volit i méně přísná slova: byli jsme uhranuti dějinami ...“.³ Koneckonců, jak prohlásil Marx, úkolem intelektuálů už nebylo svět vykládat, ale měnit. Toto chápání „utopie u moci“ připomíná dávný rozpor mezi *vita activa* a *vita contemplativa*.

Ale jak uvádí Milosz, byl v tom také prvek klamu, jemuž říká „ketmanská lest“, prvek

vnějškového konformismu, přenesený z islámského světa do světa komunismu, takže posléze nebylo jasné, kdo klame koho: do jaké míry si „moc“ uvědomovala (a nakolik jí na tom záleželo), že ji spisovatel klame? Neklamal nakonec konformistický spisovatel sám sebe?

V povídce *Eduard a Bůh* Milan Kundera zdůrazňuje podobně, že posledním cílem komunistů je spíš porazit „pravdu“ než prostě dosáhnout politického vítězství: „A tak je to i se světem, který nás obklopuje. Kdybych mu tvrdšíjně říkal pravdu do očí, znamenalo by to, že ho беру vážně. A brát vážně něco tak nevážného, to znamená stát se sám nevážným.“

Hluběji než paradoxy fascinace a klamu vysvětlovalo přitažlivost komunismu koncem války zhroucení starého světa a jeho hodnot. Jan Patočka připomněl, že masarykovský liberální racionalismus už v době Hitlera a Stalina nedostačoval. Ve střední Evropě panovalo značné opovržení vůči liberálním hodnotám a politickým názorům, což nakonec zčásti vysvětluje i tamější slabý odpor vůči komunismu. Jak to vyjádřil John Dos Passos: být na konci války liberálem nebo sociálním demokratem bylo „slabé kafe“.

K snazšímu srovnávání však možná přispěje, zmíníme-li se o několika specificky českých rysech. Abychom postihli zrod *angažovaného intelektuála*, nutno připomenout, že po decimaci české šlechty v 17. století se elitou národa stali intelektuálové (spisovatelé, vědci atd.). V 19. století, než došlo k rozvoji buržoazie, měli intelektuálové vedoucí podíl na „národním obrození“, jež zdůrazňovalo jazyk a dějiny. Kultura se stala náhražkou politiky. Zatímco v Polsku a Maďarsku byly intelektuální a politické elity aristokratické, čeští intelektuálové byli plebej-

ského původu. To také vysvětluje rozdíly ve stylu intelektuálního a politického projevu: na rozdíl od vzdornosti a nezávislosti elit obou soudních zemí byli čeští intelektuálové „realističtí“ a hrdí na své těsné sepětí s lidem.

Moc psaného slova se poněkud přeceňovala, zatímco politickou mocí se často opovrhovalo, nebo se podceňovala. „Dichter und Denker“, básník a myslitel se těšil přirozeně velké úctě. Stát, nově založený roku 1918, byl „republikou profesorů“. Masaryk byl filozof na prezidentském stolci a jeho nástupce Beneš byl rovněž univerzitní učitel. (Ještě roku 1960 průzkum veřejného mínění ukazoval, že univerzitní profesori se pokládají stále za vrchol společenského žebříčku. Dnes tomu myslím už tak není.) Prezident Masaryk se každý týden účastnil literárních „pátků“ u bratří Čapků. Lze si představit něco takového u soudobého státníka?

Česká kultura byla ovšem vždy „progresivnější“ než politika.⁴ Když byla v 19. století česká politická reprezentace ještě konzervativní, byli intelektuálové liberální. Když nastoupili liberální politikové, byli intelektuálové demokráty. Když bylo po první světové válce politické vedení demokratické, přešla inteligence na radikální levice.

To je ovšem velmi silné zjednodušení, dá se však říci, že vztah českých intelektuálů k politice připomínal francouzský model (a byl jím taky silně ovlivněn). Být intelektuálem bylo takřka synonymní s příslušností k levice. Po nástupu nacismu v Německu byly československá a francouzská komunistická strana skutečně největšími komunistickými stranami v demokratické Evropě. A protože působily v demokratickém prostředí, byly schopné přitáhnout podstatnou část inteligence a zároveň si vytvořit neobyčejně

pružný stalinský krunýř na ochranu před nákazou demokratickým okolím. Gottwald byl českou verzí Maurice Thoreze, a dokonce i rozchod mezi komunisty a surrealisty měl svou českou obdobu: Vítězslav Nezval byl českým Aragonem, zatímco Karel Teige, teoretik umělecké avantgardy, stranil Bretonovi. Takové rozpory v levicové inteligenci se pokládaly za normální součást intelektuálního života. Teprve po válce se staly smrtelně vážnými.⁵ Teige, pronásledovaný režimem, zemřel roku 1950 předčasně na srdeční mrtvici. Závaš Kalandra, nadaný marxistický filozof a historik, byl v prvním monstrprocesu stalinské éry odsouzen k smrti. V Paříži tehdy André Breton napsal otevřený dopis básníku Paulu Eluardovi, který Kalandru dobře znal, aby za něho intervenoval. Eluard odpověděl památnou výmluvou: „Mám příliš mnoho práce s obranou nevinných, kteří vyhlášují svou nevinu, než abych se zabýval vinnými, kteří přiznávají svou vinu.“ Kdyby se byli komunisté po válce chopili ve Francii moci, lze právem soudit, že by jejich teror byl zrovna tak vražedný jako v Československu. Po roce 1945 neměli českoslovenští intelektuálové dojem, že by přerušili svá tradiční pouta k Západu, když přijali „novou víru“ z Východu. Ostatně přední intelektuálové v Paříži dospívali k obdobné konverzi – aniž ovšem za to museli nést následky.

Liberálové jako Karel Čapek, přední český spisovatel meziválečné generace, se snažili působit proti radikálnímu posunu inteligence, ale s omezeným úspěchem. Čapek uveřejnil roku 1924 stať *Proč nejsem komunistou?* Vyslovoval se v ní proti komunistickému „pesimismu a zasmušilé nenávisti“, které jsou do proletářů „uměle pumpovány“. Prohlásil: „Není proletářské kultury (...); co zbývá na kulturních hodnotách.

spočívá na střední a tak zvané inteligentní třídě. Kdyby se proletariát hlásil o svůj podíl na této tradici, kdyby řekl: Dobrá, převezmu dnešní svět a budu v něm hospodařit se všemi hodnotami, které v něm jsou, snad bychom si mohli na zkoušku plácnout; ale hrne-li se komunismus vpřed nejprve tím, že šmahem odmítá jako nepotřebný brak všechno, čemu říká buržoazní kultura, pak sbohem; pak trochu odpovědný člověk začíná brát v počet, co by se takhle zmařilo.“

Liberální generace první republiky (Masaryk, Šalda, Čapek atd.) odešla v předvečer války nebo v jejím průběhu. Rozhodující podíl na posunu k Východu (a k levici) u nové poválečné generace měl však Mnichov, zrada Západu. Zhroucení Masarykovy republiky znamenalo také zhroucení hodnot, které s ní byly spjaty. Komunistická strana se zdála nejlíp odpovídat aspiracím na radikální změnu, jak to roku 1964 v jednom článku připomněl Pavel Kohout o své generaci, pro kterou byl „příjezd ruských tanků skutečným zázrakem... perspektiva socialistické revoluce se nám stala jediným východiskem... našim odpůrcům nešlo o vylepšení socialismu... šlo jim o restauraci kapitalismu... vůbec nejraději jsem byl básníkem toho období... velké víry, že je za dvěma čas, kdy se skuteční nejlepší ideály lidstva. Nestydím se za tu víru, ať jsem jí říkal Stalin nebo jinak. Básník – na rozdíl od soudců – má právo věřit“.

Jenže věřící Pavel Kohout psal také básně oslavující soudce, kteří vynášeli rozsudky smrti nad těmi, kdo váhali kráčet vesele vstříc zářným zítřkům. Jeho *Deník kontrarevolucionáře* je poctivé vylíčení, nikoli však vysvětlení toho, co se stalo. Text, který byl označen jako *Závěť* básníka Františka Halase, ale který byl ve skuteč-

nosti dílem Halasova o něco mladšího přítele Jindřicha Chalupeckého, je jednou z prvních analýz mechanismu kulturního *glajchšaltování*. Tento krátký esej, který zasluhuje, aby byl znovu objeven, je také jedním z prvních vážných pokusů české inteligence vyslovit se k tomu, co Julien Benda nazval „zradou vzdělanců“. S poukazem na Platóna a Marxe, ale také na mnohem světštější mechanismy kontroly a manipulace vysvětluje autor příčiny, které vedly intelektuály k tomu, aby podporovali „utopii u moci“.

Ještě přísnější interpretaci podává profesor Václav Černý, společně s Patočkou patrně nejvýznamnější, i když marginalizovaná postava české poválečné inteligence. Ve svých *Pamětech* (1984) kreslí drtivý obraz komunistické generace „ročníku 1948“, fanatiků, oportunistů, kariéristů, horlivě provádějících čistky a obsazujících uprázdněná místa v dobách konjunktury. Byla to, uzavírá Černý, bezpáteřná a po intelektuální stránce celkem nevalná generace, a četné citáty, jež uvádí, představují trapnou, i když často zábavnou četbu. Pravda, v jeho nekompromisním líčení je dost trpkosti a často i nespravedlnosti, ale jedině vědec jeho významu a jeho generace – narodil se roku 1905 jako Sartre, jehož existencialismus ho filozoficky inspiroval, a jako Aron, s nímž sdílel výsadu, že byl rovněž po čtyřicet let osamělým „angažovaným divákem“, na jehož slova došlo – jedině on mohl psát tak svobodně o kapitulaci českých intelektuálů.

2. 1956-1968: rozum a svědomí

Dvacátý sjezd KSSS znamenal konec „botanizování na hřbitově“ (Šalda) a zahájil období zpytování svědomí. V letech 1956-1968 odsuzovali čeští a slovenští intelektuálové zločiny sta-

linského období ve jménu socialistických hodnot a ideálů. Po roce 1968 se situace obrátila: ve jménu zločinů, k nimž došlo po roce 1948 a pak znovu po roce 1968, se socialistických ideálů zříkali. (Tato dialektika „zločinů a ideálů“ rozhodně není vlastní jedině stalinismu. Francouzští intelektuálové původně odsuzovali otrokářství ve jménu osvícenství. Mnoho jejich pokračovatelů z 20. století odsuzovalo západní hodnoty ve jménu obžaloby zločinů nebo křivd připisovaných kolonialismu.)

Intelektuální základy českého „revizionismu“ z let 1956-1968 se pozoruhodně podobají základům revizionismu v Polsku a v Maďarsku, zejména kritikou stalinismu ve jménu „mladého Marxe“ a „starého Engelse“ a stále pružnějším pojmáním socialistické ideologie. Jejich znakem je především prosazování primátu etiky před politikou, Kantova kategorického imperativu před Marxovými zákony dějin a principu cíle, který posvěcuje prostředky. Nejlepší ilustraci obou těchto aspektů lze najít v pracích Karla Kosíka, v jeho *Dialektice konkrétního* (1963) a v eseji *Rozum a svědomí* (1968). V tomto ohledu lze Kosíkův vliv srovnávat s vlivem, který měli v Polsku Kolakowski a v Maďarsku Lukács.

Hodinou slávy českého revizionismu byl rok 1968, ale k prvnímu nezdařenému vykročení došlo už roku 1956. Na sjezdu spisovatelů v dubnu 1956 se básníci Jaroslav Seifert a František Hrubín vyslovili pozoruhodně podobným způsobem jako ve Varšavě časopis *Po prostu* a v Budapešti Petöfiho kroužek. „Kéž bychom v této chvíli my spisovatelé byli opravdu svědomím svého národa,“ řekl Seifert, „kéž bychom byli svědomím lidu. Neboť, věřte, obávám se, že jsme jím nebyli již po více let, že jsme nebyli

svědomím zástupů, svědomím miliónů, ba dokonce, že jsme ani nebyli dokonce svědomím sebe samých.“

Od Polska a Maďarska se ovšem situace československých intelektuálů lišila především v tom, že byli izolováni od společnosti. To vysvětluje další rys českého „revizionismu“: protože byl politicky frustrován, sublimoval se do kulturního života, což v šedesátých letech přispělo k jeho výjimečnému bohatství a intenzitě. A protože se politická destalinizace odkládala, propukla nakonec zvlášť prudce. Sjezd spisovatelů v červnu 1967 byl vyvrcholením konfliktu inteligence s politickým vedením a předzvěstí Pražského jara. Bylo to v prvé řadě dílo generace osmačtyřicátého roku, probouzející se ze svých stalinských iluzí a občas kompenzující někdejší chyby.

„Revoluce v revoluci“ z roku 1968 znamenala apoteózu politického vlivu inteligence, která hrála úlohu mostu mezi stranou a lidem, přispívala k „osvícenosti“ vládců, a přitom vyjadřovala demokratické aspirace společnosti. Neméně důležité bylo, že se pokoušela znovu definovat svou roli, kompromitovanou zkušeností padesátých let. Odtud ten demonstrativně kacírský tón a obsah mnohých zpytování svědomí z roku 1968.

Tanky v srpnu 1968 rozdrtily naděje „socialismu s lidskou tváří“ a pokus intelektuálů zachránit ideály z mládí korigováním stalinských zlořádů. Paradoxně však mnoho lidí prožívalo tuto porážku jako osvobození, jako smíření s vlastním lidem. Jak v *Deníku kontrarevolucionáře* napsal Pavel Kohout, měl po dvaceti letech poprvé pocit, že patří k národu. Milan Kundera napsal, že ty tragické srpnové dny byly „nejkrásnější týden, jaký jsme kdy prožili“. Spisovatelka

a pozdější mluvčí Charty 77 Eva Kantůrková to nedávno popsala jako „vyhnání z ráje“, jehož hlavní předností bylo, že se někdejší kritičtí stoupcí režimu ocitli sami ve stejné situaci jako ostatní národ.

Velkorysý československý experiment utrpěl viditelně porážku. V proslulém článku, jež otiskl koncem roku 1968, Kundera napsal, že „význam československého podzimu snad ještě převyšuje význam pražského jara.“ V podobném tónu vyznívá článek *Síla slabých*, který napsal předseda Svazu spisovatelů Eduard Goldstücker.

K pochopení tohoto chvalořečení slabosti a předností porážky, které se ozývalo koncem 1968, v době, když už bylo za účasti Dubčekova vedení v chodu odbourávání revizionismu, je třeba vidět, že pro komunistické intelektuály byl srpen 1968 sice tragickou, ale také očistnou a osvobodivou zkušeností. Dokázal *in contrario*, že jejich záměry byly poctivé, jestliže je invaze musila rozdrtit. Jak to vyjádřil jeden ze samizdatových autorů (Sládeček-Pithart), reformním komunistům se mohlo zdát, že je 21. srpen zbavil odpovědnosti za někdejší zločiny stalinského režimu. A zrovna tak už nemuseli sdílet odpovědnost za návrat do ledové doby neostalinismu. Za „normalizace“ sdíleli – konečně – osud celého národa.

To ovšem vrhá jiné světlo na úlohu komunistických intelektuálů roku 1968: byl to pro ně především pokus vyřídit si staré účty s „mocí“ a vlastní minulostí? V tomto ohledu podává řadu drtivých - a velice zábavných portrétů Škvořeckého román *Mirákl*. Bylo cílem roku 1968 pouze napravit rok 1948? Sládeček píše: „Měl nakonec patřit vylepšený socialismus všem, nebo zase všichni – vylepšenému socialismu?“

To je pouze část otázek, které se ozvaly v samizdatové literatuře posledního desetiletí a jsou pochopitelně závažné. Jejich cílem není „objektivita“ nebo spravedlnost vůči jednotlivcům, jichž se to týká, nýbrž výzva k diskusi o československých poválečných intelektuálních dějinách v té podobě, kterou jim dávají komunističtí intelektuálové – od nevinného mladického revolučního idealismu až po dědičný hřích stalinského teroru, od „očisty“ roku 1968 po očistec „normalizace“. Komunističtí intelektuálové měli sklon užívat kolektivního „my“ a prohlašovat, že mluví vždy nejen za všechny intelektuály, ale často i za stranu a občas také za celý národ. Ve skutečnosti mluvili hlavně za sebe, za nesporně početnou komunistickou generaci osmačtyřicátého roku.

Proti tomuto kolektivnímu „my“ se ozvaly hlasy už roku 1968. Když Karel Kosík uveřejnil svůj známý esej *Naše nynější krize*, odpověděl mu jiný filozof, Ivan Sviták, článkem *Vaše nynější krize*. Na Kunderovu úvahu *Český úděl* odpověděl v únoru 1969 Václav Havel. Podle něho návrat k svobodě slova a základním lidským právům lze stěží představovat jako převratnou novinku, jako návrat do centra světových dějin, neboť pro většinu lidí mimo komunistické prostředí to byl pouze návrat k „normálnosti“, k něčemu, co už kdysi v Československu existovalo a co dosud platí ve většině civilizovaných zemí. Reformisticky zaměřeni komunističtí intelektuálové prezentovali jako svoji největší vyloženost cosi, v čem ostatní společnost viděla pouze odčinění nesmyslu, k němuž napomáhali před dvaceti lety.

V *Dálkovém výslechu* z roku 1986 popisuje Havel svůj vztah k „revizionistickým“ intelektuálům roku 1968 takto: „V ústředním výboru

Svazu spisovatelů, v nakladatelstvích, redakcích, edičních a redakčních radách, zkrátka v celém institucionálním podloží literatury měli tehdy, v polovině šedesátých let, rozhodující slovo pochopitelně komunisté, avšak komunisté reformní či revizionističtí, tehdy jsme jim říkali »antidogmatici«, prostě ti, jejichž úsilí – spojené často s velmi obtížnými tahanicemi s novotnovskou byrokracií – vyústilo nakonec do Pražského jara. Ti tvořili cosi jako tehdejší kulturní establishment. Mnohé v jejich úsilí nám – mladším a nekomunistům – bylo samozřejmě blízké, byli přirozeně lepší alternativou než sklerotická novotnovská byrokracie a notoričtí dogmatici, nicméně i oni měli z našeho hlediska své »meze« (dnes už je většinou, nutno říci, nemají). V jejich počínání jsme nalézali dost problematických prvků, od iluzionismu, poplatnosti dávným ideologickým schématům, neustálé potřeby taktizovat a někdy až dětinství, až po bezděčné sžití s »establishmentovým« postavením, které bylo bráno jako samozřejmost: že by někde do něčeho mohl mluvit i někdo jiný, připadalo jim nepochopitelné. Měli sklon svou vlastní zkušenost světa rozšiřovat na všechny; vždycky například sami o sobě mluvili jako o generaci a nikoli jako o její »svazácké« části.“

Tím že „normalizace“ svěřila kontrolu nad kulturním životem hrstce psavců třetího řádu, smetla také tento reformně komunistický „establishment“. Nezávislá druhá kultura sedmdesátých let vytvořila novou „rovnoprávnost“ v publikačních možnostech. Modifikovala také předpoklady, které dosud v diskusi převládaly.

Pro naši analýzu stojí za připomínku zejména dvě témata. Zprvée: rok 1968 byl pro nekomunistické intelektuály první příležitostí do-

stat se k slovu. Šedesátý osmý rok byl totiž něčím víc než opožděným úsilím shora napravit „deformace“ socialismu; byl to především klíčový moment v obrodě občanské společnosti a skutečně svobodného intelektuálního života (jak zdůrazňovali V. Havel, J. Gruša, V. Bělohradský a J. Němec v rozhovorech, které s nimi měl autor těchto řádků roku 1988).

Zadruhé: „kulturní Biafra“, tragédie české kultury, nezačala roku 1968, ale už roku 1948. Počátky nezávislého kulturního života a samizdatu nutno hledat v stalinismu padesátých let. Stačí otevřít nedávno vydaný básnický deník Jiřího Koláře *Očitý svědek*, kde je v záznamu z 1. ledna 1949 řeč o tom, že se dnes zdá „největší zvráceností, výstředností, nesmyslností mluvit pravdu a vidět tvář, jaká vskutku je“; stačí číst texty V. Effenberga a surrealistů nebo studie Jindřicha Chaloupeckého *Na hranicích umění*, které vyšly roku 1988, abychom pochopili, že paralelní kultura se začala rozvíjet, byť v omezeném měřítku, jakmile se komunističtí intelektuálové chopili moci v kultuře. Jan Vladislav, jeden ze zakladatelů literárního samizdatu, uvádí v eseji *Minulost a budoucnost paralelní literatury v Československu*:

„Ve skutečnosti začíná historie české, případně slovenské duchovní rezistence už po převratu v únoru 1948. Tehdy byla drsnými administrativními zásahy vyřazena z veřejného života na delší čas nebo natrvalo podstatná část inteligence, univerzitních učitelů, studentů, novinářů i umělců. Mnozí, včetně čtyř desítek spisovatelů, byli dokonce v padesátých letech zatčeni a uvězněni, ještě větší počet jich byl zbaven možnosti pracovat ve svém oboru, četní autoři byli vyloučeni z oficiálního Svazu spisovatelů a připraveni o možnost publikovat. Česká a slo-

venská inteligence se v té době prakticky rozdělila ve dvě skupiny, jednu, která buď z přesvědčení, nebo z oportunistu přijala kulturní politiku nového režimu, a druhou, která si tak či onak uvědomovala nebezpečí, jež hrozí duchovní identitě každého jedince i celého národního společenství, a pokoušela se mu čelit tím, že pokračovala v práci podle vlastního vědomí a svědomí, i když neměla vyhlídky uplatnit své práce veřejně.“ (Příkladem jsou J. Kolář, B. Hrabal, J. Patočka, V. Černý atd.)

3. Intelektuálové a antipolitika

Po roce 1968 se intelektuálové, kteří byli hnací silou Pražského jara, stali také prvním terčem represe, jež následovala. U českých intelektuálů (na Slovensku byla situace znatelně odlišná) lze období po šedesátém osmém popsat jako přesun od moci ke společnosti, od politiky k antipolitice. Tím, že se rozešli s politickou mocí, intelektuálové znovu objevili svou úlohu mravní protiváhy moci. V jednom nedávném eseji Jan Vladislav napsal:

„I když v ní (ve společnosti) přímo o moc neusilují, ve skutečnosti ji svým způsobem mají. Je to ovšem moc svého druhu; její těžiště leží zpravidla vně zavedených mocenských orgánů, a právě to je patrně jeden z hlavních důvodů, proč ji tyto orgány pokládají za zvlášť nebezpečnou, ačkoli jde o moc, která nemá jiné prostředky než slovo, myšlenku.“

Tato nová úloha intelektuálů se vyznačovala dvěma aspekty, zaprvé politikou druhé kultury, zadruhé etikou duchovního odporu.

Pokud jde o první aspekt, čeští intelektuálové převzali během posledních dvaceti let znovu svou tradiční roli, kterou zdědili z 19. sto-

letí. Tváří v tvář masívnímu náporu totalitního režimu na společnost se oblast kultury stala poslední hradbou proti „normalizaci“ neboli sovětizaci. Na jedné straně znamenala podzemní paralelní kultura pro intelektuála emancipaci od politických a ideologických omezení, cenzury a autocenzury. Na druhé straně znovu obnovila úlohu kultury jako nahráčky politiky. Odtud další nebezpečí: má kultura „sloužit“ společnosti, tak jako v minulosti sloužila straně a její ideologii?

V „totalitních podmínkách“, říká Havel, to může být dvojsměrná zbraň; dodává to veškeré intelektuální činnosti rozměr, který v otevřené společnosti nemá, jakousi „zvýšenou radioaktivitu“ – jinak by lidé nebyli pro své psaní posíláni do vězení. Má to však také své nástrahy, kterých si musí být spisovatel vědom, nástrahy literatury přinášející „poselství“.

Pokud jde o druhý aspekt, o etickou antipolitiku, vznikem hnutí pro lidská práva Charta 77 se pro českou inteligenci vytvořila nová situace: po emancipaci od moci následoval vzdor vůči moci. Pro Václava Černého byla Charta „etapou a mezníkem národního kulturního vývoje, momentem dějin českého ducha obnovujícího svou mravní páteř, obrozujícího svůj cit pro právo, spravedlnost, lidskou důstojnost, svou vůli k pravdě. Neboť byla varováním a mementem politickým mocipánům, a to všem a všude“.

Spiritus movens tohoto posunu od politiky k etice odporu byl nepochybně filozof Jan Patočka. V proslulém článku z ledna 1977, nazvaném *Čím je a čím není Charta*, prohlásil: „Bez mravního základu, bez přesvědčení, které není věcí opportunity, okolností a očekávaných výhod, žádná sebelépe technicky vybavená společnost nemůže fungovat. Morálka však zde není

k tomu, aby společnost fungovala, nýbrž prostě k tomu, aby člověk byl člověkem. Nedefinuje ji člověk podle libovůle svých potřeb, přání, tendencí a tužeb, nýbrž ona to je, která vymezuje člověka. (...) Uvedený vztah mezi mravní oblastí a mezi společensko-politickou oblastí státní moci ukazuje, že v Chartě 77 neběží o žádný akt v užším smyslu politický, o žádnou soutěž a zásah do sféry jakékoli funkce politické moci. Charta není ani spolek, ani organizace, její báze je čistě osobně mravní, závazky z ní vyplývající mají rovněž tento charakter.“ Úsilím jejích účastníků „je jediné očistit a posílit vědomí, že existuje vyšší autorita ...“.

Hysterická kampaň režimu proti Chartě 77 pouze posílila poznání, že šlo v prvé řadě spíše o mravní než o politickou výzvu. To vysvětluje sílu a přitažlivost, ale také jisté meze intelektuální etiky odporu. Jak upozornil Petr Pithart, tváří v tvář moci posedlé pouze úsilím o sebezáchovu získávají intelektuálové monopol „pravdy“ takřka automaticky. Inteligenci tak hrozí nebezpečí, že utkví v jakémsi ghettu ctnosti.

Katolický filozof Václav Benda navrhl jako první rozšířit etický odpor vytvářením paralelních struktur, od prosazování odpovědnosti každého jedince za osud společnosti jako celku až po vytváření „paralelní obce“. Toto myšlení značně připomínalo Michnikův „nový evolucionismus“, ale samosprávná organizace občanské společnosti se v Československu (kromě kulturní oblasti) neuskutečnila. Pasivita atomizované společnosti, absence nezávislých institucí, jako je v Polsku církev, zájmy zaměřené spíše k ohrožené evropské kulturní identitě než k mobilizujícím silám nacionalismu představují důležité rozdíly mezi českými a polskými intelek-

tuály v jejich snahách navázat koncem sedmdesátých a počátkem osmdesátých let spojení se společností. Český intelektuál nedokázal vykročit ke společnosti tak jako jeho polský protějšek. Na druhé straně ovšem také nemusel soutěžit o morální autoritu s církví nebo Solidaritou. V Praze si udržel monopol mravního pohoršení sám.

To ho občas vedlo k tomu, že pro svou úlohu, společensky marginální, ale duchovně centrální, hledal zdůvodnění. Intelektuál je jediný, pro koho zůstávají podmínky tiché „společenské smlouvy“, kterou v Čechách uzavřela komunistická moc s konzumně zaměřenou společností, zásadně nepřijatelné (Liehm, 1973). Havel ve svých statích kritizuje (ovlivněn Patočkou a Bělohradským) nejen povahu moci, neosobní vládu velestrojů unikajících lidské kontrole, ale také společnost, která podléhá a podílí se na „totalitní lži“.

Český intelektuál, k němuž společnost cítí respekt nebo dokonce obdiv pro jeho odvahu „žít v pravdě“ (kterou sama nemá) a jehož se moc bojí, protože neúnavně odhaluje její nelegitimitu, nahrazuje politiku kulturou a etikou, což ho staví do obtížné, ale v mnohém ohledu také výhodné situace: vlastní výlučně symbolickou moc psaného slova a mravního vzdoru.

Čestný, ale izolovaný, touží občas zbavit se břemene „svědomí národa“ a být „pouze spisovatelem“. Havlova hra *Largo desolato* je jímavým obrazem intelektuála přetíženého nároky společnosti a unaveného úlohou „profesionálního dodavatele naděje“. Ale vyhnout se této

úloze nemůže, protože to je nakonec jeho osud jako intelektuála. Václav Havel, který se po smrti Jana Patočky, jenž zemřel v důsledku takřka celodenního výslechu, stal ústřední postavou duchovního odporu české inteligence, je nejlépe povolán mluvit „o tragice osudu vyrůstajícího z odpovědnosti; o marnosti všech pokusů člověka vysvobodit se z role, do níž ho jeho odpovědnost uvrhla; o odpovědnosti jako osudu“.

POZNÁMKY

¹ Dvě z nejvýznamnějších předválečných politických stran, česká agrární strana a slovenská ľudová strana, byly zakázány.

² Byl ovšem značný rozdíl mezi literární elitou a univerzitní obcí. Spisovatelé z různých důvodů, od komplexu provinilosti pro buržoazní původ až po pochybnou válečnou minulost, stranu podporovali. Univerzitní učitelé a také studenti byli rezervovanější, a proto byli po roce 1948 podrobeni drastické čistce. Z řad významných profesorů stačí připomenout protiklad mezi Václavem Černým a Janem Patočkou, kteří se postavili na odpor, a Bohuslavem Havránkem či Janem Mukařovským, kteří se podřídili.

³ Kunderovo nejzajímavější vysvětlení této otázky lze najít v jeho románu *Život je jinde*.

⁴ Viz Vojtěch Kořán (*Promarněná příležitost*) ve *Svědectví*, 1983, čís. 70-71.

⁵ Příkladem je *Návrat ze Sovětského Svazu* od André Gida, který vyšel okamžitě v českém překladu Bohumila Matheisia, pozdějšího překladatele Šolochova, a byl ostře odmítnut v knize *Anti-Gide* z pera S. K. Neumanna, někdejšího anarchistického básníka, který SSSR nikdy nenavštívil.

(Přeloženo z angličtiny)

Václav Havel

OPOMÍJENÁ GENERACE

Plně znění příspěvku, který autor zaslal konferenci „Československo 1918-1988: sedmdesát let od nezávislosti“ pořádané univerzitou v Torontu 28.-30. října 1988.

Dámy a pánové,

rád využívám poskytnuté příležitosti a srdečně vás všechny pozdravuji. Jako mnoho mých spoluobčanů se raduji z toho, že se ve světě na naši zemi nezapomíná a že i ve vzdáleném Torontu si připomínáte několik jejích letošních významných výročí. A zvláště jsem rád, že si je nepřipomínáte jen nějakou oslavou či naopak tryznou, ale prací, totiž setkáním odborníků schopných kvalifikovaně se zamyslet o obsahu a smyslu dějů, k nimž tato výročí odkazují. Není náhoda, ale spíš důkaz spřízněnosti, že i my zde si chceme tato výročí připomenout podobným způsobem, totiž odborným sympoziem. Pevně věřím, že aspoň někteří z vás na ně přijedou a budou nás informovat o výsledcích torontských jednání.

Do debat vaší literární sekce bych chtěl přispět jednou kratší – a proto bohužel jen obecnou – poznámkou.

Je notoricky známo, že československá literatura je už po mnoho let uměle rozdělena, a to nejen na literaturu oficiálně doma vydávanou a literaturu samizdatovou, ale i na literaturu domácí a exilovou. Má poznámka se týká jednoho aspektu jejího domácího rozdělení.

Od doby, kdy byla naše literatura takto drsticky rozdělena, uplynulo dvacet let. To není zanedbatelná doba. Což se projevuje mimo jiné v tom, že dělicí čára už dávno nevede jen mezi těmi, kteří byli v roce 1968 či 1969 z publikované literatury vyloučení, a těmi, kteří – ať už

jakkoli – se svému vyloučení vyhnuli: tedy že už dávno tu proti sobě nestojí stále jen na jedné straně – abych jmenoval přímo symbolické postavy obou těchto táborů – Ivan Skála a na druhé straně Ludvík Vaculík. Literatura nikdy nebyla a ani dnes není jen záležitostí lidí od padesáti výš. Za těch dvacet let vyrostly nevyhnutelně další literární generace. Generace autorů, kteří díky svému věku neměli příležitost se v roce 1968 tak či onak projevit a kteří tedy nebyli předem předurčeni k tomu, aby se buď těšili přízni moci, anebo aby byli mocí odmítnuti. Tito mladší autoři – na rozdíl od nás starších – začínali působit už v takové situaci, jaká dnes je, v situaci dnešní tvrdé rozdělenosti, a měli tudíž – nezatížení takovým či onakým kontem ze situace předchozí – podstatně větší manévrovací prostor. Totiž: mohli se hned na samém začátku rozhodnout.

Což se také stalo a díky čemuž se i oni rozdělili.

Někteří hned a vědomě slevili ze svých nároků na sebe samé jen proto, aby byli přijatelní. Ti jsou, myslím, nejméně zajímaví.

Zajímavější je druhá skupina: ti, kteří nevyužili výhody své nepoznamenanosti jen ke snadné kariéře, ale k něčemu jinému: aby zkoušeli na půdě povolené nebo tolerované literatury jít nejdál, kam to jde, i za cenu rizika, že se spálí, a posouvat tím vlastně na jejím území hranice možného. Jednou byli zakázáni, podruhé povoleni, jednou jim bylo přáno, podruhé byli odstrkováni, nikdy však nebyli vrženi na onen seznam nepřátel vlasti, na němž se ocitlo tolik jejich starších kolegů. Jejich práce je důležitá a není ostatně nepodobná tomu, co mnozí z nás starších a dnes zakázaných dělali o deset či dvacet let dřív. Nicméně ani o této skupině tu dnes

nechci mluvit: ví se o ní dobře a těší se přízni - byť různě odstupňované – jak veřejnosti, tak dokonce i dynamičtějších představitelů moci.

Chtěl bych obrátit v tuto chvíli pozornost nás všech ke skupině třetí, z jistého hlediska nejdůležitější, zároveň ale nejvíc přehlížené a opomíjené. Totiž k těm, kteří se zcela vědomě a svobodně rozhodli raději pro působení v prostoru nezávislé kultury a v samizdatu než k nějakému zápasu na oficiálním bojišti. Tedy k těm, kteří dobrovolně vstoupili hned na začátku své literární dráhy mezi „poznamenané“ (práce v samizdatu totiž většinou vede člověka rovnou na černou listinu).

Proč to učinili? Prostě proto, že jejich názory, povaha jejich talentů, životní postoje, druh zájmů a práce a ovšem i typ jejich mravní konzistence je k tomu samozřejmě dovedly. Nebyli z oficiální sféry vyhnáni, prostě jen do ní odmítli vstoupit. Jejich představy o tom, co a jak je třeba psát a říkat, se do oficiálního rámce nevešly. Tito mladí autoři – a není jich málo! - jsou, smím-li se tak vyjádřit, vyvrženci z vlastního rozhodnutí. Svět samizdatů není pro ně nějakým provizóriem či náhražkou, ale zcela přirozeným prostorem jejich autentické seberealizace.

Myslím, že se na ně často zapomíná, a pokud nikoliv, že jsou bezděčně zaháněni do postavení jakýchsi věčných začátečníků a outsiderů mezi outsidersy. A to přesto, že možná právě oni představují z hlediska budoucnosti literatury tu naději, která je úběžníkem všech nadějí ostatních, protože to jsou možná právě oni, kdo tu bude jediný za pár let udržovat kontinuitu vskutku svobodného ducha.

Pro oficiální místa tito lidé samozřejmě vůbec neexistují; nepočítám-li občasný zájem poli-

cie, netěší se ani té hanlivé pozornosti, které se těšíme my. Ale ani na druhém, svobodnějším konci tohoto duchovního prostoru jako by nebyli bráni příliš vážně: už po dvacet let je naše zdejší nezávislá literatura pro kdekoho – včetně exilu a vůbec zahraničí – reprezentována stále týmiž jmény (Vaculík, Klíma, Pecka, Havel a podobně), to jest jmény těch, kteří stihli vstoupit do obecného povědomí ještě v době, kdy jim byl zpřístupněn knižní tisk. Je to velmi paradoxní, ale vypadá to občas tak, jako by slávu nepublikovaného autora zasluhoval pouze ten, kdo už někdy doma publikoval; jako by míru účtyhodnosti v samizdatu určovala míra, v jaké na něj kdysi člověk nebyl odkázán; ba jako by se symbolem vzdoru proti cenzuře mohl stát pouze ten, kdo už jednou cenzurou prošel. Zatímco ti ostatní, kteří díky svému věku a své nekompromisnosti nikdy nic tiskem nevydali, zůstávají natrvalo jaksi lehce podezřelí.

Umím si představit, co by na tyto mé vývody mohl leckterý můj zasloužilejší kolega namítnout: ale kde jsou jejich díla? Vždyť přece nepíše tak dobře jako my! Taková námitka není ovšem de facto námitkou, ale spíš potvrzením toho, co říkám. Zcela samozřejmě totiž vychází z pochybného předpokladu, že jsme to výhradně my starší a dříve publikující, kdo může kompetentně rozhodovat o tom, co je dobré. O tom ale přece opravdu nerozhodujeme my! Literatura má svůj vlastní život: ze samé své podstaty je pluralitní; nikdo nemá v rukou univerzální klíč k jejímu definitivnímu zhodnocení (a tím méně k jejímu centrálnímu řízení). Jednomu se samozřejmě líbí to a druhému ono; nikdo přirozeně nemůže nikoho nutit, aby se mu líbilo něco, co se mu nelíbí; nikdo ale nemůže ze svého líbení a nelíbení udělat mocenský nástroj. Říkal

jsem to kdysi tiskem vydávajícím kolegům ve Svazu spisovatelů, když se jim nelíbilo tiskem vydávaný časopis *Tvář*, a říkám to dnes – arci, že v dost jiné situaci – svým doma nepublikovaným kolegům, když jsou nevděčivější ke svým vůbec nikde nepublikovaným kolegům. A pokud by mi můj imaginární polemik namítl, že on přece mocensky nikoho v ničem neomezuje, namítl bych zase já jemu, že přímo samozřejmě ne – k tomu ani nemá příslušné nástroje -, ale nepřímo (a spíš bezděky než vědomě) leckdy ano: prostě tím, že se tváří, jako by ti další neexistovali. A tváříme-li se tak my, zdejší nezávislí sice, ale známí autoři, pak to má ovšem nutně svůj nepominutelný – a v jistém ohledu vlastně už mocenský – důsledek: nevědí o nich ani exilová nakladatelství a časopisy, natož vydavatelské podniky zahraniční, neví o nich kritika, neberou je s přílišnou vážností ani ti, kteří jim mohou být technicky i jinak nápomocni. Přičemž tito „neznámí nepublikující“ jsou začasť neznámí i proto, že jim kdysi, v jejich počátcích, leckterý z nás známějších posloužil svým postojem jako vzor na cestě k nezávislosti. Nevyplývá i z toho

pro nás určitá zvláštní odpovědnost? Nemůžeme přece dost dobře tvrdit, že místo pravého básníka dnes není na knihkupeckém pultu, ale na pranýři – a zároveň mladšího kolegu, který to vzal vážně a na pranýř vylezl, mít za lehce podezřelého, protože nebyl nikdy na knihkupeckém pultu!

Možná ti mladší, o nichž tu mluvím, nestojí o mé zastání a prosadí se i bez mého přičinění. Jenomže to, co tu říkám, neříkám tu jen kvůli nim. Říkám to kvůli nám všem, kvůli literatuře jako celku, tedy i kvůli sobě. Neboť tvorba žádného z nás nebude natrvalo dobrá, bude-li se natrvalo mlčky smiřovat s možností, že – byť nepřímo a bezděky – vytěsňuje odněkud tvorbu kohokoli jiného. Čím lépe na tom díky souhře okolností kdokoli z nás je, tím by měl být – i ve vlastním zájmu – vnímavější k těm, kdo jsou na tom hůř. Smutné literární konce těch, kteří tohoto příkazu nedbají, můžeme dobře pozorovat v dnešní oficiálně vydávané literatuře. A tak dopadnout přece nechceme!

Děkuji vám za pozornost.

Ludvík Vaculík

SRPNOVÝ LISTOPAD (fejton)

Člověk se rozhodne oslavit své narozeniny. Pozve příbuzné a přátele a přijdou vždycky i nezvaní hosté, kteří ho mají rádi. Najednou, představte si, vtrhnou do sálu bakterie, bacily a viry, které ho od samého narození přepadaly a ohrožovaly. Cpu se mezi gratulanty a berou si hlavní slovo. Oboustranný zánět středoušní

vykládá, jak s matkou probděl u děcka noci. Příušnice dosvědčují, jak školák statečně doháněl učivo zameškané pro příušnice. Infekční žloutenka ukazuje fotky, jak po setkání s ní vypadal náš oslavenec bídne, ale jak se za dva roky zvetil. Kochův bacil čte esej o tom, jak vtiskl ráz jeho rané poezii, a herec Vinklář přednese ukázkou... Všichni nad tím koprňte, a když se nadechnete k otázce, ofoukne vás chřipka. Jubilant se ostře ohražuje proti takové režii své slavnosti, a tu k němu přiskočí infarkt myokardu a odvádí ho na lůžko, aby ho uklidnil.

Tož takto jsme my, ctitelé, přátelé a rodina Československé republiky, oslavili její sedmdesáté narozeniny. Od té doby hledám přesný výraz pro náš úžas nad gardovou drzostí jejích dávných a známých nepřiznivců, kteří ji při jejím zrodu brali jen jako přechodné zlo, později jí užili za pole k boji o moc, posledních čtyřicet let ji měli za své feudální léno, a naráz se vdírají mezi demokraty, žduchajíce drsně do těch, kdo si jí vždycky vážili: loni jak před dvaceti či padesáti roky. Odkáď se ti drzáci dověděli o Masarykovi a Štefáníkovi, když ve školních dějepisech, které předpisovali, nestálo o nich nic? Teď se před námi střamlají jako dědicové i notáři republikánské demokracie a jejích plodů: na hlavách bílé přílby zvané masaryčky, jak je známe z fotografií TGM, v ruce pendrek, s nímž Masaryk vypráskal padělatele Rukopisů. Nebudou oni naposledy místo Masaryka střílet do lidu?

Samozřejmě, i pitomec se může lidsky mýlit. Ale když to pozná, je z toho další a neznámé neštěstí. Náprava u něho není totiž možná, při té hlavě a povaze. Může se mýlit i člověk dost chytrý, jako třeba já, když jsem vás tu nabádal, blbec, abychom spolu šli na vládní oslavu Dne svobody. Mínil jsem tím ovšem vás sto tisíc. Nepodařilo se to, byli jsme tam dva. Aspoň že o den později stáli v mém slově mladočeši, kteří už na nás nespolehají a začínají své tisíce poskládat znovu po jednom ...

Když se někdo začne hlásit k dějinám, jež předtím chtěl vymazat, čekali bychom omluvné vysvětlení. Žijí u nás přece lidé, kteří za jméno Masaryk a Beneš, za úctu k jejich dílu byli ve vězení. Vysvětlení, jež nepřišlo, je prosté: přestrojka. Na figuře a povaze nemění se nic. Nařídít oslavu státního svátku na sedmadvacátého, a osmadvacátého, přímo v ten svátek, vymlátit

náměstí, toť myšlenkový celek a nedílný vládní akt. Oni totiž nemínili něco nepotlačitelného uznat, oni to mínili vyvlastnit. Po pravdě dělníkově, pravdě filozofů, sociálních utopistů a básníků zabavují pravdu národní, již se doteď snažili nevidět. Znehodnotili už dávno Svátek práce. Zprznili něžný Den matek. Vánocům udělali výškrab. Letos tedy praštili československý Den svobody, kdo je hodný, dostane krevní tučnici, ale jen sedmadvacátého října; osmadvacátého dostaneme jelita z přineseného masa. Dokud se jim zdálo, že národní státy nemají být, pracovali k tomu, aby upadly do bezvědomí. Když teď vidí, že národní státy přesto budou, honem si pro ten, který vlečou na řemeni, shánějí rodokmen!

A řeknu vám, mně se takové chování nelíbí ani jako bývalému členu komunistické strany. Pro komunistu, trvám, Masaryk má zůstat agentem imperialismu, Beneš zrádcem národa a předválečné Československo nástrojem kapitalistických intrik proti Sovětskému svazu. Ale tito pro čochovici zrazují Slovenskou republiku rad 1919, vrážejí nůž do zad prosincové generální stávce 1920, opouštějí své mladé sny o rozpuštění národů v lid strakaté rasy. Jsou to u mne oportunisté, jsem rád, že u nich nejsem. Ale kde jste a co tomu říkáte vy, soudruzi z Pragovky, kteří jste se v roce 1968 dokázali v počtu 99 vzeprít gorbáčovštině?

Na vládní manifestaci sedmadvacátého října jsem přišel pozdě. Přijel jsem do Prahy v poledne, a když jsem slyšel, koho zavřeli a komu udělali domovní prohlídku, musel jsem nejdřív uklízet. Na Václavské náměstí jsem přibyl, když reflektory zhasly, amplióny zmlkly. Poražen bez boje šel jsem dolů náměstím a bylo mi těžko na těle i duši. V postranní ulici odklízela obsluha

vodní dělo, s nímž Masaryk porazil rakouského ministra zahraničí Aehrenthala. Z Příkopů šel jsem do Rytířské, a tam stál Jaroslav Putík, hleděl do výkladu na zimníky a pravil: „Tak co, nic?“ – „Ostatní nepřišli,“ řekl jsem.

Nastal slizký listopad. Mlha, smog a špatné zprávy. Rozehnutí sympozia „Československo 88“. Dubček v Bologni. Výsledky. Slovenský ministr kultury Válek mluví v Rudém právu o traumatu z okupace 1968 a jaksi se zastává Charty 77 a samizdatu.- Co je mu do toho a proč si nehledí svého dvacetiletého? Když jsem si v novinách přečetl, že generální proku-

rátor SSSR zprostil viny členy „dělnické opozice“ popravené před padesáti lety, měl jsem chuť doručit na jejich velvyslanectví protestní nótu. Ale jak vyslovit tu ošklivost, nechuť a nedůvěru?

Představte si, že za vámi v pondělí přijde chlap a bude vám tvrdit, že je středa. Budete-li se s ním o to přít a mít tu smůlu, že to bude jeden takový, dá vás zavřít. Budete-li však mít štěstí, že bude reformní, pustí vás v pátek s touto rehabilitací: Máš pravdu, je pondělí.

(Listopad 1988)

ČLÁNKY

Milan Jungmann

SKICI K PORTRÉTUM VZDORUJÍCÍCH

Česká literatura posledních zhruba dvaceti let je bolestně poznamenána násilným zásahem do jejího přirozeného vývoje, který po r. 1968 provedla politická moc (a to právě dvacet let po prvním podobném zásahu po převratu v únoru 1948). Její produkce je v důsledku toho rozdělena do tří proudů: jednak vycházejí knihy v oficiálních nakladatelstvích, jednak v ineditních, strojově rozmnožovaných svazcích (v tzv. samizdatu) a dále pak v zahraničních exilových vydavatelstvích. Každému, kdo se jen trochu zabýval dějinami kultury, je zřejmé, že tato situace do hloubky narušuje nejen vnější, pro zdravý rozmach nezbytné okolnosti, jako je styk s čtenáři, nezávislá kritika, možnost vytvářet literární skupiny, vést veřejné polemiky apod. Zasaženy jsou především jemné, těžko postižitelné a odhadnutelné vnitřní vazby, je rozrušena složitá struktura duchovních souvislostí, jež se

utvářejí dlouhodobě, pozvolna a nepředvídaně a v nichž na sebe navzájem působí a ovlivňují se nejrozmanitější názory, směry, tradice, programy, osobnosti atd.

Tento stav duchovního útlumu české kultury nepostihuje pouze oficiální, více či méně propagandisticky zaměřenou literaturu, sloužící režimu a podléhající jak státní cenzuře, tak soukromé sebecenzuře, což má za následek zánik osobnosti a vznikání šedivé, průměrné a nezajímavé tvorby. I tzv. samizdatová literatura a knihy vycházející v exilových nakladatelstvích, ač je ani vnější ani vnitřní cenzura neomezuje, jsou chtě nechtě pod sugescí této národní tragédie a její tvůrci nemohou v tvůrčím procesu jistým způsobem nereagovat na stav společnosti rozpolcené na velké ghetto privilegovaných, zdánlivě neomezovaných občanů a na

malé ghetto pronásledovaných a umlčených intelektuálů.

Dosvědčuje to m.j. fakt, že bychom stěžili naši v této produkci dílo, jež by tak či onak námetově nereflektovalo společenské poměry, vymklo se diktátu chvíle a pronikalo do niterně lidských problémů, kladlo si existenciální otázky nevázané na momentální stav národní společnosti. Má to ovšem i svou pozitivní stránku. Celá tzv. samizdatová literatura je v podstatě jediným apelem k těm silám v člověku, které lze označit za mravní, je výzvou nepodléhat svodům konzumního, duchovně vyprázdněného života, odmítnout pilátovskou dvojakost a vzít na sebe tíhu odpovědnosti za dnešek i zítřek, řídit se vlastním svědomím.

Přehled próz, které ve všech třech zmíněných proudech v průběhu posledních dvaceti let vyšly, nepřihlíží ovšem k tvorbě českých spisovatelů, kteří žijí v zahraničí a jsou tam dobře známi z překladů (alespoň zájemcům). Týká se to M. Kundery, J. Škvoreckého, A. Lustiga, ale i doma žijícího V. Havla a laureáta Nobelovy ceny J. Seiferta. Zabývám se především knihami, které jsou pro vývoj české literatury relevantní, znamenají určitý čin, jímž se vytváří kontinuita českého literárního kontextu této doby.

*

V procesu tzv. normalizace bylo umlčeno na dvě stě českých spisovatelů a kulturních publicistů, z nichž řada významných, osobitých zjevů. V oficiální struktuře přitom došlo k umělému hodnotovému přeskupení: publicistika cílevědomě vytvářela ad hoc „měkká“ kritéria, takže ke slovu se dostal i podprůměr a do popředí se vysunul někdejší průměr. Ve Svazu českých spisovatelů zůstaly pouze dvě vskutku

umělecky výrazné osobnosti: Ladislav Fuks a Vladimír Páral. V prvních dvou letech tzv. normalizace stačil každý z nich vydat román psaný bez znásilňování vlastního životního a uměleckého názoru, avšak poté už museli oba hledat možnost, jak vyhovět proklamovaným požadavkům socialisticko-realisticky optimistického pojetí světa. Projevilo se to okamžitě v zřetelném poklesu jejich umělecké úrovně a v dlouhodobé krizi jejich tvorby. Teprve v posledních letech L. Fuks zřejmě pochopil, že talent může produkovat kvalitu jenom tehdy, jsou-li jeho dispozice rozvíjeny přirozeně, bez pokrívování vlastní názorové páteře.

LADISLAV FUKS (1923) si získal už prvotinou *Pan Theodor Mundstock* (1963) velkou uměleckou autoritu, kniha byla přeložena do světových jazyků (vyšla v NSR, USA, Francii, Anglii atd.). Základem jeho úspěchu byl neobyčejně osobitý pohled na člověka ohroženého nacistickou protizidovskou zvlášť a originální styl. Ve Fuksově díle je jaksi sublimovaně přítomen Franz Kafka, i do dalších jeho knih se promítá tragická zkušenost evropského člověka 20. století, neustálé střetání se zlem, násilím a odlidštěnou technickou mašinérií. *Myši Natálie Mooshabrové* (1970) se jako většina Fuksových románů odehrává v historicky a zeměpisně neurčité, podivně bizarní atmosféře, což se žánrově projevuje jako směs hororu, tragikomické grotesky a pohádky. Zdánlivá primitivnost (opakování slovních spojení, charakteristik, situací apod.) a naivita výkladu, resp. vyprávěče, jsou ve skutečnosti rafinovanou uměleckou konstrukcí, jejíž smysl odhalí čtenář až na konci příběhu. Přízračnost, v níž se pohybuje ubohá matka nevděčných dětí paní Mooshabrová, vyplývá z toho, že moc v zemi uchopil násilím

muž, jenž sice obratně umlčí veřejné mínění, manipuluje s informacemi a dokáže navenek zavést fungující pořádek, přesto však mezilidské vztahy jsou podivně strnulé, zdeformované, zformalizované.

V 70. letech vydal autor několik knih, v nichž se podřídil požadavku dát příběhům kladné vyznění. Teprve v r. 1983 vydaný, široce koncipovaný román (má 722 stran) *Vévodkyně a kuchařka* je opět napsán „starým“ Fuksem. Je situován do Vídně před první světovou válkou, jeho složitá dějová struktura a syžetová výstavba opět okouzlí čtenáře svou přeludností a oslovují ho neustále zdůrazňovaným pocitem obav z konce, z konce epochy či snad celé lidské civilizace. Jistou rukou kreslené kuriózní detaily z c. a k. rakouské aristokratické společnosti jsou pouze vnější kulisou, pod níž se tají vlastní smysl románu: poukázat na znejistění moderního člověka, vytvořit podobenství o světě, který je ohrožen sám sebou, svými výtvary, tím, jaké hodnoty preferuje a jaké nebere na vědomí apod. Člověk je obklopen náhražkami, odtržen od své „přírody“, od toho, co by mělo být jeho podstatou.

VLADIMÍR PÁRAL (1932) publikoval svůj poslední román osobitého vidění *Milenci a vrazi* v r. 1969 (dopsán byl 13. srpna 1968, tedy týden před vpádem vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR), má podtitul *Magazín ukájení před rokem 2000* – podtituly jsou nedílnou součástí všech Páralových próz. I tento autor se hlásí – alespoň motem o levhartech, kteří vtrhnou do chrámu – k dědictví Franze Kafky, především pojetím absurdity dějin. Stylově je však opakem toho, čemu lze říci kafkovský styl. Jeho původní povolání technika mu poskytlo možnost poznat zblízka každodenní stereotyp průmyslových děl-

níků i techniků, duchovní omezenost „davů“, lidský průměr. Z toho vyšel už ve svých prvních knihách a zvláštním zjednodušeným, účelově uzpůsobeným jazykem referuje se zjevným ironickým odstupem a až s cynickou neúčastí na osudu svých postav o přízemním pachtění lidí, jejichž obzor je omezen na shánění obživy a požitků, kteří nedovedou milovat, ale pouze se sexuálně vyžívat, za cíl mají dobré bydlo a vzdáleno je jim všechno duchovně závažné. V tomto románu se zabývá historií několika ředitelů jednoho závodu a vidí sarkasticky honbu mocných za kariérou, která vede k lidskému zmarnění. Dějiny lidské společnosti jsou tu pojaty jako věčné střídání na mocenské špičce, které však nevede k žádnému „pokroku“ či zlepšení, je to jen věčné opakování téhož: snahy urvat pro sebe sobecky výhody a mít moc ovládat podřízené. Kniha byla odsouzena oficiální kritikou jako pamflet karikující marxistické pojetí dějin a už nikdy nebyla reeditována. Od té doby se autor vědomě konformoval s požadavky závazného optimistického vyznění děje a vydává umělecky pokleslé texty, které však mají přesto stále značný čtenářský ohlas.

Nejpopulárnějším vydávaným prozaikem je však BOHUMIL HRABAL (1914). Počátkem 70. let provedl veřejnou sebekritiku a poté mu oficiální nakladatelství vydávají opět alespoň některé prózy. Autor nešel cestou Fuksovou a Páralovou, „nesáhl na hrdlo své písní“ (Majakovskij). Odevzdává texty, psané takřka automatickou metodou, bez vnitřního cenzurování a podřídí se cenzuře vnější. Většina jeho próz má proto dvojí verzi: nezcenzurovanou v samizdatu a patřičně upravenou v knihách vydávaných oficiálně. Román *Obsluhoval jsem anglického krále* obíhá mezi čtenáři jednak ve strojopisné po-

době, jednak ve svazku oxeroxovaném Jazzovou sekci krátce před jejím rozpuštěním. Je to novela, jejíž vypravěč, číšník z rodu hrabalovských pábitelů, dává čtenáři nahlédnout do zákulisí hotelů a restaurací, do rozmanitých osudů jejich bohatých hostů z časů předválečných, za nacistické okupace i po r. 1948, kdy byly hotely znárodněny a jejich majitelé (a spolu s nimi i vypravěč) se ocitli v pracovních táborech. Ve shodě s autorovou životní filozofií líčí vypravěč svůj osud vylehčeně, s humorným nadhledem, ba se zmoudřelým úsměvem, nedokáže ho zaskočit žádná pohroma, ve všem umí najít „lepší stránku“. Hrabalův živý jazyk, prosycený lidovou mluvou, argotem a nevyhýbající se ani tzv. naturalismům, pozdvihuje příběh do roviny básnické improvizace.

Hrabal byl typem své orální prózy pro nakladatelství v 50. letech nepřijatelný, a když potom vyšly jeho první knihy povídek, dráždily jistou část kritiky i čtenářů svou důslednou antiideologičností a postavami z okraje společnosti, nešťastníky vyvrženými nebo životem zrazenými, ztracenými existencemi, cikány, hospodskými povaleči atd., jež spojuje jediná vlastnost: život žitý bezprostředně a radost z vyprávění. Bylo proto dost překvapující, když tento zcela „neideologický“ autor vydal nyní v samizdatu (po odmítnutí nakladatelstvím) román *Proluky* (1986), jehož obsah způsobil rozruch právě tím, jak bezprostředně, bez ohledů na politické důsledky, rekapituluje uvolnění šedesátých let, den vpádu vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR a posléze likvidování režimu nepohodlných spisovatelů. Příběh vypráví autorova žena a její zdánlivá naivita umožňuje nahlížet veškeré dění bez jakékoli vnitřní cenzury. Tento formální trik ovšem nedokáže zastřít zkušenějšímu pohledu

fakt, že jde v podstatě o sebevýpověď, která přináší cenné poznatky o lidské i umělecké psychologii samého autora. Román je třetí částí triologie, jejíž první dvě části se jmenují *Svatby v domě* a *Vita nuova*.

Výjimečný byl spisovatelský osud předčasně zesnulého OTY PAVLA (1938-1973). Vydal několik úspěšných knih sportovních reportáží, ale teprve dva útlé svazky krátkých próz *Smrt krásných srnců* (1971) a *Jak jsem potkal ryby* (1974, posmrtně) ho představily jako mimořádný, osobitý talent. Hlavními postavami jeho povídek jsou členové židovské rodiny, především trochu fanfarónský, krásně potrhlý otec, starostlivá maminka a ovšem sám vypravěč. Děj je zasazen do doby těsně předválečné a válečné, kdy této rodině neustále hrozilo nebezpečí, že bude podle nacistických zákonů zničena. Výchozí oblastí skutečnosti je ve všech povídkách příroda, kterou vypravěč chápe jako mocnost umožňující člověku žít bezprostředně, obšťastňující ho ve chvílích ohrožení svou až magicky působivou očistností.

Pavel psal tyto povídky v době, kdy byl už těžce duševně chorý a vzpomínkové návraty do dětství, do atmosféry rodinného tepla a k elementární síle přírody pro něj znamenaly cestu k nalezení určité životní opory. Dětské prožitky tu ale nejsou útěšným idylizováním, vypravěč evokuje především ty zážitkově výrazné scény a události, v jejichž pozadí stále vycítujeme hrozbu konce, smrti a jež právě tímto nevysloveným vnitřním napětím měly určující význam pro jeho chápání lidí, světa a životních hodnot. Tragikomické pojetí postav připomene vzdáleně B. Hrabala, ale melancholický opar vzpomínek, tlumočených stylem nasyceným neobyčejnou ci-

tovou vroucností, svědčí o jedinečném vyprávěčském talentu.

Z autorů, kteří po r. 1968 museli počítat s nemožností publikovat svá díla, se nejosobitěji projevil LUDVÍK VACULÍK (1926). Byl to on, jenž stál u zrodu myšlenky vydávat strojopisně rozšiřované texty pod názvem Edice Petlice a organizoval psaní aktuálních fejetonů. Román *Morčata* (1970) už doma nebyl uveřejněn, ačkoli byl přeložen do mnoha světových jazyků. Spisovatelův prozatím vrcholný výkon je román ve formě deníku *Český snář* (1980) s podtitulem *Život a sny roku 1979*. Jde o dobu, kdy po mocenských represích proti podpisovatelům Charty 77 vzniklo do značné míry uzavřené společenství lidí, v němž se začaly utvářet nové mezilidské a společenské vazby jako v každém ghettu, vznikaly spory o taktiku, osobní rivality, sympatie a antipatie. I láska dostávala pod touto klenbou nové rysy a musela hledat omezenou možnost své manifestace. Vaculík zaujal originální postoj komentátora činů svých přátel i nepřátel, událostí světových i domácích, jeho ironické a především sebeironické portrétování má maximální upřímnost, která v některých případech až dráždila svou otevřeností. V době nemilosrdného zápasu s mocí proklamuje autor svou potřebu „žít z dobrých věcí“, nikoli pouze z negace, přiznává se rousseauovsky bezohledně ke své „nehotovosti“ a lidské nedostatečnosti, k tomu, že stále hledá sám sebe, často udiven tím, co vzápětí učiní, podřídív se diktátu své urputné, vzdorovité povahy. Společenské rozpory, pronásledování policií, výhrůžky, zostouzení atd. tvoří jednu tematickou linii zápisků. Na druhé straně je deník pln soukromých trápení, milostného zklamání a nepřekonatelných intimních bolestí. Svěrázný jazyk, opřený o dialek-

tismy jednoho moravského kraje, a vyhraněný styl jsou na překážku adekvátnímu překladu (německý překlad je neúplný), jenž by tlumočil všechny umělecké hodnoty této pozoruhodné knihy.

V románu *Vyhnanství* (1973) se vypjal novinář a spisovatel MOJMÍR KLÁNSKÝ (1921-1983) k vrcholnému výkonu. Jeho předcházející knihy nijak nepřekračovaly průměrnou úroveň české prózy, zde se však šťastně spojily předpoklady jeho reportážního talentu s aktuálním námětem. Protagonistou příběhu je „kulak“, vysídlený v 50. letech za násilné kolektivizace z vesnice. Cítě se na konci životní pouti, touží spočinout v půdě svých předků, a proto se chce vrátit do blízkosti rodných míst. Shodou okolností se může nastěhovat do hájovny určené k zdemolování. Žije zde všemi opuštěn, odřekli se ho nejen sourozenci, nyní už funkcionáři v zemědělském družstvu, ale nehlásí se k němu ani děti, žijící ve městě – obávají se, aby si stykem s poznamenaným otcem nepoškodily svou kádrovou pověst. Starý sedlák, ačkoli chorý a slabý, nemůže však zahálet. Krev jeho rodu ho nutí pracovat, práce je mu první potřebou, je to skoro živočišný pud. Postupně nashromáždí ve sklepech, na půdě a ve stodole neslýchané množství přebytků, o něž nikdo nestojí. Autor dává promlouvat jen holým faktům, jeho vyprávění je věcné, strohé, popisné, ale právě tímto důrazem na konkrétní věci života nabývá příběh metaforického významu.

Ojedinělý osud vězně socialistických pracovních táborů dodal KARLU PECKOVI (1928) materiál pro několik románů. Nejvíce autobiografických rysů má a umělecky nejzávažnější je jakási kronika jedenáctiletého putování po nejružnějších lágrech padesátých let *Motáky nezvěstnému*

(1980). Není to však pouhý popis hrůz a utrpení, ani pouhý dokument o tom, jak se peklo stává každodenností, nýbrž vylíčení procesu charakterového zranění mladého člověka, jenž pod tlakem nelítostných okolností dorůstá ve skutečného muže. Nese pak svůj někdy až nelidsky těžký úděl jako zkoušku mravní odolnosti s vírou, že osobní nezlomnost a nepodplatnost zachraňuje víc než jen svou osobní čest a charakter, že tím zachraňuje podstatu lidskosti nezbytnou pro národní bytí. Je to moderní pendant Dostojevského *Zápisů z mrtvého domu*, vzniklý ovšem nikoli z literární ctižádosti, ale z nezbytnosti vydat svědectví o tom, jak se transformuje zlo soudobého světa, jak zkázonosné podoby může nabýt na první pohled vznešená idea spravedlnosti, jakmile se jí zmocní fanatismus. Přitom Pecka nijak nemoralizuje a dokonce své trýznitele ani neodsuzuje, spíš je lituje jako lidi zbavené toho, co tvoří a zachovává smysl lidskosti. Holými fakty a věcností dosahuje autor účinu rovného katarzi tragédie.

Po dvou posledních pokusech o rozlehlý román (*Černá hvězda*, 1974, *Pán věže*, 1979), které byly přijaty s určitými rozpaky, se EVA KANTURKOVÁ (1930) oprostila od snah vytvořit náročnou historicko-filozofickou konstrukci a využivši krutých zkušeností z ročního pobytu ve vyšetřovací vazbě (byla obžalována z protistátní činnosti), napsala půldruhé desítky povídek spjatých společným záměrem: podat portréty žen uvržených do stísněujícího prostoru nesvobody. Povídky souboru *Mé přítelkyně v domě smutku* (1984) jsou vnější podobou jakýmsi reportážním záznamem o tom, jak jednotlivé lidské typy reagují na pobyt ve vězení, ale přitom jsou psychologicky jemnou sondou do duše lidí z okraje společnosti, lidí s dobrodružnou

krví, s podvodnickou či hamižnou mentalitou. Přepestré osudy těchto žen, naivních i cynických, dobromyslných i zákeřných, vydávají svědectví o morálním stavu naší společnosti, o tajených problémech jejího podsvětí. Autorka dosáhla vyváženého vyprávěcího tónu, jenž je přitom rozechvěn pochopením zdánlivě amorálních činů a zároveň distancí od těch, které se svou intrikánskou povahou stávají nástrojem vězeňského útlaku. Autorčin vlastní osud zůstává taktně v pozadí vyprávěných příběhů.

Světónázorovou krizi českých intelektuálů v průběhu 70. let sublimovaně tematizuje JAN TREFULKA (1929) v novele *Svedený a opuštěný* (1981). Protagonistou příběhu je citově labilní muž, který se po nuceném odchodu z bohoslovecké fakulty sice šťastně ožení a založí rodinu, avšak svou pasivitou, podivínstvím a neschopností přizpůsobit se zaběhané spotřební morálce se neustále dostává do konfliktních situací. Svě selhání si vždy dokáže omluvit odkazem na boží vůli. Teprve poté, co projde jednou kalnou erotickou zkušeností, do níž vlastně víceméně vědomě vstupoval jako d'áblem sváděný, se musí vyrovnat se svou opuštěností nejen lidmi, ale i Bohem. Pochopí, že nikdo a nic nemůže člověka zbavit povinnosti odpovídat sám za sebe, nést svůj kříž a najít mravní těžiště ve svém svědomí. Myšlenkový záměr knihy prozrazuje autorovu nejednou i publicisticky vyjádřenou snahu najít integrální oporu pro člověka, jenž se musel zřici jakékoli nadosobní autority, ať už božské, či ideologické.

Vzrušené události českých dějin od třicátých let daly vzniknout mnoha románům, jejichž dějovou osnovu tvoří vnější historické události. JAROSLAV PUTÍK (1923) se tak jako jiní čeští pro-

zaici snaží od tohoto typu distancovat. S obdivuhodnou uměleckou odvahou ho dokázal překonat nikoli tím, že se zřekl zřetele k dějinám, nýbrž tím, že je nahlíží se zjevným ironickým nadhledem a že perzifluje to, co se vydává za jejich smysl. Hrdinou jeho rozlehlého románu *Muž s břitvou* (1984) je směšná figurka provinčního holiče s holou lebkou, dlouhána, jenž odmítá vzít na vědomí svou směšnost, čímž může zaujmout ke svému okolí i k událostem odstup svérázného lidového filozofa, podivína, jehož činy jsou vždycky čímsi vyšinuty z normálu. Dává často příklad ostatním svou statečností, aniž to však zamýšlí, a je vzorem občanských ctností, které sám nebere vážně. Příběh jeho životního osudu vypráví synovec, který má po strýcově smrti k dispozici jeho zápisky, zpovídá jeho přátele a dohaduje se smyslu jeho kuriózních a často až bizarních skutků. Každý hrdinův čin, ať už na první pohled statečný, či naopak směšný a trapný, je hodnocen francouzsky stoickým vypravěčem z několika možných pohledů. Člověk v dějinách je takto viděn bez patosu, se shovívavým úsměvem, skepticky, ale s pochopením pro jeho slabosti, jež jsou rubem lidskosti. Vznešenost a nízkost, důležitost a bezvýznamnost, vážnost a směšnost jsou od sebe neoddělitelné jevové kategorie záhadného smyslu lidského života.

Zmíněný typ prózy, v níž historie dominuje nad člověkem, vytvořil IVAN KLÍMA (1931) v rozsáhlém románu *Stojí, stojí šibenička* (1978, přeloženo do němčiny), v němž se spíše vnějškovým způsobem (samostatnými kapitolami historie, jež mají dosvědčovat nepřerušovaný zápas národa o přežití) pokusil vyjádřit cestu své generace od poválečného nadšení projektem socialismu až po hlubokou skepsi nad jeho uskuteč-

ňováním. Tento text autor prakticky zavrhl a svůj záměr pak realizoval se stejným tematickým a syžetovým materiálem v daleko konciznějším podobě v románu *Soudce z milosti* (1986). Osud soudce Adama Kindla formují nyní především rozpory rozdírající jednak jeho rodinný a milostný život, jednak jeho profesionální kariéru, což souvisí s ideologickým a existenčním tlakem moci po r. 1968. Dějově rušný román s četnými exkurzemi do minulosti protagonisty, jenž prožil dětství jako židovské dítě v terezínském koncentračním táboře a po válce se jen s obtížemi vyrovnával se složitostmi politického vývoje, tlumočí skrze intimní osudy postav realitu české společnosti v době, kdy ji začal obcházet fantóm všeobecného strachu a deformoval charaktery, občanské postoje i mezilidské vztahy.

Na rozdíl od právě probraných samizdatových či ineditních textů vyšel román JANY ČERVENKOVÉ (1939) *Semestr života* (1981) v oficiálním nakladatelství. Musel ovšem čekat na vydání plných deset let, neboť se svým desiluzivním pohledem a nelitostným kriticismem vymyká běžné prozaické produkci. Příběhem mladičké učitelky, která se po absolvování vysoké školy dostane do malého provinčního městečka, analyzuje autorka každodennost české společnosti, jež byla zbavena tradičních mravních hodnot a smysluplného usilování o nadosobní hodnoty. Mladičká intelektuálka s tzv. naivními ideály, tj. s představami o plnohodnotném duchovním životě, se dostane do křížku s přízemními zájmy, závistí, sobectvím a omezeností maloměstského okolí, což ji dovede nejen ke ztrátě iluzí, ale po zákonu dramatické výstavby až k životnímu debaklu. Zdánlivě klidná mediokrita, vydrážděna vpádem jiné, lidsky náročnější morálky, brání se všemi způsoby a krutě se

mstí za ohrožení své zápečnické zabezpečení. Bez jakýchkoli komentářů, pouhými epickými prostředky tu čtenář dostává podněty k úvahám nad tím, jak dokázala (či spíš nedokázala) tzv. socialistická společnost uskutečnit v praxi etické ideály, jež hlásala a hlásá, a jakých podob v ní nabývá transformované nebezpečí spotřebního člověka.

Předností prozaičky EDY KRISEOVÉ (1940) je sugestivní styl nasycený silnou emotivností a prozrazující bystrý pozorovací talent. Proto se autorka nejbezpečněji pohybuje v prostoru drobnějších próz, v povídce či novele. A třebaže záměrně tvoří své příběhy povětšinou z milostných osudů lidí, jsou v nich zároveň zabudovány dimenze této doby a této země, politické tlaky, mravní ohrožení, vymknutost a nesvoboda. Poslední sbírka povídek *Sedm lásek* (1985) je námětově scelena pronikáním do různých podob vztahů mezi mužem a ženou. V citlivě komponované fabuli je obvykle přítomna postava vypravěčky, uhranuté tajemstvím lidské psychy a úzkostí ze zmarnění. Prostřednictvím jazykově bohatého, přesného a smyslově názorného popisu vnější skutečnosti se autorka dobírá hlubin moderního člověka, zkoušeného civilizačními tlaky a rozháraností životního stylu. Hrdinky E. Kriseové (i v prózách *Klíční kůstka netopýra*, 1979, a *Ryby raky*, 1985) jsou osudově zasaženy poznáním, že musí obstát v životě, který jim připravují jakési neosobní síly mimo ně, který tedy nemohou důsledně samy podle svých představ formovat a realizovat, řídit se výhradně vypjatými požadavky své bohaté senzitivnosti. Hluboký zájem o nalezení rovnováhy mezi duchovním a citovým prožíváním eliminuje i v povídkách s náznaky autobiografických motivů nebezpečí sentimentálnosti, u to-

hoto typu prózy dosti obvyklé.

Z tradičního, běžného vypravěčského rámce se zcela vymkl JIŘÍ GRUŠA (1938). Už prvními prózami, které následovaly po básnických sbírkách, budil pohoršení ideologických strážců. Za zveřejnění údajně pornografické novely *Mimner* byl ve své vlasti stíhán, ale r. 1970 bylo vyšetřování zastaveno. Román *Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele* (1975) měl stejné následky: autor byl dva měsíce ve vyšetřovací vazbě s odůvodněním, že jeho text podvrací socialistické zřízení. Hlasatelé ideologické správnosti viděli v Grušově interpretaci reality znesvěcování nedotknutelných základních hodnot socialismu. Ve skutečnosti jde o perzifláž pseudovážnosti a pseudodůležitosti zaběhaných, dávno zformalizovaných způsobů, jimiž dogmatické myšlení hodnotí člověka a jimiž si troufá vnikat i do jeho nejintimnějších sfér. Grušovo pojetí prózy je víc drsně litanické než epické, příběh se tříští na drobné epizody a odbočky, které ho potlačují, okraj se promění v popředí, v centrum, digrese převezme roli ústředního motivu, ale vzápětí se vynoří hlavní příběh člověka, jenž po obdržení tzv. kádrového dotazníku při vstupu do zaměstnání zhodnocuje po svém vlastní život. Co se zdá oficiálnímu pohledu důležité, je pro něj vedlejší a zdánlivě bezvýznamná fakta se stávají osudovým určením. Tento difamující přístup k mocenskému hodnocení občana šokuje ty, kdo sdílejí ideologické předsudky režimu, zároveň však netradiční postupy kladou překážky i čtenáři, navyklému čtení běžné vypravěčské prózy.

Obdobným způsobem postupuje Gruša i v románu *Doktor Kokeš -- Mistr Panny* (1984). Minulost a přítomnost jako by tvořily nerozlučný celek, co kdysi člověk prožil, je v něm

stále živé. Důsledná perzifláž a zgrotesknění proniká celou strukturou vyprávění. Gruša s velkým rizikem podtíná tradiční epické opory a hledá možnosti vypravěčské obnovy a nových názorových jistot. Jistá část kritiky vidí v jeho formálním úsilí inspiraci francouzským novým románem.

*

Na závěr malou poznámku. Ineditní produkci už se dostalo označení „stárnoucí literatura“. Je to postřeh upozorňující na fakt, že okruh jejích autorů zůstává už po dvě desetiletí v podstatě nezměněn a nové, mladé talenty se neobjevují, resp. objevují se jen sporadicky, a to především v poezii. V próze na sebe upozornila ZUZANA BRABCOVÁ (1960) svým druhým románem *Daleko od stromu* (1984), v němž s velkou slovesnou kulturou a stylisticky náročně tlumočí skrze hrdinčino sebevyjádření hluboké vnitřní rozpory generace, která ve chvílích dospívání narazila na bariéry, jež byly tak či onak dílem otců, a proto tápavě hledá své jistoty „daleko od stromu“, tedy od rodičovských postojů, uvědomujíc si ovšem zároveň, že pouhá negace jí nemůže poskytnout smysluplný záchytný bod.

Oficiální literatura ovšem tímto generačním problémem netrpí v tak velké míře, přesto však i v ní se projevuje zřetelná stagnace nastupující autorské směny. Nemá totiž odvahu či spíš možnosti ani k tvůrčím výbojům, ani k názorové konfrontaci se svými předchůdci. Na významné části mladé literární tvorby lze pozorovat odraz dusné atmosféry, vytvářené ve společnosti dlouholetou politickou oportunitou a propagandistickou tupostí. Maximálním projevem odporu vůči této situaci je tendence okázale se vzdát jakékoli myšlenkové koncepce a omezit se na po-

citové záznamy. Jedna básnická sbírka už svým názvem *Chůdy po předcích* dává najevo, že mladým lidem je patos předchůdců směšný a že nehodlá pokračovat v chůzi na jejich „chůdách“, že chce kráčet po zemi konkrétních, ideologicky neuhlazených lidí.

Napsáno před dvěma lety, v prosinci 1986, jako informace pro nadaci „Central and East European Publishing Project“ (CEEPP) v Oxfordu. Publikuje se s laskavým souhlasem autora a CEEPP.

Milan Šimečka

CO JSOU „PÍSAČKY“

Když se řekne o literárním díle, že jsou to „písačky“, může vzniknout u člověka, který neví přesně, o čem jde, pocit, že pojmenování samo naznačuje druhořadost textu. Citlivý čtenář posledních knih Dominika Tatarky zjistí ovšem již po prvních stránkách, že má v rukou dílo prvotřídé, hluboké a protrpěné. „Písačky“ je prostě autorský *understatement*, který jinak také odráží autorovo literární sebevědomí.

Tatarka mi před lety při každé návštěvě ukazoval starý kufr plný přeházených rukopisů a říkal: Vidíš, tu sú moje písačky. Nemohl té spouští v kufru říkat knihy nebo rukopisy knih, protože v té době nevěřil, že z nich někdy skutečné knihy budou. A měl pravdu, kdyby nebylo exilových nakladatelství, nikdy by z nich knihy nebyly. Proto tomu říkal písačky; v tom slově je obsažen také hluboký smutek spisovatele, který léta píše v samotě a izolaci, bez naděje, že z rukopisů se stane jednou kniha, vytištěná a svázaná, a také čtená. Tatarka říkal písačky všemu, i těm textům, které potom vyšly v českém překladu pod názvem *Sám proti noci*. Knihu přelo-

žili manželé Binarovi a já při té příležitosti musím říci, že tito Moraváci provedli s Tatarkovou slovenštinou jakési kouzlo: při čtení jsem neustále zapomínal na to, že čtu český text, v tajemném podloží jejich překladu jsem stále slyšel Tatarkovu slovenskou dikci. Tak je to tedy s písáčkami.

Písáčky z kufru jsem četl, když autor neměl ještě ani chuť, ani sílu myslet na ně jako na knihy. Ján Mlynárik v exilu připravil knihy k vydání a posloužil tak velmi autorovi i slovenské literatuře. Vzpomínám si však zřetelně na to, že jsem už při čtení opravovaných a upracovaných stránek původních rukopisů ani na okamžik nepochyboval o tom, že jsem v té chvíli čtenářem velké literatury.

Tatarkovi se přes oficiální izolaci již dostalo vrcholného literárního uznání. Porota složená z českých spisovatelů, o jejichž proslulosti není pochyb, mu jako prvním udělila Seifertovu cenu. Tatarka byl často vystaven projevům přátelství a laskavosti na neformálních schůzkách zakázaných spisovatelů. Mladší generace bratislavské inteligence mu projevuje vřelou úctu a obdiv, a ještě se jednou ukáže, jak hluboký vliv na tuto generaci svým uměním a životním postojem měl. Hoši mu přijdou zryt zahrádku, vymalovat pokoj, přijdou i s dětmi v celém procesí přát mu na vánoce. Občas se objeví i cizinci. Možná mu někteří svazoví spisovatelé tuto neformální úctu i závidí. Nedávno vyšel ve Francii jeho *Démon souhlasu*. Jak často se stane slovenskému spisovateli, že je přeložen do světového jazyka? Tatarka by však měl být překládán ještě a ještě. Sami však víme, jak to chodí. Proč by se měl bláznivý svět zajímat o jemné předivo jeho imaginace, o jeho rozechvívajícím vzpomínky na krásu a vznešenost starého vesničanství, o jeho úvahy o významu obřadnosti,

hostitelství, obcování, o již neexistující posvátný vztah k domácím zvířatům, o jeho dobře utajené interpretace Lévi-Strausse, o jeho auto-stylizaci „karpatského pastiera“ a o jeho vkořenění do pradávných kultur střední Evropy? I podoby lásky mezi mužem a ženou jsou u Tatarky zahaleny náročnou mystikou, jazykovými novotvary, a mají tedy daleko k hard sexu, který jde na odbyt. Takže Tatarka zůstává hlavně pro radost Slovákům a těm Čechům, kteří nejsou líní číst slovensky. V Tatarkově případě je jich našťástí dost.

Hanbou však je, že o Tatarkovi mlčí již bezmála dvacet let slovenská literární historie a literární věda. Jako kdyby tu nebyl. Je to hanba, protože slovenská literatura není tak bohatá na literární zjevy překračující svým významem hranice národního společenství, aby si mohla dovořit nevést Tatarku ve svých účtech. Ještě jí za to jednou bude pořádně stydno.

Tatarka si ovšem může za svou vyděděnost do jisté míry sám. Ne však proto, že vedl v šedesátém osmém průvod demonstrantů městem a že vstoupil do chartovního společenství. I jiní slovenští spisovatelé mají za sebou těžké hříchy. Tatarka je však příliš jiný. Je jako málokdo ze slovenských spisovatelů zakořeněn ve slovenskosti, v tradici a v jakémsi až pralidovém pojetí světa. Tatarka ovšem toto zakořenění vyzvedl do evropské kulturní roviny, přisvojil si je jako přednost, a ne omezenost. Nikdy netrpěl pocitem malosti, spokojenosti s prostorem malého národa, přesahoval, cítil se s kýmkoliv jako rovný s rovným, svou slovenskost představoval jako vklad do širších kulturních souvislostí, a to nejen v literatuře, ale i v celém národním bytí. A při tom všem jsem za celou tu dobu, co ho znám, neobjevil v jeho nitru ani náznak nějakého obranného nacionalismu. Dodnes jsem ne-

pochopil, jak mohli právě jeho obvinít v padesátých letech z buržoazního nacionalismu. Tatarka mluví o nacionalnosti s bezprostředností občana zabydleného bezpečně ve světových kulturách. Říká třeba: Vieš ten Poliak, Wojtyla ...; nebo: hľa, aké krásne chassidské oči má táto Židovka ...; nebo: pozri, tento Čech, kníže Václav (o Havlovi)... Tatarka mluví o národech, jako by se osobně těšil z rozmanitosti světa. Tato zabydlenost přinejmenším v Evropě je dnes řídká, a proto Tatarka vybočuje z houfu. Zde tkví podle mého i příčina jeho tíživého pocitu osamocení. Není to pocit nového data, sahá až do začátků padesátých let. Ač z prostředí slovensky nejtypičtějšího, z tradičně katolického vesničanství, z polsko-slovenského pomezí, byl Tatarka svým vnitřním ustrojením, svou zkušeností z pražských studií a z pařížského pobytu snad nejzřetelněji ze slovenských spisovatelů své generace „vržen do světa“ ve starém existenciálním smyslu. A snad také nejradikálněji svou zkušenost zpracoval. Osamocení tohoto spisovatele není daná jen politicky, je to solitérství stejného druhu, které známe z osudu jiných významných spisovatelů. Jenže na Slovensku a u člověka, který je umělcem obcování mezi lidmi, chutná hořceji.

Tatarka je vyčerpávající společník, nedovede tlachat, mívá v rozhovoru vždy ke kořenům bytí, nezajímají ho recepty na dobrá jídla, ve skutečnosti ho nezajímá ani politika v tom smyslu, jak se o ní dnes běžně klepaří. Nehodí se prostě pro klub spisovatelů a nikdy se nehodil do úlohy státního spisovatele. Všechny pokusy vnutit mu tuto úlohu skončily katastrofálně, pro Tatarku.

Dnes mu vnucují nové vydání *Farské republiky*, jediné Tatarkovy prózy, která je pozname-

naná dobovou důvěrou v příběhy „typických hrdinů v typických okolnostech“. Tatarka to odmítá a chce, aby byla vydána díla z vrcholu jeho tvůrčí dráhy. Jenže to nejde, jak víme, zatím. Možná však v daném prostředí nehraje opět hlavní roli politická odmítavost, ale Tatarkova stylová a tématická výlučnost. Ve slovenské literatuře, která má stále ještě blízko k tradici realisticky vyprávěného příběhu, je Tatarka od začátku již někde jinde. Vypráví vlastně celý život jen svůj vlastní příběh, a to způsobem, který čtenáři nedovolí vydechnout, vypráví ho v provokující obnaženosti a s ohromující upřímností. Jak v řeči, tak i v psaní jde Tatarkovi jen o vlastní ontologii a o ontologii příbuzných lidských bytostí. A samozřejmě o fascinující polaritu muže a ženy. Znáte to přece: Kedysi muža a ženu spojovala práca. Muž kosil a žena odoberala... Na poludnie si sadli, najedli sa, napili sa studenej vody a niekedy sa aj pomilovali... Dnes prídu z roboty do paneláku a vidia, že sú – cudzinci... atd. Tatarka umí donekonečna rozvíjet toto téma, v rozhovorech i knihách. Bylo by možné srovnávat cítění toho tématu u Tatarky a slavných Američanů, jako jsou třeba Mailer a Updike. Ukázalo by se, že u Tatarky není žena nikdy onou moderní partnerkou v sexuální chtivosti, ale mystériem, řečeno slovem urážejícím feministky – objektem niterného průzkumu, sexuální obřadnosti, krásy a slavnosti. Čtenářky to pochopí okamžitě, to jen chlapi žvaní o pornografii.

Tatarka žije, jak žije, ve svém domě pod Slávinem, protože se nezařadil do proudů, které literární věda v posledních padesáti letech ve slovenské literatuře objevila. V Tatarkově díle se nenajdou ony dlouhé a nudné pasáže, typické pro nejváženější směr slovenské literatury, tzv.

lyrizovanou prózu, nenajde se u něho ani chvatnost a nezáměr o výrazové ozvláštňení, který je typický pro tvorbu mladších autorů. Tatarkova slovenština není obranná, zachází s ní jako s plnoprávným moderním jazykem, v jeho rukopisech je plno vědomě použitých výrazů, které redaktoři v textech vymyčují jako neslovenské. A přece je to jazyk bouřlivý, mladý, opojný a vášnivě oslovující.

Tatarka prožívá osamocenost, protože všechno, co jednou domyslel, si už ponechal, od ničeho neustoupil a nic neopravoval. A jak jinak, i u něho mělo toto domýšlení bolestnou povahu a vracelo se oklikou. Odvrhl například náboženskost, aby se k ní v nové podobě vrátil. Pojmenoval však démona souhlasu a už mu nikdy nepodleh. Pamatuji se, jak bylo pro mne toto pojmenování osvobozující. To bylo více než před třiceti lety. Četl jsem *Démona* v tramvaji, vystoupil jsem, sedl si na lavičku a četl až do konce. A pak jsem šel pěšky domů s otřeseným mozkiem. Bylo to jak ve starém Arbesově romanetu: otevrou ti hlavu a vymění mozek. Ale všechno tu bylo řečeno s ohromující naléhavostí a s fantastickým domácím koloritem, zábavným a současně i těžce melancholickým. Upevnilo mě to v přesvědčení, že dát si vyměnit mozek je hloupost, že to člověka nakonec zničí. *Démon* měl být přeložen do jiných jazyků už tehdy. Tatarka však doplatil na nevšímavost světa vůči malonárodním literaturám. Krotké projevy tehdejšího sovětského tání se světu předkládaly jako literární senzace, na Tatarku se snesla jen domácí nevraživost. Já jsem měl tehdy šestadvacet a ostýchal jsem se k Tatarkovi přijít a říci mu, jak jsem vzrušen tím, že mě, zahleděného tehdy do literatury velkého světa, oslovilo tak intenzívně dílo vyrostlé z naší zku-

šenosti a ze slovenského vědomí. Řekl jsem mu to až za patnáct let. Nynější francouzský překlad *Démona* již nemůže vrátit knize napětí, vymezené dějinnou chvílí. Možná však ještě *Démon* sehraje svou roli, až v některé jiné zemi budou chtít lidem vyměnit mozky. Což jen dodávám ke všemu pěknému, co o tom napsal Václav Havel v předmluvě.

Pravděpodobně nebude nikdy zapomenuta hanba, která se uložila do národní paměti a která zahoří na tvářích, kdykoli někdo připomene, jak byl Tatarka po dvacet let obklopen krutou nevšímavostí a jak bylo zamlčováno celé jeho novější dílo. V naší části světa se sice něco podobného děje napořád, ale ztráty chudých jsou vždy o něco tragičtější než ztráty bohatých. Nepřeji si nic jiného, než aby to všechno už skončilo a aby pak někdo jiný než my řekl nahlas a jasně, čím Tatarka ve slovenské literatuře byl, je a bude.

První verze tohoto článku byla publikována v *Obsahu* (únor 1988) pod názvem *K jiné nehodě na krátkých vlnách*; pro vydání v *Actech* ji autor přepracoval a dal jí nový název.

Děkujeme všem, kteří nám z Československa i odjinud telefonicky nebo písemně sdělili opravy a doplňky k bibliografii *Edice Petlice 1973-1987*. Otiskneme je společně se seznamem přírůstků *Edice Petlice* za rok 1988 v některém z příštích čísel *Act*.

O KNIHÁCH A ČASOPISECH

JAN HUS EVY KANTŮRKOVÉ

Eva Kantůrková, *Jan Hus. Příspěvek k národní identitě*. Samizdat, 385 stran. Praha 1988. Kniha je dedikovaná „François Brélazovi, vzácnému příteli“, předsedovi Husovy nadace ve Švýcarsku.

I přední evangelický historik A. Molnár přiznává, že současná historiografie Husovi hodně dluží. Chce-li se však český čtenář, motivovaný například zprávami, že římskokatolická církev zvažuje možnost revize Husova procesu, o Janu Husovi něco dozvědět, kam se má obrátit? Molnárova desetistránková studie o Husově pojetí pravdy ve sborníku *Na rozhraní věků* (Praha, 1985) zůstává „náznakem“, Šmahelova *Hranice pravdy* (Praha, 1969), zdařile stylizovaná jako literatura faktu, pokrývá vlastně jen události posledních měsíců Husova života, v Bartošových *Čechách v době Husově* (Praha, 1947) bude čtenář těžko hledat Husovu podobu ze závalu faktografických údajů o dějích a reáliích, které s Husem souvisely leckdy velmi vzdáleně. Pro ucelenou monografii musíme sestoupit až do roku 1919 (Václav Novotný) či 1915 (Jan Sedlák, Václav Flajšhans).

V roce 1988 jsme se však přece jen „vypsání celé Husovy životní cesty“ dočkali a „Husův jasný zjev“ opět vyvstane ne-li před očima všech, tedy alespoň těch, kdo se dostanou k samizdatové publikaci Evy Kantůrkové *Jan Hus*. Prozrazuje-li autorka v epilogu ambici „vyprávět snad největší lidský příběh českých dějin“, možná sama docela nepostihla polohu svého díla. Ja-

képak vyprávění, jsou-li jeho součástí grafická schémata Pálčova a Husova pojetí církve, nebo obsáhlý výklad subtilních rozdílů mezi transsubstancí a remanencí. Bezmála čtyřsetstránkový spis Kantůrkové je zkrátka a dobře důkladná historická studie.

Žánr díla volá ovšem po poznámkovém aparátu, který žel schází. Mravenčí práce s prameny a základní husovskou literaturou je v díle dobře patrná a její dotvrzení systematickým poznámkovým aparátem by jen přispělo k tomu, aby se *Jan Hus* Evy Kantůrkové stal i pro budoucí generace referenčním husovským titulem.

„Vyprávění“ Husova příběhu Kantůrková důsledně omezuje tím, „co prověřeného se z onoho dalekého minula zachovalo až k nám“. Dramatičnosti dobových událostí umí prozátérka Kantůrková náležitě využít, zříká se však vyplňování mezer v dochovaných údajích autorskou fabulací. Spor, jenž dle autorky je „osou dramatického Husova příběhu“, byl založen souborem čtyřiceti pěti Viklefových artikulů, který coby summu kacírů sestavil dominikán Jan Hubner. Pravda, „budou se na něm lámat charaktery a ničit přátelství, bude se v něm plátit zradou a životy“, na rozdíl však od životních příběhů plnokrevných postav, jako je papež a pirát Cossa, voják a arcibiskup Zbyněk Zajíc, či slaboch a ukrutník Václav IV., příběh duchovního člověka Jana Husa je dramatický tím způsobem, jímž jsou dramatické střety myšlenek, teologických stanovisek a filozofických směrů, věrnost vůči nim, či zrada na nich. Napí-

navost historického románu, který by čtenář zhltnal na posezení, tedy v Husově příběhu není. Musí-li se čtenář pracně prokousávat například patnáctistránkovým rozbohem Husovy ekleziologie a jejím porovnáním s ekleziologií Pálčovou, je to svědectví, že autorce víc než o plynulost jejího vyprávění jde o ohledání kořenů Husovy pře.

Autorka nechává v díle často promlouvat Husa, jeho současníky, husovské badatele, sama se drží v pozadí. Její autorský výklad však není jen v tom, že shrnujíc roztroušené, strukturuje příběh do třinácti kapitol, vstupu a epilogu a propůjčuje mu svůj vytříbený jazyk, svěže současný, přitom se žánrem díla služebně harmonující: blýskne se na pravém místě trefnou glosou („v dobách prudkých změn se taky stěží mohou prosadit lidé průměrní, ti jsou spíš vládcí dob vleklých“) či soudem („Názorový obrat nemusí mít vždy odpudivou tvář, ale má ji zaručeně tehdy, když jeho důvodem není především nové poznání, nýbrž strach.“).

Pokud autorka zaujímá výslovně své stanovisko k Husovi, nečiní tak z pozic konfesijních, nemá zapotřebí hájit Husa jako věrného katolíka církevní institucí nepochopeného, ani jako autentického protestanta a nedoceněného průkopníka reformace, upozorňujíc spíše na odstup, který brání vyvlastnit Husa ve prospěch té či oné strany dnešního světa: „Takzvané gotický Hus je jedním z posledních výrazných představitelů onoho šťastného období v duchovním životě Evropy, kdy svět byl Bohem člověku nerozpadlý, a člověk byl do něho integrován jako do lůna, z něhož, když se zasloužil, mohl být smrtí zrozen do slávy nebes; nás, trpící už pouze následky oné rozpadlosti, může po Husově integritě jímat jen stesk, je to jeden z duchovních

rájů, který byl modernímu člověku ztracen.“ Kantůrková tedy ví, že jen opatrně a s výhradami nutno táhnout i analogii mezi zkušeností Husovou a moderní zkušeností disidentskou, která mezi řádky prosvítá: „Životní rozhodování, která zprvu začínají na rizicích poměrně malých, mají svou záludnost v tom, že kdo řekne a, bude pak už muset taky říci bé, a že nikdo nemůže vědět předem, kam až bude abeceda odřikána..“

Ústřední důležitost má v díle srovnání příběhu Husova a Pálčova: někdejší Husův přítel a radikální vikleřista žaluje Husa z vikleřismu a domáhá se jeho odsouzení. Postavu Pálče i jeho názory exponuje Kantůrková dlouze a pečlivě. Tak jako Hus není u ní „ten, který neznal, co je strach“, jak kdysi zpívala Hana Hegerová, ani Pálč není obyčejný zrádce a podlý padouch. Když Kantůrková cituje Pálčův antivikleřovský výpad („Spisy jeho jsou ty tajné vody, jež mnohým tak zesládly, že neváhají pro ně položit život, jak při nedávné popravě bylo vidět. A to je velká známka kacířství, neboť z nás by se nikdo nevydal pro víru na smrt ...“), varuje čtenáře před ukvapeným etickým odsudkem. Pro Pálče totiž „je-li ochota zemřít pro víru kacířstvím, nekacířstvím je poslušnost... Pálčova pozice nemusela vyjadřovat jen zbabělost člověka bojícího se o život. Rozhodnout se pro kázeň poslušnosti je rozhodování zásadní.“

Pálč se tedy zásadně rozhoduje pro poslušnost vůči církevní instituci, Hus zásadně pro poslušnost autority nadinstituční: Hus „se vymkl z ovládacího instituce v nejhlubší zbožnosti a zanícení pro Krista“.

Kantůrková nazvala svůj spis v podtitulu „příspěvkem k národní identitě“. Národní identitu zajisté jednou provždy neurčil Jan Hus,

nýbrž buduje se našimi volbami, naším rozhodováním, naším odpovídáním na výzvu pravdy. Klíč k tomuto dešifrování pojmu „národní identity“ nacházím v odstavci, kde Kantůrková opět staví vedle sebe Husa a Pálče: „Jestli se každý rozhodli pro něco jiného, dnešní Čech může v jejich příbězích dobře rozpoznávat zdroje těchto rozhodování, ale může taky vztáhnout jejich zkušenost přímo k sobě. Jako naše poučení je příběh Pálčův rovnomocný příběhu Husovu, ti dva muži ztělesňují, je do nich vložena dvojitá možnost lidské volby, a naše otázka po Husovi nezní tak, zda se měl, či neměl dát upálit, ale zda my, kteří tu po nich přebýváme v dějinách, se chceme stát či je nám dáno stát se spíš Pálči než Husy.“

Lze doufat, že dílo tak zásadní důležitosti přivolá pozornost historiků, kteří je zhodnotí na základě svých kritérií, eventuálně poukáží, kde se v některých jednotlivostech autorka drží tvrzení nověji zpochybněných (byl Hus vskutku zpovědníkem královny Žofie?). Jednu věc však ani nejbedlivější husovský badatel zpochybnit nemůže: že Kantůrková napsala dílo, na jaké český čtenář čekal desítky let.

Miloš Rejchrt

Mezinárodní výbor pro podporu Charty 77 v Československu udělil Evě Kantůrkové cenu k uctění památky Jana Palacha za rok 1988.

ČASOPIS STŘEDNÍ EVROPA

Ve shodě s úsilím přinášet postupně a pokud možno soustavně komentované bibliografické přehledy československých samizdatových publikací a periodik přetiskujeme podrobnou recenzi o časopise *Střední Evropa*, který začal vycházet v roce 1984 a má dnes za sebou už desítku čísel. Recenze byla uveřejněna ve 4. svazku 7. ročníku časopisu *Kritický sborník* (Praha 1987) a vzbudila diskusi, jež byla otištěna v prvním svazku letošního ročníku *KS* (Praha 1988). Protože tato diskuse osvětluje názorové rozrůznění i praktické okolnosti, v nichž redakce domácích nezávislých periodik pracují, považovali jsme za užitečné přetisknout ji rovněž.

Závěrem připojujeme ještě recenzi zatím posledního 10. svazku *Střední Evropy*; recenze vyšla v druhém letošním čísle *KS* z pera téhož autora jako předchozí a dokládá, že podobné výměny názorů nemusí bránit další spolupráci v zájmu společné věci.

STŘEDNÍ EVROPA. 8. svazek (Praha, červenec 1987, 166 ss.) a 9. svazek (Praha, listopad 1987, 192 ss.)

Jsou časopisy, které se rodí takříkajíc už hotové, u jiných je porod zdlouhavý a bolestný. K těm

prvním patří například sborník *O divadle*: zde redakce nenechává nikoho na pochybách, že má od začátku všechno řádně promyšleno a že je odhodlána nezůstat po profesionální stránce nic dlužna standardu v normálních dobách samo-

zřejmému. Typickým příkladem druhé kategorie periodik je právě *Střední Evropa*. Nad prvním svazkem z podzimu 1984 se dalo bezpečně usoudit jen tolik, že se tu na vlastní pěst i riziko pouští do díla editor-solitér. Bylo svým způsobem napínavé sledovat, vydrží-li s dechem a podaří-li se mu vydobýt si mezi pražskými periodiky svébytné místo. Nuže tedy, *Střední Evropa* vydržela: za tři léta má na kontě devět svazků, což je periodicita, kterou jí mnohé časopisy mohou závidět. Vychází v nepravidelných lhůtách, v průměrném rozsahu 150 stran A4, jednotlivé svazky jsou brožovány v měkkém kartónu. Pokud jde o tematické zaměření, sám název sborníku ve své mnohoznačnosti, jakož i úvodní programové prohlášení, velmi široce a volně formulované, ponechává redakci dost místa k improvizaci. Od prvního čísla časopis zvolna a zkusmo zaostřuje svůj tematický záběr. Tento proces, ač dosud není zdaleka u konce, pokročil nicméně natolik, že nyní, na prahu první desítky svazků, představuje *Střední Evropa* platformu sdostatek vyhraněnou, aby bylo možno pokusit se o jakousi prozatímní souhrnnou charakteristiku.

Kdo očekával specializovanou tribunu pro diskusi o „středoevropském fenoménu“, ten musí být patrně zklamán: problematice střední Evropy začíná se SE soustavněji věnovat vlastně až od sv. 6, ani potom však netvoří diskuse na dané téma hlavní náplň obsahu (většinou jde o stati přeložené, původních domácích příspěvků je zatím pomálu). Mnohem víc místa věnuje SE od začátku problematice našich národních dějin, zejména novodobých, se zvláštním zřetelem na aspekty tradičně opomíjené anebo vystavené tlaku tendenčních simplifikací (není jistě náhodné, že SE zahajovala činnost

takřikajíc ve znamení dokumentu Charty 77 „Právo na dějiny“, svého času tak vášnivě diskutovaného, přiklánějíc se k stanovisku jeho autorů). Tato „národní“ tematika, mající k ústřednímu tématu proklamovanému samotným názvem revue vztah jen nepřímý, vyvolává časem potřebu vnitřního členění původně nerozlišené masy příspěvků; tak v č. 6 se objevuje samostatný tematický oddíl REHABILITACE JANA HUSA?, kde SE výrazně vstupuje do diskuse zahájené v katolickém samizdatu, v 7. svazku je vydělena zvláštní rubrika pod záhlavím K ČESKÉ ŠLECHTĚ. Připomeňme také, že od 3. svazku přináší SE na pokračování překlad monografie rakouského historika A. Wandruszky *Habsburský dům. Dějiny jedné evropské dynastie* (dosud uveřejněno 13 kapitol).

Další významnou tematickou linii tvoří příspěvky věnované otázkám kultury, literatury a umění (z nejzávažnějších jmenujme dvoudílnou studii J. Hradce o významu Josefa Floriana, sv. 3, 4; v 7. svazku viz zvláštní oddíl věnovaný 100. výročí narození J. Durycha). Souvislost s problematikou střední Evropy tady už není prakticky žádná. Největší rozpaky však vzbuzují v SE ty rubriky, které (pod různými měnicemi se tituly) uvádějí drobnější útvary, jako recenze, glosy apod. Zde bychom očekávali, že redakce vyvine maximální úsilí, aby soustředila informace o všem, co se k tématu, jež má časopis v názvu, ve světě píše. Leč problematika střední Evropy se tu téměř neodráží a výběr příspěvků budí dojem nahodilosti. Jisté osobitosti dosahuje zde redakce leda tím, že ráda zařazuje texty vyznačující se jakousi dráždivě skandalizující příchutí (polemiky L. Jehličky, filozofické „recenze“ značky -rz-).

Po stránce názorové či ideové nemá SE žádné jednoznačné „zabarvení“, nicméně vý-

značnou měrou se zde uplatňují hlasy z konzervativního okruhu katolického (jde samozřejmě o katolictví ve smyslu spíš kulturním než konfesionálním). Dlužno také poznamenat, že zde ožívají i některé postoje politické pravice z dob předválečných, nejvýrazněji právě v číslech 8 a 9, v obsáhlém (dosud neukončeném) příspěvku značky Andreas, věnovaném radikální kritice toho, co by se dalo nazvat fenomén (či snad syndrom) TGM v českých dějinách.

Proces vnitřní strukturace časopisu pokračuje v posledních dvou svazcích zavedením dvou nových rubrik: židovské problematice střední a východní Evropy je určena rubrika se symbolickým názvem ZECHE (hebrejsky „vzpomínka, paměť“), dále se objevuje rubrika DOKUMENTY, která zatím přinesla m.j. obsáhlý materiál o zápase bratislavských ochránců přírody za záchranu Ondrejského cintorína. Novým prvkem jsou také dva medailony věnované regionálním zjevům ve výtvarném umění: uher-skohradištskému sochaři V. Vaculkovi (1914-1977) ve sv. 8 a mladému moravskému sochaři O. Olivovi ve sv. 9. Dost možná, že se tu začíná rýsovat další tematická linie, kterou časopis hodlá sledovat (prozatím však redakce „vysvětluje“ zařazení obou příspěvků poukazem na neexistenci nezávislého výtvarného časopisu).

Dlužno se ještě zmínit o samostatném oddílu věnovaný SOUČASNÉMU POLSKÉMU POLITICKÉMU MYŠLENÍ ve sv. 8 (Kolakowski, Michnik, Brzezinsky); v husovské diskusi pokračuje sv. 9 odborným příspěvkem historika (zn. Speratus). V 9. svazku uveřejňuje první část svých *Poznámek k dějinám střední Evropy* Julius Vrána. Zatímco obsahově a kompozičně získává číslo od čísla profil stále vyhraněnější, po stránce re-

dakční nutno konstatovat stagnaci. I v posledních dvou číslech se stále ještě vyskytují v neúnosném množství nejen pravopisné, ale i gramatické a stylistické lapsy. Jako by se redaktor omezoval na výběr a seřazení příspěvků, do textů samotných se však bránil „zasahovat“. Zbytečně tak nedostatečnou jazykovou redakci trpí leckterý zajímavý materiál.

-db-

Kritický sborník, roč. 7, 1987, sv. 4, str. 111-113. Redakčně kráceno.

ZASLÁNO

I.

Ctěný -db-!

Vaše pojednání o časopise *Střední Evropa* ve mně vzbudilo mnoho námitek. Část námitek je možná určena redakci KS, ale já nehodlám pátrat po kompetencích.

Především nechápu, proč svou úvahu o zaměření a vývoji časopisu uvádíte v rubrice KNIŽNÍ ZPRAVODAJ – ta byla dosud určena, pokud to mohu posoudit, k anotaci samizdatových publikací. Má-li ovšem Váš článek být objektivní informací, pak musím konstatovat, že je *Kritický sborník* proti *Střední Evropě* zaujat.

Leč přistupme k Vaším tvrzením. Samozřejmě je nehoráznost, že se SE k „ústřednímu tématu proklamovanému samotným názvem revue“ vztahuje „jen nepřímou a zprostředkovanou“. Opravdu si myslíte, že české dějiny se vztahují k problematice střední Evropy jen nepřímou? A co se tedy k té problematice podle Vás vztahuje, ne-li dějiny zemí, národů a států

na jejím území? Mají-li si lidé najít způsob společného života, musí si vyjasnit svá nedorozumění a co možná napravit vzájemné křivdy. Nebo mají napřed přistoupit k tvorbě konceptů, které se vzápětí začnou hroutit, jsouce postaveny na vodě pouhé teorie? Jaroslav Durych a zejména Josef Florian představují velmi výrazné snahy o obrodu katolického myšlení na sklonku Rakouska a za první republiky. Snad si někdo může myslet, že jsou to zjevy okrajové, já si však dovolím trvat na tom, že bez nich by tento prostor vypadal naprosto jinak, než vypadá.

Vzbuzuje ve Vás rozpaky, že redakce SE nesusoustrědí „informace o všem, co se k tématu ve světě píše“ atd. Nu, ve mně vzbuzujete rozpaky spíš Vy. Na jedné stránce máte výhrady k tomu, že „většinou jde o statě přeložené“, a jen co čtenář obrátí list, dozví se, že SE nesusoustrědí „informace O VŠEM, co se ve světě k tématu píše. Jak se Vám pak má nebohá SE zavděčit? Na konferenci a symposia o střední Evropě jezdí z Československa pramálo lidí – co tedy asi zbývá, než překládat referáty tam přednesené nebo přebírat ze sborníků, které následně vznikají?

„Dlužno také zaznamenat, že zde ožívají i některé postoje politické pravice z dob předválečných,“ – myslíte? Nedlužno, milý -db-, nedlužno! Stále ještě nežijeme a asi ještě dlouho nebudeme žít v podmínkách, za nichž by bylo slušné a vhodné na někoho připlácnout takovouhle denuncianční nálepkou. Napíše-li o sobě můj přítel Václav Benda, že se pokládá za antikomunistu, je to jeho věc a jistě ví, že tím riskuje. Řeknu-li to o něm já, byť v dobré víře, že by s tím souhlasil, vystavím ho tím nebezpečí, že na něj ještě víc soustředím pozornost StB. A to platí i o osočení těch, kdo se z různých důvodů

nepodepisují plným jménem, ať už jsou to jednotlivci nebo skupiny.

Pokud jste se doopravdy dověděl z SE, že *Poznámky k dějinám Střední Evropy*, které vyšly v čísle 9, napsal Julius Vrána, mohl byste si otevřít pojízdnou věštinu a nemařit čas psaním. Nebyla jsem líná jít do zmíněné redakce zeptat, a to jste měl udělat i Vy. Podobně je to s Vaším tvrzením, že „se dalo usoudit, že se tu pouští do díla editor-solitér“. Z jednoho výtisku prvního svazku SE?! Proč jste ale do podtitulu dal, že jde o osmý a devátý svazek SE, když o nich skoro vůbec nepíšete?

A ještě k tomu „neúnosnému množství chyb“. Víte, mohla bych Vám půjčit jeden výtisk mimopražského rozpisu *Kritického sborníku*, a ujišťuji Vás, že byste byl ohromen, jak málo z Vašeho profesionálně odvedeného výkonu zbylo. Jaké množství chyb je „únosné“? Vždyť ani stylistika tak brilantní, jako je Vaše, nezaručuje solidní informaci ...

Petruška Šustrová

II.

Vážená Petruško Šustrová!

Přečetl jsem si dopis a musím přiznat, že se Vám podařilo mě ohromit. Vyvozujete z mé zprávičky o SE, že jsem zaujat. Je-li tomu tak, pak je to pro mne samého překvapující objev: sleduji totiž tento časopis od začátku se sympatiemi a jsem rád, že takové periodikum vzniklo a hlavně, že se udrželo (už to je nemalý úspěch). Není ovšem důležité, jaké jsou moje vnitřní pocity, záleží na tom, co jsem napsal, že ano. Leč ani po opětovném přečtení svého příspěvku nejsem s to nahlédnout, v čem jsem, podle Vás, podal o SE křivé svědectví nebo nepravdivou informaci. Kritické výtky jsem vyslovil všeho

všudy dvě a obě jsou bezpečně doložitelné. Připouštím, že je poněkud troufalé chtít na několika řádcích podat souhrnnou charakteristiku periodika, které má na kontě devět tlustých svazků. Netvrdím také, že moje zpráva je „objektivní“, tak daleko mé ambice nesahají; jde o to, je-li v tom základním věcně správná. Možná, že jsem byl v něčem nepřesný, že jsem na něco důležitého zapomněl; ostatně nepsal jsem bibliografickou studii, nýbrž novinovou zprávu. Vy mne však rovnou obviňujete ze zlé vůle. To mě skutečně mrzí.

Víte, s tou „objektivitou“ je to ošemetnější. Zkuste se zamyslet nad tím, zdali Vy sama, která na mne se záviděním prostotou kladete požadavek objektivnosti, jste tomuto postulátu práva. Myslím, že byste mě nemohla tak snadno obviňovat, kdyby Vaše námitky nevyrůstaly z pohnutek povýtce subjektivních, totiž z rozčilení. Proti rozčilení ovšem není argumentu; přesto se pokusím ukázat, že Vaše námitky nejsou tak pádné, jak si bezpochyby myslíte.

Chtěl-li jsem tedy napsat stručný přehled do-
savadního vývoje SE, jak jsem měl nejspíše postupovat? Snad budete souhlasit, že tři věci jsou zde nezbytné: 1. popsat tematické zaměření listu; 2. charakterizovat jeho názorovou resp. ideovou orientaci a 3. zhodnotit jeho redakční úroveň.

Ad 1. *Střední Evropa* je název PROGRAMOVÝ, což je také patrné z jejího úvodního prohlášení. Neurčitost, resp. mnohoznačnost pojmu SE skýtá ovšem redakci značnou volnost, nicméně pro čtenáře se přirozeně klade otázka, nakolik obsah časopisu koresponduje s proklamovaným posláním. A tu je myslím zřejmé, že k naplnění tohoto záměru se časopis, zvolna a s jistými výkyvy, teprve zpracovává. Na tom

není samozřejmě nic špatného a já jsem to taky neformuloval jako výtku, pouze jsem to konstatoval. Pokud jde konkrétně o české dějiny, jistěže patří, stejně jako česká literatura nebo umění, do středoevropské problematiky; nepatří však obráceně, že by jakýkoliv příspěvek zabývající se českými dějinami (literaturou atd.) musel nutně říkat něco k problému střední Evropy. Totéž historické či literární téma může být zpracováno různým způsobem a podle toho bude mít příspěvek také různý vztah k otázce střední Evropy: přímý či nepřímý, tak či onak ZPROSTŘEDKOVANÝ. Pořád ještě považujete tento přístup k věci za „nehoráznost“? Představte si, pro srovnání, že by se časopis jmenoval *Evropa* a kladl si za cíl zkoumat fenomén „evropanství“. Dalo by se tvrdit, že jakákoliv studie o českých dějinách je automaticky příspěvkem ke zkoumání evropského fenoménu, jenom proto, že Čechy leží v Evropě?

To platí jak o husitství, tak o Durychovi či Florianovi. Jistěže by bylo možno zabývat se těmito význačnými postavami české kultury ze „středoevropského“ hlediska; měl jsem dojem, že *Střední Evropa* (otištěním Patočkovy předmluvy k *Boží duze* a Hradcovy studie o Florianovi) tak neučinila.

Kritika bezkonceptnosti, kterou se vyznačuje rubrika recenzí, glos atd., Vám připadá také jako nehoráznost? Jistě, objevilo se tu pár dobrých recenzí, co tu však úplně chybí, to jsou informace (třebas jen ve formě krátkých anotací) o „středoevropské“ literatuře vydávané v zahraničí. Považujete vskutku za nepřijatelnou opovážlivost, když na tento nedostatek veřejně upozorním? Zahraniční prameny jsou sice obtížně dostupné, nikoli však nedostupné. Podle informací, které mám k dispozici, se

mohu domnívat, že by s velkou pravděpodobností bylo v silách redakce tuto mezeru vyplnit. Záleží na tom, kolik úsilí v tomto směru hodlá vyvinout.

Ad 2. Úplně jste mě zaskočila, když moji zmínku o „pravicových“ tendencích kvalifikujete jako „denunciační nálepku“. To bych tedy věru nečekal. Mám totiž z posledních let dojem, a jak jsem si ověřil, není to dojem pouze můj, že termín „pravice“ (máme-li se vůbec k tomuto tradičnímu pojmosloví vracet) přestává už konečně být nadávkou a stává se zas tím, čím normálně má být: označením jednoho legitimního politického postoje. Tento vývoj lze sledovat i na spektru současné nezávislé publicistiky: jsou časopisy orientované levicově (třeba *Ze zázsvuky a z bloku*), jsou časopisy orientované více či méně pravicově (k těm patří podle mého – a zdaleka ne jen mého – soudu i *Střední Evropa*). A nyní, co si má v této situaci, podle Vašeho zdání, počít referent? Každý nezávislý časopis, už pouhým faktem, že vychází, poutá na sebe samozřejmě pozornost StB a bylo by myslím dost těžké rozhodnout, co dráždí mocenské orgány víc: zda názory pravicové, či nezávisle levicové. S „antikomunismem“ je to arci jiná věc, avšak právě tato Vaše paralela je, mírně řečeno, za vlasly přitažená.

Ad 3. Druhá moje kritická výtku, která se týkala přetrvávajících nedostatků v jazykové redakci textů, byla sice formulována dost ostře, to uznávám, vězte však, že jsem ji nevyřkl neuváženě. Snad si nemyslíte, drahá paní Šustrová, že bych se byl odvážil vyslovit takovou kritiku na základě bůhvíkolikátého, snad dokonce mimopražského opisu SE? Vycházím vždy zásadně z první „vářky“, která slouží jako vzor pro další rozpisy. Víím velmi dobře, co všechno mohou písáčky napáchat při opakovaných prepisech,

pro které už není korektorů; ale to snad přece redakci nezbavuje povinnosti, aby aspoň v základní emisi, kterou má pod svou kontrolou, usilovala o profesionální úroveň. „Jaké množství chyb je únosné,“ ptáte se poněkud naivně. To je arci relativní, tj. dá se posoudit jen ve srovnání s jinými edičními podniky. Kdyby byla SE prvním pražským periodikem a neměla žádnou konkurenci, pak by ovšem moje kritika byla nepřiměřená. Jsem dalek toho, abych hnidopišsky vyhledával „tiskové chyby“ a metal je ve tvář „nebohé redakci“; na druhé straně však nevidím důvodu, proč by se při dnešním stavu rozvoje samizdatu měla v nezávislých tiskovinách tolerovat o mnoho nižší jazyková úroveň než v tiskovinách oficiálních. Ostatně je třeba uvažovat také výhledově: nenaučíme-li se již nyní, v samizdatu, solidní práci, která snese profesionální měřítko, jak potom obstojíme, při eventuální změně poměrů, před tváří širší veřejnosti?

Na závěr ještě musím ukojit Vaši zvědavost, jak jsem přišel na to, že křestní jméno J. Vrány je Julius. Vpravdě jsem si to nevymyslel, ani mi to nezjevily nadpřirozené síly; dověděl jsem se to z kteréhosi francouzského časopisu, tuším, že to byl *Esprit* nebo snad *Commentaire*. Nemohu ovšem vyloučit, že tu jde o omyl. Je mi známo, že Vrána – z důvodů, které zná jen on sám – tajemství svého křestního jména žárlivě střeží, je mi však také známo, že v tomto případě nevznosl žádný protest. I nepovažoval jsem za nepřijatelné, abych této vědomosti prakticky použil, částečně jako takový test: buď je opravdu Julius, a pak bude mlčet, nebo je třeba Jaroslav, a pak to bude dementovat. Stačí Vám toto vysvětlení? Ale stejně bych rád věděl, proč Vám tahle záležitost tak leží na srdci ...

V úctě Váš Daniel Bohdan

Kritický sborník, roč. 8, sv. 1, str. 95-103. -- Redakčně kráceno.

*

STŘEDNÍ EVROPA. 10. svazek (Praha, únor 1988, 193 stran)

Úvodní blok otvírá J(ulius) Vrána druhou částí svých *Poznámek k dějinám střední Evropy*; tento článek, který zřejmě bude mít ještě další pokračování, nutno přivítat jako první podstatnější příspěvek z pera domácího autora obírající se meritorně problematikou vyznačenou názvem časopisu. V dalších třech příspěvcích pokračuje diskuse nad článkem značky Andreas *České bloudění* (první dvě části vyšly ve sv. 8 a 9). Svým rozsahem a hlavně pojetím tento rámec poněkud přesahuje Moraviova replika *České sny*.

Následující oddíl, nazvaný JUGOSLÁVSKÉ CESTY, přináší první část svědectví politického vězně o Titových koncentracích a recenzi knihy britské novinářky Nory Beloffové *Pochybné dědictví po Titovi*. V našem prostředí představuje tento redakční krok slibný začátek demytologizace jugoslávského komunismu.

Bohatě obsazená je tentokrát rubrika ZECHER, zavedená ve sv. 8 a věnovaná židovskému fenoménu střední a východní Evropy. V tomto svazku je publikována první část deníku sionistického politika českého původu Leo Hermanna z jeho návštěvy Prahy na podzim 1945 (přeloženo z německého vydání historika Petra Heumose), dále článek Ruth R. Wisseové

Polští židovští duchové a konečně projev prof. Ady Stega k projektu katolického kláštera v Osvětimi.

Do rubriky REAKCE je zařazena recenze Solženicynova *Rudého kola* (zatím vyšly dva svazky, *Srpen roku čtrnáct* a *Listopad roku šestnáct*, líčící uzlové momenty ruské historie v předvečer revoluce) od Michaila Gellera, ruského historika žijícího v exilu, a medailon moravského výtvarníka Jana Jemelky od K. Novotného.

V rubrice DOKUMENTY je publikována petice čs. katolíků, vyžadující nové a spravedlivé řešení vztahů mezi církví a státem, známá jako „jedenatřicet bodů“.

V PŘÍLOZE končí publikace monografie Adama Wandruszky *Habsburský dům* (kap. 14 a 15), jejíž knižní vydání se chystá v Knižnovně Střední Evropy.

-db-

Kritický sborník, roč. 8, sv. 2, str. IX.

Děkujeme všem, kteří nám z Československa i odjinud telefonicky nebo písemně sdělili opravy a doplňky k bibliografii *Edice Petlice 1973-1987*. Otiskneme je společně se seznamem přírůstků *Edice Petlice* za rok 1988 v některém z příštích čísel *Act*.

BIBLIOGRAFIE ČS. SAMIZDATU

HISTORICKÉ STUDIE 1978-1988

V lednu letošního roku zaznamenalo deset let trvání jedno z nejstarších samizdatových periodik – *Historické studie*, jediné samizdatové periodikum pro nezávislou československou historiografii. *Historické studie* vycházejí dvakrát do roka a je to – proč to neříci – skutečný historický časopis, který přináší původní studie a články domácích i mimo Československo žijících autorů a má celou řadu dalších rubrik: diskuse, recenze, prameny, překlady, bibliografie a podle potřeby i jiné.

Již po objevení prvních několika svazků *Historických studií* bylo zřejmé, že jde o cílevědomou vydavatelskou iniciativu dlouhodobého rázu; nicméně skupina nezávislých historiků, která vydávání periodika organizovala, dávala své činnosti navenek formu občasných či příležitostných sborníků. Tak se také *Historické studie* většinou jmenovaly, označení „sborník“ se objevilo v titulu nebo v podtitulu většiny prvních jedenadvaceti čísel.

Název jednotlivých svazků se od čísla k číslu měnil, takřka každý z nich měl jiný název: Titul *Historické studie. Sborník*, jímž byl označen první svazek z ledna 1978, se znovu vyskytl až v čísle 17 ze srpna 1984. Sborníky vycházely anonymně, bez označení vydavatele či redakční rady, i když většina příspěvků byla podpisována vlastním jménem autorů. Sborníky nebyly také průběžně číslovány; až ve svazku z října 1985 se objevilo na titulní stránce strojem napsané číslo

19, z něhož mohlo být i nezasvěceným jasné, že jde o devatenáctý svazek – historický sborník – v pořadí.

Teprve 22. číslem z ledna 1988 dostaly *Historické studie* jednotnou úpravu, jednotný název a formální řád. Ustálil se název *Historické studie* a číslo svazku je vyznačeno na titulní stránce. Redakce vystoupila z anonymity: v časopise se uvádí, že *Historické studie* řídí Jaroslav Mezník, Milan Otáhal a Jan Křen s redakčním kruhem. V redakčním úvodu čísla 22 se *Historické studie* přihlásily k celé vydavatelské práci dosavadních redakčních rad. Kontinuita je pak vyjádřena dvojnásobem: jednak tím, že svazek 22 má v impresu označení „11. ročník“; dále pak byla do čísla zařazena bibliografie, která obsahuje seznam všech vydaných a dodatečně očíslovaných svazků, a bibliografický rejstřík, v němž byly zpracovány příspěvky zveřejněné ve sbornících vydaných do ledna 1987 včetně (tj. do čísla 20). Tato bibliografie je současně bilancí dosavadní vydavatelského díla *Historických studií*.

Do podzimu 1988 vyšlo celkem dvacet čtyři svazků *Historických studií*, které jsou číslovány od 1 do 23 (11. ročník má svazky 22 a 23); k nim patří nečíslovaný svazek – sborník *K dějinám německo-českých vztahů* z roku 1980, který nedostal číslo a byl vydavatelé dodatečně zařazen mezi čísla 4 a 5. Svazky 1-21 byly rozmnoženy strojopisem, svazek 22 a 23 vyšel jako xerokopie.

Společenství vydavatelů *Historických studií* se může vykázat také monografickou řadou, kterou nazvalo *Knižnice Historických studií*; v letech 1985-87 v ní vyšlo celkem 6 titulů.

*

Upozorňujeme, že ve sbírkách ČSDS je uložen celý soubor *Historických studií*; kopie celého souboru, o němž se tu pojednává, i jednotlivých svazků (výjimečně jednotlivých studií) lze objednat do poloviny března 1989.

*

Následující bibliografický přehled má poskytnout ucelenou informaci o dosavadním souboru *Historických studií* i o obsahu jednotlivých svazků. (Podrobnější bibliografie členěná podle autorů a tematicky by byla jistě žádoucí, zůstává však úkolem pro budoucnost. Stejně tak rozbor zaměřený na hodnocení přínosu *Historických studií* pro československou historiografii jako celek, hodnocení úrovně jednotlivých příspěvků i všech ostatních aspektů, jež by v takto chápaném rozboru přicházely v úvahu.)

V prvním řádku pod pořadovým číslem svazku je vždy uvedeno vše, co lze zjistit z titulní stránky jednotlivého svazku, a počet stran svazku; formát se neuvádí, byl vždy A4; označení „S.I.“ (sine loco) znamená, že na titulní stránce svazku nebylo uvedeno místo vydání. Názvy rubrik jsou převzaty ve znění uvedeném ve svazku.

Všechny údaje v hranatých závorkách jsou dílem redakce; vysvětlující údaje o obsahu příspěvků jsou uvedeny rovněž v hranatých závorkách. Čísla za názvy jednotlivých příspěvků znamenají stránky svazku. Zkratka „usp.“ (uspořádal) se přičleňuje ke jménu sestavovatelů sborníků a pramenných edic.

Záznamy o recenzovaných knihách jsou po-

někud zjednodušený oproti údajům v *Historických studiích*; v tomto bibliografickém přehledu se většinou neuvádějí původní názvy recenzních příspěvků a záznamy se omezují na jména autorů a tituly knih. Jména, iniciály nebo značky recenzentů knih se uvádějí v kulatých závorkách za titulem recenzovaného díla.

Vilém Prečan

HISTORICKÉ STUDIE 1978-1988

1
HISTORICKÉ STUDIE. Sborník. Praha, leden 1978, 246 s.

[Studie:]

Bedřich Loewenstein, *Tři studie o občanské společnosti*, 1-77

Ján Mlynárik, *Slovenská sociálnědemokratická strana v čase vzniku ČSR*, 78-142

František Červinka, *Útěk do historie. Z kapitol o české kultuře za okupace*, 143-169

Jiří Doležal, *Nacisté a české školství*, 170-196

Miloš Hájek, *Vznik Italské komunistické strany ve světle historiografie*, 197-246

Recenze:

J. W. Brügel, *Tschechen und Deutsche 1938-1946* (Jan Křen), 222-232

B. Lazitch – M. Drachkovitch, *Lenin and the Comintern* (Hana Mejdrová), 233-240

F. Liversi, *Amadeo Bordiga* (Miloš Hájek), 241-246

2

[HISTORICKÉ STUDIE. Sborník.] S.I., červen 1978, nestr. (168 s.)

Studie:

Bedřich Loewenstein, *Pugačov a Leviatan. Civilizace mezi zvlíli jednotlivce a státu*, 1-37

Michal Reiman, *Říjnová revoluce v kontextu ruských a sovětských dějin. Historická úvaha*, 38-70

Miloš Hájek, *Vztahy mezi Italskou komunistickou stranou a Kominternou ve dvacátých letech*, 71-99

Kritika a informace:

- V. Kural, *Poznámky na okraj paměti generála F. Moravce*, 101-134
- B. Loewenstein, *Marxismus, fašismus, studená válka* [souhrnná informace o publikacích E. Nolteho na uvedená témata], 135-145
- S. F. Cohen, *Bukharin and the Bolshevik Revolution* (H. Mejdrová), 146-161
- R. Luža, *History of the International Socialist Youth Movement* (Jiří Hájek), 162-168

3

SBORNÍK HISTORICKÝCH STUDIÍ. S. I., jaro 1979, nestr. (234 s.)

Studie:

- Karel Kinský, *K charakteristice ruské politiky v Bulharsku v letech 1876-1887*, 4-137
- Jan Křen, *Palackého představy střední Evropy (1848-1849)*, 138-173
- Milan Otáhal, *Počátky české politiky (do roku 1848)*, 174-219

Kritika a glosy:

- M. Hájek, *Portrét Palmira Togliattiho*, 221-229
- M. Otáhal, *Poznámky k problematice odboje v letech 1939-1945*, 230-234

4

STUDIE Z ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN. Sborník. Praha, podzim 1979, 169 s.

Studie:

- Jiří Doležal, *Vztah nacistů k české kultuře*, s. 3-45
- Ján Mlynárik, *Milan Rastislav Štefánik a československá státnost*, 46-63
- Hana Mejdrová, *Československo 1926: solidarita s anglickými horníky*, 64-113

Kritika a informace:

- M. Hájek – H. Mejdrová, *Vznik Třetí internacionály* (K. Zubatý), 117-136
- V. Černý, *Pláč koruny české* (J. Doležal), 137-152
- J. Kočí, *České národní obrození* (J. Karel), 153-158

- M. Otáhal, *O 60. výročí vzniku Československé republiky* [zamyšlení nad anketou zveřejněnou v samizdatu], 159-164
- J. K., *Zpráva o mezinárodním sympoziu o ekonomice střední Evropy v meziválečném období*, 165-169

[Nečíslováno]

K DĚJINÁM ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAHŮ. Sborník. Praha, 1980, 210 s.

Úvodem

- Bohemus, *Stanovisko o odsunu Němců z Československa*, 3-27
- Václav Kural, *Několik glos ...*, 28-34
- Jan Křen, *Češi a Němci: kritické poznámky*, 35-56
- Václav Kural, *Češi a Němci v československém a německém státě (1918-1945). Pokus o nástin „logiky“ vývoje*, 57-100
- Václav Vrabec, *Ke genezi myšlenky transferu Němců v domácím odboji*, 101-126
- Jaroslav Opat, *K Bohemovu „Slovu o odsunu“*, 127-152
- Miloš Hájek, *Poznámky k diskusi o česko-německém vztahu (1918-1945)*, 153-156
- Luboš Kohout, *Dějinné souvislosti odsunu a jeho důsledky*, 157-164
- Milan Hübl, *Spor o dvojí pojetí národa*, 165-173
- Milan Hübl, *Nad dosavadním průběhem diskuse o odsunu čs. Němců*, 174-189
- Jaroslav Mezník, *Pokus o vlast? Pojmy a historická fakta v pojetí Petra Pitharta*, 190-200
- Komárková – Mezník – Šimsa – Vydráň, *Pokus o vlast: Bolzano, Rádl, Patočka a my v roce 1979*, 201-210

5

STUDIE HISTORICKÉ. Sborník. S. I., červen 1980, 188 s.

Články:

- Jaroslav Opat, *Zdeněk Kalista. Úvaha k osmdesátinám českého historika*, 2-16.
- Jiří Doležal, *Úvahy o pražském povstání* [v květnu 1945], 17-67
- Jaroslav Mezník, *Finance moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, 68-97

Diskuse:

- Karel Pichlík, *Poznámka na okraj jedné poznámky pod čarou* [ke studii M. Otáhal *Počátky české politiky*, srv. svazek 3], 98-121
M. Otáhal, *Několik slov k „Poznámce na okraj poznámky“ dr. Karla Pichlíka*, 122-126

Recenze a zprávy:

- E. H. Carr, *The Russian Revolution: from Lenin to Stalin, 1917-1929*, (J. C.), 127-139
Italští marxisté o dějinách SSSR [S. Bertolissi, F. Benvenuti, A. Di Biagio, L. Sestano, F. Bettain] (M. Hájek), 140-160
S. F. Cohen, *Bolscevismo e stalinismo* (mh), 161-168
E. Lucas, *Zwei Formen von Radikalismus in der deutschen Arbeiterbewegung* (H. Mejdrová), 169-177
A. Aviv, *The SPD and the KPD at the end of Weimar Republic: similarity within contrast* (mh), 178-179
S. Haffner, *Anmerkungen zu Hitler* (J. K.), 180-187
Recenze knihy V. Černého „Pláč koruny české“ v polském historickém časopise [J. Tomaszewski] (J. K.), 188

6

STUDIE ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN.
Sborník. Praha, prosinec 1980, 226 s.

Články:

- Josef Jánský, *Rekatolizace v Čechách – její historický smysl a význam*, 4-89
Josef Smrček, *Z Kroftova deníku a odjímud*, 90-105
Radko Břach, *Na okraj československo-polských vztahů před Locarnem*, 106-142

Recenze a zprávy:

- Usp. H. Brisch – I. Volgyes, *Czechoslovakia: the heritage of ages past: essays in memory of Josef Korbel* (J. K.), 144-148
M. Reiman, *Die Geburt des Stalinismus: die UdSSR am Vorabend der „zweiten Revolution“* (J. C.), 149-158
J. Borovanský, *Propaganda namísto historické vědy* [komentář a recenze knihy J. Cézara a J. Snítily *Československá revoluce 1944-48*], 159-168

- Usp. M. Machovec – P. Pithart – J. Dubský, *Masarykův sborník VII* (J. Klatovský), 169-213
P. Wandycz – A. Zaleski, *Minister spraw zagranicznych RP 1926-1932 w swietle wspomień i dokumentów* (R. Břach), 214-217
Jan Karel, *O dialektické negaci Josefa Haubelta* [k recenzi J. Haubelta „O výkladu českého a slovenského dějepisectví Františka Kutnara“], 218-226

7

**SBORNÍK HISTORICKÝCH STUDIÍ
K ŠEDESÁTINÁM MILOŠE HÁJKA,**
Praha, květen 1981, 130 s.

- Ladislav Sádecký, *Miloš Hájek. Portrét jedné generace*, 3-9
Miloš Hájek, *Tři studie z dějin marxismu*, 10-69
Vojtěch Mencl, *Mladá léta*, 70-78
Milan Hübl, *Engels a II. internacionála*, 79-98
Václav Kural, *Bilance 10 let. Lidský potenciál sudetských Němců a vznik Československa*, 99-118
Zapomenutý dokument z předhistorie povstání na křižníku „Potěmkin“, (připravil a přeložil J. Sládek), 119-126
Bibliografický přehled činnosti historika Miloše Hájka, 127-130

8

Z DĚJIN. Sborník studií. Praha, 1981, 232 s.
Studie:

- Jan Křen, *Češi a Němci na přelomu století. Pokus o historickou bilanci*, 2-85
Miloš Hájek, *Vnitřní režim v Komunistické internacionále v letech 1919-1929*, 86-199

Recenze:

- Ch. Stözl, *Kafkas böses Böhmen. Zur Sozialgeschichte eines Prager Juden* (Jan Křen), 203-211

Kronika:

- J. Jareš, *Pokusil jsem se vidět ...* [k úmrtí historika Františka Červinky], 217-232

HISTORICKÉ A SOCIOLOGICKÉ STUDIE. Sborník. Praha, leden 1982, 189 s.

[Studie:]

Radim Palouš, *K Bolzanovu významu v duchovním vývoji a v národním povědomí*, 2-43

Jozef Jablonický, *Povstanie v Trnave*, 44-79

Jaroslav Klofáč, *Sociální struktura ČSSR v pohledu čs. sociologie 70. let*, 80-113

Jan Křen – Hana Mejdrová, *Současná československá historická literatura o Mnichovu*, 114-144

[Recenze:]

Munich 1938, Mythes et réalités [sborník vydaný u příležitosti pařížské konference o Mnichovu konané v listopadu 1978] (J. K.), 145-158

Usp. N. von Lobkowitz – F. Prinz, *Die Tschechoslowakei 1945-1970* (J. K.), 159-164

J. Gebhart – A. Hájková – J. Kuklík, *2245 dnů odporu. Podíl spojů a spojařů na národně osvobozeném zápase českého lidu v letech 1939-1945* (B. V.), 165-167

E. Čejka, *Hrozby a naděje* (K. B.), 168-175

P. Wandycz – A. Zaleski, *Minister spraw zagranicznych RP 1926-1932 w swiatle wspomnień i dokumentów* (R. Břach) 176-179 [Týž text jako v sborníku č. 6]

E. Kulka, *Židé v československé Svobodové armádě* (O. P.), 180-182

F. Kutnar, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* (J. N.), 183-184

[Glosy:]

J. N., *Glosy*, 185-188

STATĚ HISTORICKÉ, SOCIOLOGICKÉ, KRITIKY A GLOSY. Sborník. Praha, listopad 1982, 279 s.

[Články:]

Jan Rohan, *Josef Pekař a jeho odkaz*, 2-38

Jindřich Pecka, *Život v zajateckých táborech na našem území*, 39-94

Jozef Jablonický, *Nitra a Slovenské národné povstanie*, 95-143

Jaroslav Klofáč, *Sociální struktura Československa a její změny v letech 1945-1980*, 144-227

Adolf Würfel, *Místo nekrologu. Úvaha nad dílem Karla Kazbundy 1888-1982*, 228-245

Kritiky a glosy:

F. Graus, *Die Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter* (Jaroslav Mezník), 246-251

R. Břach, *Ministr a jeho vrahové. Walther Rathenau +24.6.1922*, 252-259

S. Vondráčková, *Mrazilo-tálo. O Jiřím Weilovi* (Jiří Kolda), 260-262

V. Kural, *Ústřední vedení odboje domácího (-HOR-)*, 263-272

Glosy, 273-279

Z ČESKÝCH A SLOVENSKÝCH DĚJIN. Sborník. Praha, listopad 1982, 201 s.

Studie:

Hana Mejdrová, *Kominternu a vznik KSC*, 1-89

Jozef Jablonický, *Nitra a Slovenské národné povstanie*, 90-146

[týž text jako ve sborníku č. 10.]

Úvaha:

H. Rak, *Romantika historie a současný historický román*, 147-163

Prameny:

Jaroslav Mezník, *O nejstarší brněnské městské knize*, 164-170

Recenze:

F. Charvát, *Sociální struktura socialistické společnosti a její vývoj v Československu* (Stanislav Novotný), 172-186
Historiografie v Československu 1970-1980
(Jaroslav Mezník), 187-190

J. Galandauer, *Bohumír Šmeral 1880-1914* (Jan Křen), 191-200

12

SBORNÍK K 65. VÝROČÍ VZNIKU ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY, Praha 1983, 241 s.

J. K., *První republika: pojem a společenský život*, 2-19
Jaromír Kulhánek, *K případu J. Stříbrného a R. Gajdy v r. 1926*, 20-54

Petr Pithart, *„Fronta“ proti Hradu. Úvahy o pravici a nacionalismu mezi válkami*, 55-118

Milan Otáhal, *Ferdinand Peroutka – muž přítomnosti*, 119-189

Karel Žádný, *Emanuel Rádl – náš současník*, 190-241

13

STUDIE Z DĚJIN PŘEDMNICHOVSKÉ REPUBLIKY. Praha, listopad 1983, 244 s.

Statě:

Radko Břach, *Československá zahraniční politika v politických proměnách Evropy 1924*, 2-98

Jiří Hájek, *Sociální demokracie a obrana demokratického zřízení v Československu 1933-1938*, 99-156

Jindřich Chaloupecký, *Podivný Hašek*, 157-174

Recenze:

Usp. K. Bosl, *Die Erste Tschechoslowakische Republik als multinationaler Parteienstaat*. (J. K. + J. C.), 177-214

J. Mezník, *Praha před husitskou revolucí* (F. Čermák), 215-236

J. Seifert, *Všecky krásy světa* (F. Kautman), 237-243

14

ČESKÉ A SVĚTOVÉ DĚJINY. Sborník. Praha, leden 1984, 132 s.

Studie a články:

Miloš Hájek, *Komunistické strany ve 20. letech: Německo a Československo*, 1-34

Jozef Jablonický, *Ultimátum v Šrobarovom procese*, 35-44
Jaroslav Opat, *Schauerovy „Naše dvě otázky“ a Masaryk*, 45-79

Stanislav Vážný, *De Gaulle a česká otázka*, 80-88

Rudolf Stařík, *Příspěvek k dějinám vztahu „Ochranky“ a ruských socialistických stran do roku 1917*, 89-112

Kritika:

K. Kaplan, *Cesta k moci. Jak jsme to viděli* (brk), 113-119

J. Rupnik, *Histoire du Parti communiste tchécoslovaque: des origines à la prise du pouvoir* (Miloš Hájek), 120-122

A. Kryveljov, *Dějiny náboženství* (T. E. Adámek), 123-131

15

HISTORICKÉ STUDIE A RECENZE. Praha, duben 1984, 213 s.

Statě:

Jiří Doležal, *O českém písemnictví v době protektorátu*, 2-77

Jaroslav Mezník, *Dějiny národu českého na Moravě. Nárys vývoje národního vědomí na Moravě do poloviny 19. století*, 78-121

Ivan Klíma, *Už se blíží meče. K pramenům inspirace Franze Kafky*, 122-162

Recenze – glosy – zprávy

J. Jesenický, *Strážce času* [vzpomínka na F. Kutnara], 164-176

Přehled dějin Československa (Jaroslav Mezník), 177-181

J. Morava, *Exilová léta K. H. Borovského*; V. Kopecký, *Plno záhad kolem Hanky* (M. Otáhal), 182-187

R. Franke, *London und Prag, Materialien zum Problem eines multinationalen Nationalstaates 1919-1938* (J. K.), 188-194

L. Grünwald, *Sudetendeutsche – Opfer und Täter. Verletzung des Selbstbestimmungsrechtes und ihre Folgen 1918-1982* (J. K.), 195-198

Glosy a zprávy (J. K. – M. O. – J. Mz.), 199-213

16

STUDIE Z MODERNÍCH DĚJIN. Praha, podzim 1984, 198 s.

[Studie:]

Milan Otáhal, *Čeští liberálové v roce 1848*, 3-61

Radko Břach, *Locarno*, 62-106

Jiří Doležal, *Český film za protektorátu*, 107-171

Recenze – glosy:

V. Macura, *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ* (M. Drozda), 177-184

Usp. M. Machovec, *Problém tolerance v dějinách a perspektivě* (-ský-), 185-192

Glosy (JVF), 193-198

17

HISTORICKÉ STUDIE. Sborník. Praha, srpen 1984, 173 s.

Studie:

Stanislav Tomáš, *Společenské vědy a Karel Marx*, 3-117

Bibliografie:

J. Brabec, *Bibliografie díla Závaše Kalandry*, 118-158

Kritika:

R. Kalivoda, *Husitství a jeho vyústění v době předbělohorské a pobělohorské* (F. Čermák), 159-170

H. Wehner, *Zeugnis* (Miloš Hájek), 171-173

18

HISTORICKÝ SBORNÍK. Praha, květen 1985, 178 stran.

Studie:

Jan Křen, *Alternativy nacionalismu. Česká „pozitivní“ politika a její obdoby ve střední a východní Evropě*, 1-53

Jozef Jablonický, *Rezistencia a perzekucia v Bratislave pred frontom*, 54-118

Výročí:

Jan Rohan, *Sto let od narození českého historika Jana Slavíka*, 119-129

Josef Krupka, *Jan Slavík a jeho dějiny ruské revoluce*, 130-145

Jaroslav Mezník, *Slavíkův „Vznik českého národa“*. *Osud jednoho díla*, 146-155

Diskuse:

D. Beyrau, *Mezi autonomií a závislostí. Středovýchodní Evropa 1919-1939*, 156-175

E. J. Hobsbawm, *Marx a historie* (-mh-), 176-179

Kritika:

E. H. Carr, *Twilight of the Comintern, 1930-1935* (Miloš Hájek), 180-182

J. Weidenholzer, *Auf dem Weg zum „Neuen Menschen“*. *Bildungs- und Kulturarbeit der österreichischen Sozialdemokratie in der Ersten Republik* (Petr Louda), 183-187

19

HISTORICKÝ SBORNÍK. S.I., říjen 1985, 178 stran.

Studie a články:

Miloš Hájek, *Fašismus v analýzách Socialistické dělnické internacionály*, 3-58

Milena Šimsová, *YMCA v Československu 1919-1929*, 59-80

Jan Vrána, *Osvícenství, absolutismus a zemský patriotismus. Světonázorová a politická stanoviska stavovské reprezentace českých zemí v 18. století*, 81-105

Jaroslav Mezník, *Česká a moravská šlechta*, 106-151

Literatura:

T. Vojtěch, *Česká historiografie a pozitivismus* (Jan Křen), 152-159

F. Šamalík, *Úvahy o dějinách české politiky II5* (Jaroslav Mezník), 160-162

J. K., *Zpráva o Kritickém sborníku*, 162-169

Kronika:

R., *Šedesátiny dr. Jiřího Doležala*, 171-177

20

SBORNÍK HISTORICKÝ. Studie – prameny – diskuse – kritika. Praha, leden 1987, 174 s.

Studie:

Hana Mejdrová, *Komunistická internacionála a KSČ v letech 1921-1923*, 3-66

Prameny:

Heda Kaufmannová, *Léta 1938-1945. Válečné vzpomínky*, 68-136

Diskuse:

Anketa o Historických sbornících, 138-141

Kritika:

- Nad několika publikacemi o druhém odboji [Z. Jelínek, *Operace Silver A. Příspěvek k historii heydrichiády ve středních a východních Čechách; Bojovali za nás; J. Gebhart – J. Šimovčec, Partyzáni v Československu 1941-1945; A. Benčík – V. Kural – J. Paulík – J. Šolc – Z. Štěpánek – J. Tesař, Partyzánské hnutí v Československu za druhé světové války; J. Koutek, Tichá fronta; A. Hájková, Praha v komunistickém odboji; V. Kameník – Z. Jelínek, Noční výsadek*] (J. B.), 143-148
- Na okraj dvou prací o poválečné sociální demokracii [K. Kaplan, *Das verhängnisvolle Bündnis. Unterwanderung, Gleichschaltung und Vernichtung der Tschechoslowakischen Sozialdemokratie 1944-1954; P. Vošahlíková, Československá sociální demokracie a národní fronta*] (-vl-), 149-153
- T. Vojtěch, *Česká historiografie a pozitivismus. Světonázorové a metodologické postupy* (Jan Křen), 153-162
- H. Carrère d'Encausse, *Le grand frère* (-brck-), 163-174

21
HISTORICKÝ SBORNÍK. Praha, červen 1987, 222 stran.

Studie a materiály:

- Bedřich Loewenstein, *Hnutí měšťanstva a národní orientace v polovině 19. století*, 4-26
- Pavel Stránský, *Češi ve dvacátém století*, 27-58
- Otto Taussig, *Josef Pekař a Židé*, 59-68
- František Kautmann, *Josef Holeček a česká šlechta*, 69-77
- Jindřich Pecka, *Transporty smrti na území jižních Čech*, 78-100
- Jindřich Pecka *Obecní kroniky jako pramen k událostem roku 1945 v jižních Čechách*, 101-120

Recenze:

- J. Spěváček, *Václav IV. 1361-1419* (Jaroslav Mezník), 122-127
- J. Klatovský, *T. G. Masaryk a masarykovská literatura v Československu v letech 1973-1986* [souhrnný referát o české knižní a časopisecké produkci], 127-152
- Usp. K. Bosl – F. Seibt, *Kultur und Gesellschaft in der Ersten Tschechoslowakischen Republik* (J. N.), 152-167

J. Krejčí, *Great revolutions compared: the search for a theory* (J. N.), 167-176

E. Krippendorff, *Staat und Krieg. Die historische Logik politischer Unvernunft* (Bedřich Loewenstein), 176-181

Kronika:

Jaroslav Mezník, *K šedesátinám Jaroslava Marka*, 183-191 -zv-, *Opožděný nekrolog k dílu Václava Krále*, 191-206

Glosy:

207-222

22

HISTORICKÉ STUDIE. Praha, leden 1988, 230 stran.

Redakční úvod, 5

Studie:

- J. Jablonický, *Neúspěšná misie v Moskvě*, 7-65
- V. Kural, *Vojenský moment v česko-německém vztahu r. 1938*, 66-112

Diskuse:

R. Prokop – L. Sádecký – K. Bína, *České dějepisectví dnes a zítra*, 113-131

Prameny:

H. Kaufmanová, *Léta 1938-1945. Válečné vzpomínky*, 132-186

Bibliografie:

Bibliografický rejstřík historických sborníků za léta 1978-1987 (čísla 1-20) a zvláštního čísla, věnovaného dějinám česko-německých vztahů, 187-210

Příloha:

W. Eichwede, *Sovětský svaz a Německo v roce 1945*, 211-223

Résumé:

224-230 [anglicky]

HISTORICKÉ STUDIE. Praha, červen 1988, ročník 11, 134 s.

Studie:

Koloman Gajan, *Mnichov a Beneš*, 3-13

Jaroslav Jirů, *Benešovy osudové zkoušky*, 14-17

Příloha I:

Dilemata zahraniční politiky ČSR [P. Gregory Campbell, *Ztracené sny Edvarda Beneše*; Walter Ullman, *Prezident Beneš mezi Východem a Západem 1943-1948*; Josef Anderle, *Eduard Beneš v evropské politice 1918-1948*; zkrácený překlad příspěvků otištěných v časopise *Kosmas*, vol. 5, No. 1, Summer 1986], 18-42

Anketa:

70. výročí vzniku ČSR [Božena Komárková, Hana Mejdrová, Miloš Hájek, Václav Tomáš, Karel Pichlík, Jaroslav Mezník, Jan Křen], 43-78

Příloha II:

T. G. Masaryk a první republika [F. Gregory Campbell, *Prázdný piedestal*; převzato z časopisu *150.000 slov*, roč. 5, 1986, č. 14], 78-90

Diskuse:

Matěj Linek – Tomáš Svoboda, *O výklad našich nejnovejších dějin*, 91-99

Příloha III:

Ungarische Mittel- und Osteuropaforschung [překlad článku otištěného v časopise *Osteuropa*, 1987, č. 9], 100-106

Recenze:

Manfred Alexander o Československu [souhrnná recenze všech knih M. A. o Československu] (R. Břach), 107-115

Josef Kalvoda, *The Genesis of Czechoslovakia* (Jaroslav Klatovský), 115-124

Jiří Kovtun, *Masarykův triumf* (JO), 124-129

J. George Kovtun, *Masaryk and Amerika* (Jaroslav Opat), 130n.

Edward Táborický, *President Edvard Beneš between East and West, 1938-1946* (Jaroslav Klatovský), 131-134

KNIŽNICE Historických studií

1. Václav Kural, *ÚVOD. Ústřední vedení odboje domácího*. Praha, 1985 (2. vyd.), 333 s.

2. Jaroslav Opat, *T. G. Masaryk v Čechách v letech osmdesátých (1882-1891). Příspěvek k životopisu*. Praha, 1985, 425 s.

3. Radko Břach, *Evropské variace*. Praha, 1985, 423 s. (2 sv.)

4. Václav Vrabec, *Zmařená naděje. K historii odbojového seskupení Petiční výbor Věrní zůstaneme*. Praha, 1985, 94 s.

5. Stanislav Tomáš a kol., *Křižovatky 20. století*. Praha, 1987, 405 s.

6. Jan Křen, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1871-1918*. Praha 1986, 248 s.

O nezávislém československém dějepisectví pojednávají následující publikace:

Karel Bartošek, *Historians Making History*. In: *Independent Historiography in Czechoslovakia*, 2 vols. 1985 (presented to the 16th International Congress of Historical Sciences, Stuttgart, 26th August-1st September 1985).

Vilém Prečan, *Acta creationis: Independent Historiography in Czechoslovakia, 1969-1980*. Hannover, 1980. XL+252 s. (Česky vyšel úvod ke knize: *Nezávislé dějepisectví v Československu 1969-1980*. 150.000 slov, roč. 4, 1985, č. 10, s. 15-23.)

H. Gordon Skilling, *Independent Historiography in Czechoslovakia*. Canadian Slavonic Papers, vol. XXV, No. 4 (Dec. 1983), pp. 518-539.

H. Gordon Skilling, *The Muse of History – 1984: History, Historians and Politics in Communist Czechoslovakia*. Cross Currents, A Yearbook of Central European Culture, vol. 3 (1984), pp. 29-47. (Česky: *Historie, historikové a politika v komunistickém Československu*. 150.000 slov, roč. 4, 1985, č. 10, s. 24-31.)

H. Gordon Skilling, *Czech and Slovak Independent Writing, 1982-1984*. *Kosmas*, vol. 5, No. 1, Summer 1986, pp. 157-161.

Dvojčíslo časopisu *Kosmas*. *Journal of Czechoslovak and Central European Studies*, vol. 3, No. 2 – vol. 4, No. 1, Winter 1984/Summer 1985, sestavené V. Prečanem a H. G. Skillingem.

SAMIZDATOVÁ PERIODIKA 1977-1988

Už delší dobu je pociťována potřeba mít systematické informace o samizdatové časopisecké produkci v Československu. V posledních letech došlo totiž na tomto poli k vydavatelské explozi, v jejímž důsledku vzrostl počet titulů těchto periodik natolik, že většina čtenářů doma, a o to víc pak v zahraničí, ztrácí přehled, co všechno vychází.

Nejde ovšem jen o prostý počet. Minimálně padesát, ale možná šedesát titulů samizdatových periodik, tak rozsáhlá byla vydavatelská paleta koncem roku 1988, představuje široké spektrum zveřejňovaných textů a informací, které je diferencované tematicky a žánrově, generačně, světónázorově a ještě v mnoha dalších ohledech.

Existují periodika s obecnějším zaměřením na kulturu, politiku nebo náboženství, anebo zase jen na určité obory, jako je literatura, filozofie, teologie, historie, sociologie, divadlo, hudba, výtvarné umění, ekologie; některá se specializují na informace a komentáře k aktuálním problémům politického, hospodářského, sociálního a kulturního vývoje Československa a na události ve světě. Jiná mají spíš charakter informačního bulletinu či věstníku určité občanské iniciativy anebo je předmětem jejich zájmu určitá oblast, již se zabývají z mnoha aspektů, jako například *Magazín Společnosti přátel USA* nebo – ve zcela jiném ohledu – časopis *Střední Evropa*.

Ale i u časopisů, které mají podobné tematické zaměření – například literaturu – existuje rozrůzněnost daná odlišným pohledem generačním nebo estetickým: stačí porovnat *Obsah* nebo *Kritický sborník* na jedné straně a *Vokno*, *Revolver revue* nebo *Prostor* na straně druhé.

K pestrosti samizdatových periodik přispívá v neposlední řadě vydavatelská aktivita odlišující se podle národních prostředí a oblastí. Jsou časopisy „celostátní“, do nichž přispívají autoři čeští i slovenští, je však celá řada periodik vycházejících jen ve slovenštině či vyhraněně slovenských (i když některá otiskují také příspěvky v češtině). A pak jsou ovšem časopisy moravské, nebo jen brněnské či ostravské, a taky severočeské.

Celou jednu velkou a zcela samostatnou oblast samizdatového vydávání představují časopisy církevně náboženské a teologické, publikované katolickými laiky, které lze dále rozdělit do několika skupin podle užšího tematického zaměření, podle orientace na různé čtenářské vrstvy, podle toho, zda jsou vydávány na Slovensku, nebo v Čechách.

A dále: existují samizdatové měsíčníky i čtvrtletníky, odborné časopisy s půlroční periodicitou, ročenky či pravidelně vydávané almanachy. Samizdatová periodika se od sebe liší také úrovní redakční práce, grafickou úpravou, rozmnožovací technikou. A ještě mnohým jiným.

Jedno je jim po mém soudu společné. Jsou výsledkem sebeosvobodování společnosti; dokladem o rozmachu občanských iniciativ nezávislých na totalitním státu a jejich rostoucího sebevědomí; a také nástrojem dalšího posilování a stmelování těchto iniciativ. Existence uvedeného spektra samizdatových periodik, zvyšování jejich kvality, vykročení z ghetta disentu a jejich stále větší otevřenost vůči všem společenským vrstvám, jejich další diferenciaci a zájmová specializace je svědectvím o pokroku, který učinila za posledních deset let zárodečná ohniska občanské společnosti v Českoslo-

vensku. Je také výrazem potřeb společnosti jako celku i jejích jednotlivých součástí v národním, politickém, hospodářském a kulturním směru. Na potvrzení tohoto závěru si dovolím odbočení do situace před patnácti lety; tento výlet do minulosti bude také úklonou na adresu předchůdců dnešního časopiseckého samizdatu.

Z první poloviny sedmdesátých let jsou – pokud vím – známe pouze dva tituly. Byly to *Fakta*, *připomínky*, *události* s podtitulem “politický měsíčník“, které se samy označovaly takto: „Vydavatelská samoobsluha vycházející v nákladu, který určují sami čtenáři podle toho, kolikrát tento měsíčník sami rozmnoží. Rozšiřuje se pouze mezi známými a důvěryhodnými lidmi.“ Na posouzení máme k dispozici pouhá dvě čísla oné vydavatelské samoobsluhy, jedno z ledna 1973 v rozsahu 4 strany a druhé ze září téhož roku v rozsahu 7 stran (titulní stránky nepočítaje).

A pak to byly *Národní noviny*, které o sobě sdělovaly na titulní straně: „Vychází vlastním nákladem českého národa, rozmnožují sami čtenáři. Rozšiřuje se pouze po spolehlivých a důvěryhodných přátelích; každé opomenutí může být trestáno. Časopis vychází pravidelně a je neprodejný.“ Podařilo se nám získat pouze čtyři čísla *Národních novin*, exempláře datované v dubnu, říjnu a listopadu 1973 a v dubnu 1974; jejich rozsah se pohyboval od 4 do 11 stran strojopisu. Obsah tvořily v obou případech informace o aktech nesouhlasu s politikou husákovské a brežněvovské normalizace či o odporu proti ní doma i v zahraničí, údaje a komentáře k politickým procesům a jiným formám pronásledování nepohodlných občanů, zprávy ze zahraničí, o nichž domácí tisk mlčel.

K předhistorii dnešních samizdatových pe-

riodik patří bezpochyby štafeta fejetonů odstartovaná Ludvíkem Vaculíkem v březnu 1975; skoro týden co týden jeden (někdy i dva, což vyvažovalo jiné týdny hubené), vycházely ony svérázné, povytce literární komentáře na dobová, avšak nikoli přímo aktuálně politická témata, a kolovaly v nespočetných opisech mezi čtenáři. Za první rok existence fejetonové řady vzniklo takto 41 textů od celkem 24 autorů.

Na začátku roku 1977 došlo současně se vznikem Charty 77 k výbuchu nezávislé publicistiky: v krátkém časovém odstupu publikované dokumenty a prohlášení Charty 77 či jejích mluvčích doprovázela vlna samizdatem rozšiřovaných prohlášení skupinových i individuálních, otevřených dopisů, polemik s oficiálními útoky na obhájce lidských práv, právnických rozborů, protestů apod. Plodem tohoto období byl také početní rozmach literárního útvaru, kterému se už tradičně říkalo fejeton, třebaže se v důsledku politické aktualizace témata a výrazové prostředky fejetonu z roku 1977 dosti odlišovaly od původního žánru z let předcházejících. Tehdy se také zrodil významný publicistický seriál – *Dopisy přáteli* Ladislava Hejdánka: jen za prvních 7 měsíců, od února do začátku září 1977, napsal Hejdánek 21 eticko-politických úvah na současná témata, které kolovaly ve stovkách strojopisných opisů.

Avšak vlastní éra nepřetržitě a souběžně existence přinejmenším několika samizdatových periodik, jak je známe v pokročilé a rozvinuté formě dnes, započala až na přelomu let 1977-1978. První čtyři tituly z té doby, z nichž dva zanikly a dva vycházejí dones, byly zcela odlišné. *Dialogy* Battěka, Hejdánka a Tesaře se zrodily jako série historicko-politických a filozofických úvah. Bezejmenný kulturně literární časopis,

který dostal v pozdějším zahraničním reprintu jméno *Spektrum*, byl zřejmě koncipován jako periodický almanach zahrnující všechny obory literatury a myšlení; kladl si rovněž vysoké nároky na obsah i výtvarnou a grafickou úroveň. *Informace o Chartě 77s* počátečním rozsahem 4-6 stran byly od počátku koncipovány jako informační bulletin, zatímco *Historické studie* jako odborné periodikum pro historiografii nezávislou na oficiálním pojetí dějin a dějepiscevtví.

Přehled o tom, jak se situace vyvinula do konce roku 1988, podává následující *Předběžný soupis československých samizdatových periodik za léta 1977-1988*, na jehož zpracování se významnou měrou podílel Lubomír Martínek. Soupis obsahuje stručný popis celkem osmdesáti abecedně seřazených titulů samizdatových periodik, o jejichž existenci máme aspoň dílčí informace; k němu je přiřazen popis dvou nových titulů z ledna 1989. Soupis je doplněn několika dílčími přehledy, které umožňují udělat si představu o tomto úseku svépomocné vydavatelské práce.

Údaje soupisu jsou neúplné a kusé, což nikterak nezastíráme. Na některé aspekty evidence jsme zatím rezignovali docela. Ze soupisu ani z přehledů nelze zjistit nic o rostoucích nákladech samizdatových časopisů, málo je z něho asi zřejmý rychlý přechod od původně výhradně používaného psacího stroje k jiným rozmnožovací technickým, které se začaly prosazovat v poslední době; nic z nich nelze vyčíst ani o zvýšených nárocích na redakční práci, které si začali ukládat sami vydavatelé, ani o velikosti úkolu, jaký si předsevzali a už celých 12 měsíců realizují například *Lidové noviny*.

Kdo jen trochu zná poměry v Československu uplynulých dvaceti let, ví, že za každým

titulem našeho soupisu je kus pohnuté historie větší či menší skupiny lidí: nespočetné hodiny práce; obtížné vytváření autorského a redakčního zázemí; složité obstarávání technických a finančních prostředků. A neustálá konfliktní situace: na jedné straně přesvědčení o nezbytnosti zveřejňovat texty a informace, z druhé strany vědomí, že tato publikační činnost nezbytně vyvolá zvýšený zájem potlačovatelského aparátu, že může dojít k pronásledování, že budou ztráty všeho druhu.

Níže otištěný materiál chce být také připomínkou a apelem, aby informovaní současníci nezapomněli zaznamenat svědectví o každém činu na tomto poli, dokud je čas a mnohé ještě v dobré paměti. Stránky *ACT* jsou určeny právě k tomu.

*

Soupis je uspořádán takto:

1. V první řádce se uvádí TITUL, případně PODTITUL periodika, pokud je uveden na obálce nebo na titulní stránce, a to přesně podle předlohy. Eventuální změny, k nimž došlo v průběhu vydávání periodika, jsou uvedeny v kulaté závorce.

2. OSTATNÍ ÚDAJE o zaměření, redakci a místě vydání, době vzniku, periodicitě atd. jsou pro zjednodušení a úsporu místa uvedeny jednotně podle následujícího schématu:

CH: Stručná charakteristika periodika; pokud je zřejmá z titulu nebo podtitulu, neuvádí se

R: Redakce, místo vydání

D: Datum vzniku, případně trvání periodika, jestliže už zaniklo

P: Periodicita

F: Formát, rozsah, rozmnožovací technika, vazba, ilustrace; označení „sešito“ znamená spojení jednoduchým drátkovacím strojkem – „sešívačkou“

V: Celkový počet vydaných čísel nebo svazků

A: Z toho archivováno ve sbírkách ČSDS

METODICKÉ POZNÁMKY A VYSVĚTLIVKY

a) Seznam je sestaven podle údajů, jež jsou k dispozici v archívu ČSDS, který ovšem nemá úplný soubor všech samizdatových periodik; pokud nebylo možno některý údaj zjistit, byla rubrika vynechána.

b) Údaje, jež nejsou převzaty z titulní stránky nebo tiráže časopisů, jsou uvedeny v hranatých závorkách. Takto se například uvádějí jména vydavatelů nebo členů redakcí, převzatá ze seznamu signatářů prohlášení Výboru solidarity s Ivanem Polanským, nebo údaje o místu vydání. Nedatovaná čísla časopisů se v hranatých závorkách přibližně datují podle obsahu čísla. Údaje v uvozovkách jsou citáty z příslušné předlohy.

c) Samizdatová periodika jsou už svou podstatou proměnlivá co do obsahu, ale především rozsahu; jen málokterá mají od počátku vyhraněnou koncepci. Charakteristiky, jež uvádíme, odpovídají především dnešní podobě periodik. Většina z nich má tendenci zvětšovat svůj rozsah; uvádíme jej tedy v rozmezí od nejnižšího počtu stran, obvyklého u prvních čísel, po největší, odpovídající posledním číslům, a to podle exemplářů uložených v archívu ČSDS (někdy je to ovšem údaj o jediném exempláři, který byl při

pořizování soupisu k dispozici). Největší rozdíly v rozsahu jsou přirozeně u periodik, která vycházejí nejdéle.

d) Údaje o periodikách, která nejsou uložena v archívu ČSDS, byly převzaty z cizích pramenů, jako například z rubriky „Periodika“ v *Kritickém sborníku*, nebo z rubriky „V samizdatu nově vyšlo“ v *Informacích o Chartě*.

e) Údaje v rubrice A mají dvojitý účel: upozorňují zájemce o studium samizdatových periodik, které materiály lze v ČSDS studovat, případně získat v kopii, zároveň však jsou soupisem našich desiderat a apelem na vydavatele i na příznivce ČSDS, aby nám tyto mezery v našich sbírkách pomohli vyplnit.

*

Po soupisu, který je uspořádán abecedně podle názvu periodik bez ohledu na dobu vzniku nebo na další okolnosti (zda časopis ještě existuje, či zda zanikl), uvádíme ještě NĚKOLIK DÍLČÍCH PŘEHLEDŮ, jež jsou ovšem jen doplňkem soupisu, i když z různých hledisek názorně informují o samizdatovém vydávání v této oblasti.

V těchto přehledech se uvádějí pouze tituly periodik, doba jejich existence, případně jen doba vzniku, jestliže jde o periodika, jež vycházejí nepřetržitě až do současnosti. Pro lepší přehlednost se před názvem zaniklých periodik uvádí křížek (+); tam, kde jsme neměli k dispozici dostatek dokladů o existenci periodika ke konci roku 1988, je uveden otazník (?). Jeden z přehledů se týká periodik ve slovenštině podle našich informací z konce roku 1988.

Vilém Prečan

PŘEDBĚŽNÝ SOUPIS SAMIZDATOVÝCH PERIODIK 1977-1988

ATTACK

CH: punkový časopis navazující na „10 Years Flexi Disc“; R: [Václav Žufan]; D: 23. 3. 1988; P: nepravidelně; F: 52 s.; V: 1; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 18/1988

ALTERNACE. Časopis nesocialistické opozice D: 1986; P: čtvrtletník; F: A4; 33 s.; V: minimálně 2; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 1/1987

BRATISLAVSKÉ LISTY

CH: slovenský křesťanský časopis pro aktuální otázky; R: rediguje Ján Čarnogurský.- Bratislava; D: od června 1988; F: A4; 9 a 13 s.; xerox; sešito; V: 2 (2. číslo vyšlo v říjnu); A: 2

BULLETIN NEZÁVISLÉHO MÍROVÉHO SDRUŽENÍ – INICIATIVY ZA DEMILITARIZACI SPOLEČNOSTI

R: redakce: Tomáš Dvořák, Hana Marvanová, Luboš Vydra.- Praha; D: od května 1988; P: nepravidelně; F: A4; 10-28 s.; cyklostyl; sešito; V: 3 + zvláštní číslo (z července 1988); A: 1 – 3 (zvláštní číslo chybí)

ČTVEREC. Sborník pro mezinárodní politiku R: redigoval J. Dienstbier a „R“.- [Praha]; D: 1979-80; P: nepravidelně; F: 20 x 20 cm; 109-250 s.; strojopis; vázáno v plátně nebo kartónu; mapy; V: minimálně 3; A: 2 (č. 1 z ledna 1979, 109 s.; č. 3 z června 1980, 250 s.)

DIALOG 88

R: vydává „vybraněná skupina socialisticky smýšlejících občanů, z nichž někteří se podíleli na obrodném hnutí 60. let“; D: od léta 1988; F: A4; 16-34 s.; strojopis, sešito; V: nejméně 3 (č. 2, 34 s., č. 3, 30 s. podle údajů *Infochu* 21/1988); A: 1. číslo (Programové prohlášení)

DIALOGY

CH: časopis pro kulturu a politiku; R: první čísla byla koncipována jako psaný dialog mezi Ladislavem Hejránkem, Janem Tesařem a Rudolfem Battěkem; v průběhu roku 1978 se rozšířil okruh přispěvatelů, sledovaných témat i rozsah časopisu; D: od října 1977 do června 1980; P: nepravidelně; F: texty byly v prvních dvou letech (1977-78) zřejmě rozepisovány nejprve na volných listech formátu A4 a potom vydávány jako časopis formátu zhruba B5, vázaný v měkkém kartónu; rozsah jednotlivých čísel vzrostl z původních cca 10 s. A4 až na 160 s. B5; V: minimálně 21 čísel; A: 19 (1977/I. roč.: 1, 2; 1978/II. roč.: 1, 2, 5, 6 (A4, zahrnuto do vázaného dvojčísla 6-7), 6-7, 8-9, 10; 1979/III. roč.: 1, 2-3, 4-5; 1980/IV. roč.: 1, 2-3)

DISKUSE. Teoreticko-politický občasník

R: Brno; D: pravděpodobně od r. 1985; P: nepravidelně; F: A4; 14-30 s.; strojopis; sešito; V: minimálně 68 (č. 68 vyšlo v listopadu 1988; srv. *Infoch* 20/1988); A: 3 (č. 26/červen 1985; 34/únor 1986; 40/červen 1986)

DRUHÁ STRANA

CH: časopis undergroundového zaměření; D: [1985]; F: A4; 34-50 s.; cyklostyl; V: minimálně 3; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 10/1986

DVANÁCTKA

Viz [SPEKTRUM]

DVEŘE

CH: monotematické sborníčky vydané jako příloha časopisu JAZZSTOP; byly původně připraveny k vydání v Jazzové sekci v r. 1986; D: 1987; F: A5; 21-38 s.; cyklostyl, sešito v kartonových deskách; V: minimálně 3; A: 2 (č.2/1987 jako příloha JAZZSTOP 1987/2: Labuť na jezeře: několik poznámek o indické hudbě; č.3/1987 jako příloha časopisu JAZZSTOP 1987/3-4: Sen; Cesta vůní)
Viz též JAZZSTOP

EKOLOGICKÝ BULLETIN

R: redakce: Josef Danisz, Ivan Dejmal, Lenka Marečková-Hrachová, Martin Palouš.- [Praha]; D: od září 1987; P: [nepravidelně]; F: A4; cca 25 s.; od č. 3 formát A5, cca 50 s.; xerox; sešito; V: 6 čísel (poslední v říjnu 1988); A: č. 1 – 5

EKONOMICKÁ REVUE. Úvahy o ekonomii a dalších přidružených oblastech

D: od léta 1978 do léta 1980; P: čtvrtletník; F: A4; 48-70 s.; strojopis; volné listy v obalu; V: 7 složek; A: celý soubor

FORUM

CH: informace a komentáře k aktuálním politickým a kulturním otázkám; R: [Praha]; D: zřejmě vycházelo pouze od května do prosince 1980; F: A4; 14-31 s.; strojopis nebo cyklostyl (tzv. ormig); sešito; D: [1980]; V: pravděpodobně 4; A: 4 (květen [1980], 14 s.; [červenec 1980], 15 s.; září [1980], 13 s. + 12 s. příloha; prosinec [1980], 31 s.)

FRAGMENT

CH: literárně kulturní časopis s texty ve slovenštině i v češtině; R: [Bratislava]; D: od [1986] do 1987; P: nepravidelně; F: A4; 104, 101, 118 s.; strojopis; svázáno v měkkých deskách; V: 3; A: celý soubor
Viz též FRAGMENT-K

FRAGMENT-K

CH: literárně kulturní časopis, který vznikl sloučením Fragmentu a „K“ (viz); R: [Ivan Hoffman, Martin M. Šimečka].- [Bratislava]; D: od dubna 1988; F: A4; 104-136 s.; strojopis; svázáno v měkkých deskách; fotoilustrace; V: 4; A: celý soubor
Viz též K

Pozn.: K časopisu FRAGMENT-K se váže „Knižná edícia časopisu FRAGMENT-K“, v níž vyšlo dosud 7 titulů; ČSDS vlastní 7. svazek: knihu Martina M. Šimečky „Světelná znamení.“ *Nad otcovými listami z rokov 1981-82.* Bratislava 1988, 192 s., strojopis.

GLOSÁŘ

CH: příspěvky k otázkám sociálního, právního, politického, kulturního života; R: Demokratická iniciativa. – [Praha]; D: od r. 1987 (vyšlo 1 číslo); P: nepravidelně; F: A4; cca 25 s.; cyklostyl; sešito; V: 3; A: 2 (č. VII/1987, 23 s. A5; č. I/1988, 50 s. A4)

HADR

CH: literárně kulturní časopis undergroundového typu; D: [od r. 1988]; F: A4; 49 s.; strojopis a xerox; volné listy vložené v měkkých deskách; V: nejméně 2; A: jedno, následující po tzv. nulovém čísle

HLAS SLOVENSKA

CH: slovenský katolický časopis; R: Nitra, Bratislava; D: od roku 1988; F: A4; cca 30 s.; cyklostyl, sešito; V: 4; A: 2 (č. 3 ze 14. srpna 1988 a č. 4 ze 6. října 1988)

HISTORICKÉ STUDIE

CH: sborník historických, sociologických, literárních i filozofických statí; R: redakce (od čísla 22): Jaroslav Mezník, Milan Otáhal, Jan Křen s redakčním kruhem.- Praha; D: od roku 1978; P: většinou dvakrát ročně, v r. 1984 vyšly čtyři sborníky, v r. 1986 sborník nevyšel; F: A4; 130-280 s.; strojopis, od čísla 22 xerox; sešito v plátěné nebo kartónové vazbě; V: 24 (1-23 a jeden sborník nečíslovaný); A: celý soubor
Viz podrobněji samostatný článek v tomto čísle *Act*

Pozn.: S periodikem *Historické studie* je spojena *Knižnice Historických studií*, kde vyšlo v letech 1985-87 celkem 6 knižních titulů. ČSDS vlastní č. 6: Jan Křen, *Konfliktní společnosti Češi a Němci 1780-1918*, 248 s.

HISTORICKÝ ZÁPISNÍK

CH: slovenský historický sborník katolické orientace; R: [Ivan Polanský.- Dubnica nad Váhom]; D: 1986-87; F: A4; 64 a 43 s; cyklostyl; sešito; fotografie; V: celkem 2; A: 2 (č. 1/1986 o Josefu Tisovi a č. 1/1987 věnované památce Andreje Hlinky)

HORIZONT

CH: kulturně politický časopis; R: [Praha]; D: [1982-1984]; P: [dvakrát ročně]; F: A4; cca 50-70 s.; strojopis a cyklostyl; sešito v měkkých deskách; fotoilustrace; V: minimálně 8; A: 2 (č.6 [1983], 61 s.; č.7, 1984, 67 s.)

HOST

CH: literární časopis publikující původní i přeloženou poezii, prózu a drama; R: od č. 4 uveden Dušan Skála.- [Brno]; D: od r. 1986; P: nepravidelně; F: A4; 126-212 s.; cyklostyl; vázáno v měkkých deskách; ilustrace; V: tři svazky, poslední č. IV ze srpna 1988 má podle podle *Infochu* 20/1988 rozsah 830 s. A4; A: 2 (I/1986, 126 s.; II-III/1986/1987, 424 s.)

INFORMACE O CHARTĚ 77 (INFOCH)

CH: dokumenty Charty 77 a informace o její činnosti; sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS); zprávy o individuálních vystoupeních občanů na obranu lidských práv; v průběhu let se jeho obsah rozšířil o fejetony, informace o samizdatových publikacích apod.; R: není vydáván mluvčími Charty, ale signatáři; redakce od roku 1988: Petr Uhl, dále [Heřman Chromý, Pavla Paloušová].- [Praha]; D: od ledna roku 1978 nepřetržitě; P: zpočátku zhruba jednou za tři týdny; jako měsíčník v l. 1981-85; v r. 1988 jednou za dva týdny; F: A4; 4-34 s.; strojopis, cyklostyl, xerox; sešito; V: 1978: 15 čísel; 1979: 16 + 1 mimoř.; 1980: 16 + 1 mimoř.; 1981: 12; 1982: 12; 1983: 12; 1984: 11 (dvojčíslo červenec-srpen); 1985: 12; 1986: 14+2 mimoř.; 1987:17; 1988: 22; A: takřka úplný soubor s výjimkou čísel: 9/1981, 5/1983, 8/1986 a 12/1986

INFORMACE O CÍRKVI

CH: katolický časopis; D: od r. 1980; P: měsíčník; F: A4; 9-32 s.; strojopis, cyklostyl, xerox; sešito; V: 98 (poslední číslo evidované v *Infochu* 18/1988 je ze září 1988: 9/1988); A: 65 (1980: 1, 2, 3, 5, 6; 1981: 6, 7; 1982: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11; 1983: 5; 1984: 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12; 1985: kompletní ročník; 1986: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12 + příloha č. 8; 1987: 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12; 1988: 1, 2, 3, 4)

INFORMAČNÍ BULETIN ČESKOSLOVENSKO-POLSKÉ SOLIDARITY

R: „kontaktní adresy redakce: Petr Pospíchal, Petr Uhl“; D: od července 1988; F: A4; 8 s.; cyklostyl; sešito; V: nejméně 2; A: jedno z července, označené jako nulté číslo; o čís. 1 z října 1988 referuje *Infoch* 21/1988

JAZZSTOP

CH: kulturně informativní časopis; R: „vydáván nezávislou skupinou členů Jazzové sekce“, ved. redaktor Ota Hovorka; [Ota Veverka].- [Praha]; D: od r. 1987; P: několikrát do roka; F: A4; 30-100 s.; cyklostyl; sešito v kartónových deskách; fotoilustrace; V: minimálně 7 (poslední číslo evidované v *Infochu* 21/1988 je z října 1988: 7/88, ročník II); A: 4 (č. 1, 2, 3-4 ročníku 1/1987)

Viz též DVEŘE

JEDNOU NOHOU

Viz REVOLVER REVUE

K

CH: slovenský literárně kulturní časopis; R: [Bratislava]; D: od března do června 1987; P: měsíčník; F: A4; 32-65 s.; strojopis; volné listy v měkkých deskách; V: 3; A: celý soubor
Viz též FRAGMENT-K

KATOLÍCKY MESAČNÍK

CH: slovenský náboženský časopis; D: asi od poloviny r. 1988; F: A4; 25-35 s.; xerox; sešito; V: 6; A: 3 (č. 4 ze září, 5 z října a 6 z listopadu 1988)

KOMENTÁŘE

CH: revue pro mezinárodní politiku; R: [Praha]; D: od r. 1985; P: nepravidelně; F: A4, od čísla 10 A5; 18-124 s.; strojopis, později xerox; sešito; V: 10 (č. 10 datováno zima 1987/88); A: celý soubor

KONTAKT

CH: slovenský kulturně politický časopis; R: [Bratislava]; D: vycházel pravděpodobně 1981-1984; P: [čtvrtletně]; F: A4; 87 s.; strojopis; sešito; ilustrace; V: minimálně 7 (v č. 7 byla uzavěrka 8. čísla ohlášena na 30. března 1984); A: 1 (č. 7 datované 8. 12. 1983)

KRITICKÝ SBORNÍK

CH: časopis pro literární, výtvarnou a hudební kritiku; R: [Luboš Dobrovský].- [Praha]; D: od r. 1981 nepřetržitě; P: čtvrtletník; F: A4; 90-134 s.; strojopis, později xerox; sešito v měkkých deskách; V: do podzimu 1988 celkem 30 čísel (pozor: v r. 1981 vyšla pouze 3 čísla) a 3 ročenky (v r. 1983, 1984 a 1985); A: celý soubor včetně čísla 3/1988

KŘEŠŤANSKÉ OBZORY

CH: první číslo mělo podtitul „časopis pro náboženství, ekumenismus a veřejnou činnost“; R: [Augustin Navrátil, Augustina Navrátilová, Pavel Záleský]; D: od 15. června 1988; P: dvakrát měsíčně; F: A4; 25-40 s., dvojčíslo 8-9: 57 s.; cyklostyl; sešito; V: 12 (číslo 12 datováno prosinec 1988; A: celý soubor s výjimkou č. 11

LIDOVÉ NOVINY

CH: články, informace a komentáře k událostem doma a světě; R: redakční rada: Jiří Dienstbier, Václav Havel, Ladislav Hejdiánek, Miroslav Kusý, Petr Pithart, Jiří Ruml, Jaroslav Šabata, František Šamalík, Zdeněk Urbánek, Josef Zvěřina; [Jan Dobrovský, Jiřina Hrábková, Jaroslav Jírů, Vladimír Mlynář, Jan Šabata, Olga Šulcová, Rudolf Zeman]; redaktor Jiří Ruml; D: od podzimu 1987; P: měsíčník; F: A4; obvykle 24 s.; xerox; sešito; V: 2 tzv. nultá čísla v září a listopadu 1987 a 12 čísel v r. 1988 (z toho 7-8 jako dvojčíslo za červenec-srpen v rozsahu 36 stran); A: celý soubor

Pozn.: K *Lidovým novinám* se váže *Knižnice LN*, v níž vyšly zatím dva knižní tituly.

LOGOS

Titul uveden v seznamu signatářů Výboru solidarity s Ivanem Polanským; R: [Josef Adámek]

MAGAZÍN SPOLEČENSTVÍ PŘÁTEL USA – „SPUSA“

R: anonymní redakční rada [Petr Bartoš, Pavel Jungman, Bedřich Koutný, Vladimír Trlida]; 1. číslo připraveno pod vedením Jaromíra Šavrdy; Zlín; D: od března 1988; F: A4; 62 a 147 s.; cyklostyl; vázáno v tvrdých deskách; V: 2 čísla datovaná 7. března a 30. června 1988; A: obě čísla

MORAVSKÁ ČÍTANKA

CH: literární ročenka moravských autorů; R: [Brno]; D: [1981]; P: jedenkrát ročně; F: A4; cca 135-200 s.; strojopis; vázáno v plátně; V: mini-málně 6; A: 3 (1981, 1983 a 1984)

NÁBOŽENSTVO A SÚČASNOST

CH: slovenský katolický časopis; D: od roku 1983; P: čtvrtletník; F: A4; 16-34 s.; cyklostyl, xerox, sešito; V: nejméně 24 do konce r. 1988; A: 17 (1983: č. 4; 1984: č. 1, 2, 3, 4; 1985: č. 1, 2, 3, 4; 1986: č. 1, 2, 3, 4; 1987: č. 4, 5 (sic!); 1988: č. 1, 3, 4)

NĚKDO NĚCO

CH: kulturní časopis s hlavním zaměřením na malířství a výtvarné umění; D: asi od r. 1985; P: dva až třikrát ročně; F: A4; 88-192 s.; xerox nebo strojopis brožovaný v měkkých deskách; ilustrace; V: nejméně 9; A: 6 (4/1986; 5/1986; 6/1986; 7/1987; 8/1987; 9/[1988])

NOVÝ BRAK

CH: undergroundový časopis autorů z ČSSR i ze zahraničí; R: redakce anonymní [Olga Havlová; Olga Stankovičová] a data vydání fiktivní.- [Praha]; P: nepravidelně; F: A4; 51-72 s.; xerox; vázáno v měkkých deskách; ilustrace; V: nejméně 9 čísel; A: 5 (č. 4, 5, 6, 7, 8 a další 8 – ve všech případech je uváděno datum 18.3.1981, ročník I.)

Za všechna upozornění doplňující nebo opravující naše údaje o samizdatových publikacích budeme vděční a uveřejníme je.

OBSAH

CH: časopis pro literaturu a kritiku; R: [Praha]; D: od r. 1981; P: měsíčník (10 složek ročně, v červenci a srpnu obvykle nevychází; F: A4; 40-200 s.; strojopis; volné listy v kartónovém obalu, každý příspěvek jednotlivé složky je samostatně stránkovan; V: celkem 76; A: celý soubor do konce r. 1988 s výjimkou složek ze září, října, listopadu, prosince 1982 a února 1983)
Viz též *Acta 2/87*, str. 25

O DIVADLE

CH: časopis věnovaný divadlu, dramatické tvorbě, divadelní kritice a herectví; R: [Václav Havel]; D: od července 1986; P: nepravidelně; F: A4; 244-450 s.; strojopis, xerox; vázáno v kartónu nebo v plátně; V: 4 (I/červenec 1986, 244 s.; II/únor 1987, 450 s.; III/listopad 1987, 406 s.; IV/říjen 1988, 391 s.); A: celý soubor
Viz též *Acta 2/87*, str. 26-29

PARAF. Paralelní akta filozofie

CH: filozofický časopis; R: „adresa redakce: dr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, Praha 2“; D: od r. 1985; P: jednou až třikrát ročně; F: A4; 111-144 s.; strojopis, xerox; vázáno v kartonových deskách; V: 9 svazků; A: celý soubor

PIKOLE

CH: literární almanach prózy a poezie undergroundového typu; R: [Zdeněk Bálek].- Příbram; D: [1987]; F: A4; 42 s.; strojopis; vázáno v tuhých deskách; fotoilustrace; V: minimálně 1; A: 1 (č. 1/[1987], na zadní straně označeno jako 14. publikace „Noční město“)

POHLED SPOTŘEBITELE. Časopis pro spotřebitele, jeho zájmy a pro výměnu názorů o spotřebitelských problémech (číslo 1/1987 mělo titul POHLEDEM SPOTŘEBITELE)
R: vydává Demokratická iniciativa; od č. 1/1988 řídí Karel Štindl s red. radou; D: na podzim 1987 vyšlo první číslo označené „Nultá série – číslo 1/1987“; P: v tiráži prvních dvou čísel ročníku 1988 uvedeno, že vychází šestkrát do roka; F: A4; 36-41 s.; cyklostyl; sešito; V: 1 číslo v r. 1987 a nejméně dvě čísla v r. 1988; A: 3 (1/1987, 1 a 2/1988)

POKOJ A DOBRO

CH: slovenské katolické periodikum; D: nejpozději od r. 1985; P: pravděpodobně čtvrtletník; F: A4; cca 80 s.; cyklostyl; A: 0 (pouze informace o obsahu a rozsahu čís. 3/85)

POKUS. POLITIKA-KULTURA-SPOLEČNOST

CH: periodikum letákového charakteru komentující politické a kulturní aktuality; D: [1985]; P: nepravidelně; datováno pouze rokem; F: A4; 1-4 s.; strojopis; volné listy; V: minimálně 64; A: 33 (č. 9, 13, 16, 17, 18/1985; dvojí 23 a 24, 26, 28/1986; 37, 38, 39, 41, 43, 46, 47, 48/1987; 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64/1988)

PRAŽSKÉ KOMUNIKACE

CH: literárně umělecký sborník křesťanské orientace; D: od r. 1984; P: nepravidelně; F: A4; 97-134 s.; strojopis; vázáno v plátěných nebo měkkých kartónových deskách; V: minimálně 4; A: 4 (č.1/1985, 134 s.; č.2/1985, 100 s.; č.1-2/1986, 180 s.)

PRKNA PRAHY

Titul uveden v seznamu signatářů Výboru solidarity s Ivanem Polanským; R: [Petr Placák]

PROSTOR. Nezávislý časopis

CH: kulturně politický časopis; R: redakce uvedena v tiráži pod fiktivními jmény, ve skutečnosti m.j. [Aleš Lederer].- Hradec Králové [ve skutečnosti Praha]; D: od června 1982; P: do čísla 4 dvakrát ročně, poté jednou ročně (mezi č. 6 a č. 7 byl interval 18 měsíců); F: A4, od č. 6 A5; 49-170 s.; zprvu cyklostyl, od č. 6 xerox; sešito, obal z křídového papíru; V: 11; A: celý soubor

PROTĚJŠÍ CHODNÍK

CH: časopis přebírající materiály ze samizdatových nebo exilových periodik; R: Ostrava; D: od května 1987; F: dvakrát ročně; F: A4; cca 200 s.; strojopis; fotoilustrace; V: minimálně 3; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 14/1988

„PSÍ“ [podle řeckého písmene *PSÍ* na obálce]

CH: *PSÍ* znamená v tomto případě *psýché*: monotematické sborníky věnované vždy jednomu teoretickému nebo praktickému antropologickému tématu; D: asi od r. [1985]; P: jednou ročně; F: A4; cca 50 s.; xerox; sešito; V: minimálně 2; A: 2 (Vina, [1986], 36 s.; Freud a psychoanalýza, 1987, 42 s.)

Viz *Acta* 2/87, str. 32f.

RADOSTĚ A NÁDEJ

CH: slovenský kulturně náboženský časopis; D: pravděpodobně od začátku r. 1988; P: [čtvrtletník]; F: A5; 116 s.; xerox; sešito v měkkém kartónu; ilustrace; V: 4; A: 1 (z konce r. 1988, v redakčním úvodníku označeno jako 4. číslo)

REFLEXE

CH: filozofický časopis; R: [Ladislav Hejdlánek].- [Praha]; D: od r. 1985; F: A4; 166 s.; strojopis, svázano v kartónových deskách; V: minimálně 1 svazek; A: 1 (č. 1/1985, 166 s.)

REVOLVER REVUE

CH: literárně výtvarný časopis; R: pseudonymy Sweet Jane a Nevadský plyn, ve skutečnosti m.j. [Ivan Lamper, Jáchym Topol, Saša Vondra]; D: od r. 1985; P: nepravidelně; F: A4; 120-470 s.; cyklostyl; vázano v měkkých deskách; ilustrace; V: 11 (do čísla 4 pod názvem „Jednou nohou“, č. 5 pod názvem „Jednou nohou/Revolver Revue“); A: celý soubor s výjimkou č. 6/1987

REVUE 88

Infoch 20/1988 o časopise uvedl, že jde o nezávislou vysokoškolskou revue pro neformální iniciativy a kulturní aktivity mládeže, vycházející v Brně; zkušební číslo 5/88 v rozsahu 32 s. A5, č. 1/88 z 30. 9. 1988 (první řádné číslo) mělo 36 s. A5; v časopise se uvádějí jména osmi členů redakce; R: [Roman Ráček]

RODINNÉ SPOLOČENSTVO

CH: slovenský katolický časopis pro nejširší čtenářskou obec; D: od r. 1985; P: pětkrát do roka; F: A4; 33-69 s.; cyklostyl; sešito; V: 20 čísel; A: 13 (1985: č. 1 a 5; 1986: č. 6, 8, 9, 10; 1987: č. 11, 14; 1988: č. 16, 17, 18, 19, 20)

Za všechna upozornění doplňující nebo opravující naše údaje o samizdatových publikacích budeme vděční a uveřejníme je.

SADO-MASO (čís. 5 s podtitulem „konstruktivně pesimistický magazín“)

CH: undergroundový sborník pro literaturu, hudbu a filozofii; D: [čís. 5 datováno „podzim 1985“, čís. 7 a půl vyšlo pravděpodobně na jaře 1986; jedna ze zpráv je datována 15. dubna 1986]; F: A5; 119 a 186 s.; strojopis; fotoilustrace; sešito; V: nejméně 7 čísel; A: čís. 5 a číslo označené „7 a půl“

SALISBURSKÝ VÝBĚR

CH: výběr textů z britského časopisu *The Salisbury Review*; R: Praha; D: [1984-85]; P: nepravidelně; F: A4; cca 80 s.; V: minimálně 5 (poslední dostupná informace se zmiňuje o č. 5 z r. 1985); A: 0; údaje převzaty z *Kritického sborníku*

SKLEPNÍK

Podle informací *Infochu* 20/1988 jde o kulturně literární dvouměsíčník, který vychází od dubna 1988 v rozsahu 120-140 s. A4

SLOVO

CH: kulturně literární časopis; R: jako vydavatel uveden CAD Press, resp. CAD Press Praha; D: pravděpodobně v l. 1980-81; P: pravděpodobně měsíčník; F: A4; cca 80 s.; strojopis; sešito v kartónových deskách; fotoilustrace; V: minimálně 9; A: 3 (č. 7, roč. I, prosinec 1980, 80 s.; č. 8, leden 1981, 85 s.; č. 9, 1981, 83 s.)

SOCIOLOGICKÝ OBZOR

D: od začátku r. 1987; P: čtvrtletník; F: A4; cca 100 s.; xerox; volné listy; V: nejméně 6; A: 6 (č. 1/1987, 105 s.; č. 2/1987, 103 s.; č. 3/1987, 98 s.; č. 4/1987, 102 s.; č. 1/1988, 137 s.; č. 2/1988, 110 s.) Viz též *Acta* 2/87, str. 31f.

[SPEKTRUM]

CH: kulturně literární časopis; D: od prosince 1977 do podzimu 1978; F: 30 x 21 cm (A4 naležato); 149-251 s.; strojopis; vázáno v plátně; fotoilustrace; V: 3 svazky; A: celý soubor (první svazek pouze jako xerokopie pracovní verze s titulem *Dvanáctka*)

Pozn.: Byl to první pokus o vydávání reprezentativního kulturně literárního samizdatového periodika. Časopis neměl název; pracovní verze prvního svazku kolovala pod názvem *Dvanáctka*, čímž byl asi míněn prosinec (1977). Všechna tři čísla byla vydána tiskem jako faksimile péčí časopisu *Index on Censorship* v Londýně v letech 1978, 1979 a 1981, přičemž došlo k drobným přesunům jednotlivých příspěvků uvnitř svazků.

SPUSA

Viz MAGAZÍN SPOLEČENSTVÍ PŘÁTEL USA – SPUSA

STŘEDNÍ EVROPA

CH: časopis pro politiku, historii a kulturu; R: Praha; D: od r. 1984; P: nepravidelně; F: A4; 114-198 s.; strojopis; vázáno v kartónových deskách; V: 11 svazků (poslední v červenci 1988); A: svazky 1 – 10

STŘEDNÍ EVROPA

CH: brněnská verze předchozího časopisu; R: Brno; D: od července 1988; F: cca 100 s.; minimálně 1; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 17/1988

SURSUM

CH: kulturně náboženský sborník; D: od r. 1986; P: nepravidelně; F: A4; cyklostyl; V: minimálně 4 (1, 2-3, 4); A: 0

TEOLOGICKÉ TEXTY (první tři čísla vyšla pod názvem TEXTY)

D: od r. 1980; P: nepravidelně; F: A4; cca 50 s.; cyklostyl; V: minimálně 16; A: 3 (č. 3 [1980-81] 53 s.; č. 14 [1987], 46 s.; č. 16 [1988])

TEOLOGICKÝ SBORNÍK

D: od jara 1978 do léta 1979; P: nepravidelně; F: A5; 50-60 s.; cyklostyl; sešito v měkkých deskách; V: pravděpodobně 5 svazků; A: 1 (č. 1/1978, 52 s.)

TEXTY

Viz TEOLOGICKÉ TEXTY

TUTÁČ RECORD

Titul uveden v seznamu signatářů Výboru solidarity s Ivanem Polanským; R: [Lukáš Hraběta]

UNA SANCTA CATHOLICA

CH: slovenský katolický časopis; D: vycházel asi jen v letech 1983-84; P: několikrát do roka, většinou z příležitosti velkých katolických svátků; F: A4; cca 60 s.; cyklostyl; sešito; V: minimálně 4; A: 4 (Advent 1983, 56 s.; Velká noc 1984, 59 s., Turice 1984, 51 s.; Cez rok 1984, 62 s.)

VÁHY (název používán od 2. čísla časopisu)

CH: kulturně literární časopis dělnických signatářů Charty 77 ze severních Čech; R: Liberec; P: nepravidelně; D: od [října] 1979 asi do poloviny 1980; F: A4; 26-58 s.; strojopis; sešito v tvrdých deskách; fotografie a jiné ilustrace; V: minimálně 5; A: 5 (č. 1/1979, 26 s.; č. 2/listopad 1979, 33 s.; č. 3/1980, 38 s.; č. 4/1980, 58 s.; č. 5/1980, 56 s.)

VOKNO. Časopis pro druhou a jinou kulturu
R: redakce: Čuňas (František Stárek), Magor (Ivan M. Jirous). – [Praha]; D: od července 1979; P: nepravidelně; č. 6 z prosince 1981 bylo zabaveno, č. 7 vyšlo až po téměř čtyřleté přestávce vynucené uvězněním vydavatelů; F: A4; 99-226 s.; cyklostyl; svázáno v měkkých deskách; ilustrace; V: 14 svazků; A: 5 (č. 5, 99 s.; č. 7, 99 s., č. 11, 143 s.; č. 12, 182 s.; č. 13, 202 s.; č. 14, 226 s.)

VOKNOVINY

CH: periodikum letákového typu určené zejména pro čtenáře časopisu VOKNO; R: Čuňas (František Stárek), Magor (Ivan M. Jirous), Bondy (Zbyněk Fišer); D: od roku 1987; P: obvykle jednou měsíčně; F: A4; cca 10 s; cyklostyl; sešito; V: 11 čísel (11. číslo s materiály datoványými v říjnu 1988 vyšlo zřejmě v listopadu 1988); A: celý soubor

VÝBER (většinou s podtitulem „z rozhlasových relací a článků z časopisov“)

CH: slovenský katolický časopis; D: přinejmenším 1984-85; P: nejméně čtyřikrát ročně; F: A4; 35-102 s.; cyklostyl; sešito; V: minimálně 11; A: 6 (č. 2/1984, 70 s.; č. 3/1984, 102 s.; č. 4/1984, 69 s.; č. 4/1985, 35 s.; č. 6-7/1985, 54 s.)

VÝBĚR

CH: literárně patafyzické periodikum; D: [1986]; P: nepravidelně; F: A4; cca 40 s.; V: minimálně 3; A: 0; údaje převzaty z *Infochu* 14/1986

VÝBĚR Z ČS. ČTENÁŘSKÉ SAMOOSLUHY

CH: kulturně literární sborník; D: od r. 1982 pravděpodobně do r. 1984; P: nepravidelně; F: A4; 75-89 s.; strojopis; sešito v měkkých deskách; V: minimálně 6; A: 5 (č. 1/1982, 89 s.; č. 1/1983, 77 s.; č. 2/1983, 74 s.; č. 3/1983, 75 s.; č. 2/1984, 56 s.)

VV. Nezávislá revue pro výchovu a vzdělání

R: redakce: Radim Palouš, Praha; D: od r. 1988; P: „občasný sborník“; F: A4; 80 s.; strojopis; vázáno v měkkých deskách; V: 1 svazek; A: 1

VZKRÍŠENÍ

CH: časopis pro katolické rodiny; D: od r. 1979; P: ustálil se na 5 číslech ročně (Postní, Velikonoční, Svatodušní, Svatováclavské, Vánoční); F: A4, výjimečně A5; cca 20 s.; cyklostyl; sešito; V: minimálně 20; A: 2 (Velikonoční 1984, 24 s.; Postní 1985, 23 s.)

XXX

CH: *Infoch* 13/1986 informoval o vyjití prvního čísla časopisu a uvedl: „Bezejmenný časopis Organizace nositelů ponožek; smysl a cíl časopisu nejlépe vystihuje úvodník V. Havla: »Před rokem, 25. 10. 1985, vstoupila do života čs. sekce Organizace nositelů ponožek. Po roce intenzivních příprav a hledání společného konsensu tohoto pluralitního společenství zahajuje čs. sekce novou etapu své práce tím, že vydává první číslo vlastního časopisu. Jeho poslání je zaplnit v paletě nezávislého časopisectví mezeru, která v ní byla již delší čas mnohými vážně, ba až bolestně pociťována«“

[ZEBRA]

CH: kulturně literární časopis; D: vycházel v r. 1978; F: 17,5 x 25 cm a 19 x 27,5 cm; 26 a 40 s.; zhotoven fotoreprodukční cestou; vázáno v měkkých deskách; ilustrace, foto, kreslený humor; V: pravděpodobně minimálně 2 (z června 1978, 26 s.; z října 1978, 40 s.)

Pozn.: Časopis neměl název; označení *Zebra*, pod nímž byl časopis znám, bylo odvozeno z grafické úpravy obálky; s ohledem na úvodník prvního čísla *Místo pro Jonathana* se o něm též hovořilo jako o *Jonathanovi*.

ZE ZÁSUVKY I Z BLOKU

CH: časopis pro politiku, ekonomii a kulturu; R: [Olga Šulcová a d.- Praha]; D: pravděpodobně od roku 1985; P: několikrát do roka; F: A4; 123-185 s.; strojopis; volné listy v měkkém obalu; V: 19; A: od č. 6 do čísla 19 (z prosince 1988)

*

Dodatek:

Na začátku ledna 1989, v době tisku tohoto čísla *Act*, se objevilo 1. číslo nového samizdatového periodika s názvem *TO*, datované v lednu 1989 a tematicky celé věnované fenoménu stalinismus. Z redakčního slova, z obsahu i z úpravy čísla je zřejmé, že jde o vydavatelskou iniciativu, která si postavila laťku hodně vysoko.

TO

CH: časopis pro politiku, dějiny a literaturu; R: v tiráži uvedeno jako adresa redakce: Vuk Kراتěna, Bělohorská 84, 636 00 Brno; D: 1989; F: A5; 187 s.; xerox; vázáno v měkkém kartónu; V: 1; A: 1

Posledním přírůstkem naší sbírky v době tisku tohoto čísla *Act* je první číslo nového samizdatového časopisu ze severních Čech:

NEZÁVISLÉ MÍROVÉ SDRUŽENÍ V LIBERCI

CH: časopis libereckých členů Nezávislého mírového sdružení – iniciativy za demilitarizaci společnosti; D: od ledna 1989 („uzávěrka: 5. 1. 1989, Liberec“); F: A4, 7 s.; cyklostyl; sešito; V: 1 (označeno jako čís. 1, roč. 1); A: 1

1. SEZNAM SAMIZDATOVÝCH PERIODIK 1977-1988 PODLE DOBY VZNIKU (S ÚDAJI O TRVÁNÍ)

1977:

+ DIALOGY: od října 1977 do června 1980
+ [SPEKTRUM], DVANÁCTKA: od prosince 1977 do podzimu 1978

1978:

+ EKONOMICKÁ REVUE: od léta 1978 do léta 1980
HISTORICKÉ STUDIE: od roku 1978
INFORMACE O CHARTĚ 77: od ledna 1978
+ TEOLOGICKÝ SBORNÍK: od jara 1978 do léta 1979
+ [ZEBRA]: 1978

1979:

+ ČTVEREC: 1979-80
+ VÁHY: od podzimu 1979 asi do poloviny 1980
VOKNO: od července 1979
? VZKRÍŠENÍ: od r. 1979

1980:

+ FORUM: zřejmě vycházelo pouze od května do prosince 1980
INFORMACE O CÍRKVI: od r. 1980
+ SLOVO: pravděpodobně 1980-81
TEOLOGICKÉ TEXTY: od r. 1980 (zpočátku pod názvem TEXTY)

1981:

+ KONTAKT: pravděpodobně 1981-1984
KRITICKÝ SBORNÍK: od r. 1981
? MORAVSKÁ ČÍTANKA: od r. 1981
NOVÝ BRAK: asi od r. 1981
OBSAH: od r. 1981

1982:

+ HORIZONT: pravděpodobně 1982-1984
PROSTOR: od června 1982
+ VÝBĚR Z ČS. ČTENÁŘSKÉ SAMOOBSLUHY: pravděpodobně 1982-84

1983:

NÁBOŽENSTVO A SÚČASNOST': od roku 1983
+ UNA SANCTA CATHOLICA: pravděpodobně jen 1983-84

1984:

? PRAŽSKÉ KOMUNIKACE: od r. 1984
+ SALISBURSKÝ VÝBĚR: 1984-85
? SADO-MASO: pravděpodobně od r. 1984
STŘEDNÍ EVROPA: od r. 1984
+ VÝBER: přinejmenším 1984-84

1985:

DISKUSE: pravděpodobně od r. 1985
? DRUHÁ STRANA: pravděpodobně od r. 1985
KOMENTÁŘE: od r. 1985
NĚKDO NĚCO: asi od r. 1985
PARAF: od r. 1985
? POKOJ A DOBRO: nejpozději od r. 1985
POKUS: asi od r. 1985
? „PSÍ“: asi od r. 1985

? REFLEXE: od r. 1985
REVOLVER REVUE : od r. 1985 (zpočátku pod názvem
JEDNOU NOHOU)
RODINNÉ SPOLEČENSTVO: od r. 1985
ZE ZÁSUVKY I Z BLOKU: pravděpodobně od roku
1985

1986:

? ALTERNACE: od r. 1986
+ FRAGMENT: 1986-87, dále jako FRAGMENT-K
+ HISTORICKÝ ZÁPISNÍK: 1986-87
HOST: od r. 1986
O DIVADLE: od července 1986
? SURSUM: od r. 1986
+ VÝBĚR: asi jen v r. 1986
? XXX: 1986

1987:

? DVEŘE: 1987
EKOLOGICKÝ BULLETIN: od září 1987
GLOSÁŘ: od r. 1987
JAZZSTOP: od r. 1987
+ K: od března do června 1987, dále FRAGMENT K
LIDOVÉ NOVINY: od podzimu 1987
? PIKOLE: od r. 1987
POHLED SPOTŘEBITELE: od podzimu 1987
? PROTĚJŠÍ CHODNÍK: od května 1987
SOCIOLOGICKÝ OBZOR: od začátku r. 1987
VOKNOVINY: od roku 1987

1988:

? ATTACK: od 23. 3. 1988
BRATISLAVSKÉ LISTY: od června 1988
BULLETIN NEZÁVISLÉHO MÍROVÉHO
SDRUŽENÍ: od května 1988
DIALOG 88: od léta 1988
FRAGMENT K: od dubna 1988
? HADR: v průběhu r. 1988
HLAS SLOVENSKA: od jara 1988
INFORMAČNÍ BULETIN ČS.-POLSKÉ SOLIDA-
RITY: od července 1988
KATOLÍCKY MESAČNÍK: od poloviny r. 1988
KŘESŤANSKÉ OBZORY: od 15. června 1988

? LOGOS
MAGAZÍN SPOLEČENSTVÍ PŘÁTEL USA –
„SPUSA“: od března 1988
? PRKNA PRAHY
RADOST A NÁDEJ: pravděpodobně od začátku r. 1988
REVUE 88: pravděpodobně od května 1988
? SKLEPNÍK: asi od dubna 1988
STŘEDNÍ EVROPA (brněnská verze): od července 1988
? TUTAČ RECORD
VV: od druhé poloviny r. 1988

1989:

TO: od ledna 1989
NEZÁVISLÉ MÍROVÉ SDRUŽENÍ V LIBERCI: od
ledna 1989

2. PŘEHLED SAMIZDATOVÝCH PERIO- DIK 1977-1988, JEŽ ZANIKLA

+ ČTVEREC: 1979-80
+ DIALOGY: od října 1977 do června 1980
+ EKONOMICKÁ REVUE: od léta 1978 do léta 1980
+ FORUM: zřejmě vycházelo pouze od května do prosince
1980
+ FRAGMENT: 1986-1987, dále jako FRAGMENT-K
+ HISTORICKÝ ZÁPISNÍK: 1986-87 (do zatčení I.
Polanského)
+ HORIZONT: pravděpodobně 1982-1984
+ K: od března do června 1987, dále jako FRAGMENT-K
+ KONTAKT: pravděpodobně 1981-1984
+ SALIBURSKÝ VÝBĚR: 1984-85
+ SLOVO: pravděpodobně 1980-81
+ [SPEKTRUM], DVANÁCTKA: od prosince 1977
do podzimu 1978
+ TEOLOGICKÝ SBORNÍK: od jara 1978 do léta 1979
+ UNA SANCTA CATHOLICA: pravděpodobně jen
1983-84
+ VÁHY: od podzimu 1979 asi do poloviny 1980
+ VÝBER: přinejmenším 1984-85
+ VÝBĚR: asi jen v r. 1986
+ VÝBĚR Z ČS. ČTENÁŘSKÉ SAMOOBSLUHY:
pravděpodobně 1982-84
+ [ZEBRA]: 1978

3. PŘEHLED SAMIZDATOVÝCH PERIODIK 1977-1988, O NICHŽ NEJSOU DOS- TATEČNĚ INFORMACE

A: 1979-1987

? ALTERNACE
? DRUHÁ STRANA
? DVEŘE
? MORAVSKÁ ČÍTANKA
? PIKOLE
? POKOJ A DOBRO
? PRAŽSKÉ KOMUNIKACE
? PROTĚJŠÍ CHODNÍK
? „PSÍ“
? REFLEXE
? SADO-MASO
? SURSUM
? VZKRÍŠENÍ
? XXX

B: PERIODIKA Z ROKU 1988

? ATTACK
? HADR
? LOGOS
? PRKNA PRAHY
? SKLEPNÍK
? TUTÁČ RECORD

4. PŘEHLED SAMIZDATOVÝCH PERIODIK 1977-1988, JEŽ KE KONCI 1988 UR- ČITĚ EXISTOVALA

BRATISLAVSKÉ LISTY: od června 1988
BULLETIN NEZÁVISLÉHO MÍROVÉHO SDRU-
ŽENÍ: od května 1988
DIALOG 88: od léta 1988
DISKUSE: pravděpodobně od r. 1985
EKOLOGICKÝ BULLETIN : od září 1987
FRAGMENT-K: od dubna 1988 (jako nástupce časopisu
K a FRAGMENT)
GLOSÁŘ: od r. 1987
HISTORICKÉ STUDIE: od ledna 1978
HLAS SLOVENSKA: od jara 1988

HOST: od r. 1986
INFORMACE O CHARTĚ 77: od ledna 1978
INFORMACE O CÍRKVI: od r. 1980
INFORMAČNÍ BULETIN ČS.-POLSKÉ SOLIDA-
RITY: od července 1988
JAZZSTOP: od r. 1987
KATOLÍCKY MESAČNÍK: od poloviny r. 1988
KOMENTÁŘE: od r. 1985
KRITICKÝ SBORNÍK: od r. 1981
KŘEŠŤANSKÉ OBZORY: od 15. června 1988
LIDOVÉ NOVINY: od podzimu 1987
MAGAZÍN SPOLEČENSTVÍ PŘÁTEL USA
(„SPUSA“): od března 1988
NÁBOŽENSTVO A SÚČASNOST': od r. 1983
NĚKDO NĚCO: asi od r. 1985
NOVÝ BRAK: asi od r. 1981
OBSAH: od r. 1981 O DIVADLE: od července 1986
PARAF: od r. 1985
POHLED SPOTŘEBITELE: od podzimu 1987
POKUS: asi od r. 1985
PROSTOR: od června 1982
RADOŠŤ A NÁDEJ: pravděpodobně od začátku 1988
REVOLVER REVUE: od r. 1985 (zpočátku pod názvem
JEDNOU NOHOU)
REVUE 88: pravděpodobně od května 1988
RODINNÉ SPOLOČENSTVO: od r. 1985
SOCIOLOGICKÝ OBZOR: od začátku r. 1987
STŘEDNÍ EVROPA: od r. 1984
STŘEDNÍ EVROPA (brněnská verze): od července 1988
TEOLOGICKÉ TEXTY: od r. 1980 (zpočátku pod
názvem TEXTY)
VOKNO: od července 1979
VOKNOVINY: od roku 1987
VV: od r. 1988
ZE ZÁSUVKY I Z BLOKU: pravděpodobně od r. 1985

DODATEK:

TO: od ledna 1989
NEZÁVISLÉ MÍROVÉ SDRUŽENÍ V LIBERCI:
od ledna 1989

5. PŘEHLED SAMIZDATOVÝCH PERIODIK V SLOVENŠTINĚ (STAV KE KONCI 1988)

BRATISLAVSKÉ LISTY: od června 1988
FRAGMENT-K: od dubna 1988 (jako nástupce K a Fragment)
HLAS SLOVENSKA: od r. 1988
KATOLÍCKY MESAČNÍK: od poloviny 1988
NÁBOŽENSTVO A SÚČASNOSŤ: od r. 1983
RADOSŤ A NÁDEJ: pravděpodobně od r. 1988
RODINNÉ SPOLOČENSTVO: od r. 1985

EDICE NOVÉ CESTY MYŠLENÍ

Svazky 30-35 (pokrač. z *Act*, čís. 2/87)

30. Sborník *Vzpomínka a výzva*. Praha 1987. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 74 stran, 23 celostránkových fotografií. Vydán u příležitosti 50. výročí smrti T. G. Masaryka. Obsahuje dokument Charty 77 k tomuto výročí, projev Ladislava Hejdánka na lánském hřbitově a příležitostné studie Milana Machovce, Radima Palouše a Ladislava Hejdánka.

31. Maternius a Sakateka, *Dialog o vysvětlení*. Praha 1987. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 80 stran. Rozmluva rozebírající logickou formou problém existence obecného pojetí vysvětlení, při čemž se jako konkretizace klade touha po otázkách.

32. Sborník *Pekařovské studie I*. Praha 1988. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 280 stran. Vydán k 50. výročí smrti Josefa Pekaře. Obsahuje *Slovo úvodem* od E. K. a dále studie Radomíra Malého, Josefa Rohana, Evy Kantůrkové, Jaroslava Mezníka a Luboše Kohouta.

33. Sborník *Pekařovské studie II*. Praha 1988. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 192 stran a 25 stran příloh. Pokračování *Pekařovských studií I* (navazuje i číslováním stránek). Obsahuje studie Ladislava Jehličky, Petra Pitharta, Milana Jelínka, S. N., Milana Machovce a anglicky psanou stať Milana Haunera. V příloze jsou zastoupeni autoři Jan Zahradníček, Jaroslav Seifert, Karel Čapek, Josef Klik, Zdeněk Nejedlý; jsou v ní také zařazeny Pekařovy verše z mládí.

34. Jaroslav Kříž, *Rozhovor o vzdálenosti přítomného*. Praha 1988. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 108 stran. Filozofický rozhovor o bytí, významu a smyslu. Autor akcentuje určitost jako významný zřetel pravého filozofického myšlení a konfrontuje svá stanoviska s řadou filozofů především našeho století: s Husserlem, Wittgensteinem, Heideggerem, Foucaultem, Derridou a j.

35. Sborník *Jednota měkkého a tvrdého stylu*. Praha 1988. Strojopis formátu B5, plátěná vazba, 163 stran. Vydán k padesátinám Ivana M. Havla. Obsahuje studii Radima Palouše *Jednota dvojího*, která je konfrontací teorie výchovy k Božímu světu se západoněmeckou *Pedagogikou komunikace* K. Schallera; dále je ve sborníku studie Zdeňka Neubauera *O tvrdém a měkkém stylu ve filozofii*, v níž jde o filozofické posouzení způsobu vyjadřování myšlenek buď pokud možno co nejjednoznačněji a nejpresněji, nebo obrazně a živě. Uvedené studie mají rozsah 80 resp. 70 stran. Poslední příspěvek je krátká Sidoniova samomluva *Mind/body problem* o tom, jak se to vlastně má s problémem jako takovým.

ZA JIŘÍM THEINEREM

1927 – 1988

Šéfredaktor časopisu Index on Censorship Jiří Theiner zemřel v Londýně 17. července 1988. ČSDS a Acta v něm ztratily nejen přítele, ale také spolupracovníka vždy ochotného poradit, podat spolehlivou informaci a hlavně pomoci svým mimořádným překladatelským uměním. Dílo, které v tomto oboru za sebou zanechává, přispělo významným způsobem k poznání české literatury v anglosaském světě. Je rozsáhlejší a rozmanitější, než si v této chvíli uvědomujeme; to názorně potvrdí bibliografie Theinerových překladů, kterou Acta připraví pro některé z příštích čísel.

Pro tuto chvíli publikujeme aspoň přehled hlavních jeho překladů, připravený redakcí časopisu Index on Censorship.

Indexu děkujeme za laskavé poskytnutí materiálu a za svolení přetisknout česky i anglicky vzpomínku Václava Havla napsanou pro Index bezprostředně po Theinerově smrti.

*

Když mě v Praze navštívili členové souboru Královské shakespearovské společnosti, kteří hráli mou hru *Pokoušení*, a darovali mi videozáznam svého představení, pozval jsem několik svých přátel a dívali jsme se na to společně. Vi-

deozáznam končil tím, že všichni herci, převlečení už do svých civilních šatů, se shromáždili na jevišti. V jejich středu stál George Theiner, překladatel hry, který se na mě přátelsky usmíval, zvedl svou sklenku k přípitku a česky mi blahopřál. Bylo to malé, avšak dojemné překvapení, a měl jsem co dělat, abych před přáteli skryl své pohnutí. Myslím, že George Theiner zůstane navždy v mé paměti jako ten, kdo mi tehdy na jevišti připíjel.

Nikdy jsem se s ním osobně nesetkal. Několikrát jsem s ním mluvil telefonicky, viděl jsem ho na několika videozáznamech a samozřejmě jsem ho znal z jeho práce jako autora vynikajících překladů z češtiny do angličtiny a šéfredaktora časopisu *Index on Censorship*. Z toho všeho jsem nabyl dojmu, že je to člověk mimořádně milý a laskavý, skromný a pracovitý. Jsem mu vděčný, podobně jako mnoho jiných československých spisovatelů. Pevně věřím, že i po jeho odchodu si *Index on Censorship* nejen zachová svou vysokou úroveň, ale že bude i nadále hrát svou jedinečnou a nezastupitelnou kulturní roli jako za šéfredaktorství George Theinera.

Václav Havel, Praha
(*Index on Censorship*, srpen 1988, roč. 17, č. 7, s. 2)

ŽIVOTOPISNÉ ÚDAJE J. THEINERA:

4. listopadu 1927: narodil se v Praze
březen 1939: krátce po okupaci Čech a Moravy emigroval s rodiči do Anglie
1939-45: absolvoval školní vzdělání v Anglii
koncem 1945: návrat do Prahy
1946-50: redaktor anglického oddělení ČTK v Praze
1950-53: protože odmítl vstoupit do KSČ a podřídit se pravidlům „revoluční“, žurnalistiky, byl odveden do pracovních jednotek Čs. armády (PTP); pracoval většinou v ostravských dolech
1954-56: technický redaktor v tiskárně
1957-62: redaktor a překladatel anglické literatury v Artii
1962-68: autor dětských knížek a překladatel „na volné noze“
září 1968: tři týdny po invazi opustil Československo a usadil se v Anglii
1969-72: nakladatelský pracovník v Londýně
1973: stal se zástupcem ředitele nově vzniklé organizace „Writers and Scholars International“ (WSET) a zástupcem šéfredaktora časopisu *Index on Censorship*
od r. 1982: ředitel WSET a šéfredaktor *Index on Censorship*

V roce 1954 se oženil s Annou Martou Helisovou (zemřela 1971); syn Pavel (nar. 1957). Podruhé se oženil v roce 1975 se Shirley Patricií Harrisovou.

STRUČNÁ BIBLIOGRAFIE

Přeložené knihy:

Temptation /Pokoušení/ by Václav Havel. - London: Faber and Faber, 1988.

A cup of coffee with my interrogator /Šálek kávy při výslechu/ by Ludvík Vaculík. London: Readers International, 1987.

My merry mornings /Má veselá jitra/ by Ivan Klíma. London: Readers International, 1985.

Seven short stories. Praha: Orbis, 1967. [Překlad povídek Dušana Kužela, Jaroslavy Blažkové, Josef Škvoreckého, Petra Balghy.]

Ditta Sax by Arnošt Lustig. London: Hutchinson, 1966.

Selected poems /Vybrané básně/ of Miroslav Holub. London: Penguin, 1967.

Night and hope /Noc a naděje/ by Arnošt Lustig. London: Hutchinson, 1962. New York: Dutton, 1962.

Indigo blueprints in Slovak folk art /Modrotisk v slovenském lidovém umění/. Praha: Artia, 1954.

Řada knih dětských, uměleckých, přírodovědných a j. přeložených pro Artii v letech 1954-62.

Uspořádal:

They shoot writers, don't they? /I spisovatelé se střelí!/. London: Faber and Faber, 1984. Holandská verze: Amsterdam: Ambo, 1985. Dánská verze: Copenhagen: Fremad, 1986.

Uspořádal a přeložil:

The new writing in Czechoslovakia /Nová literatura v Č./. London: Penguin, 1969. [Zastoupeno bylo 26 spisovatelů.]

Spoluautor:

Killdog /Pes zabiják/ by Jonathan George. [Politický thriller autorů Johna Burkeho and George Theinera.] London: Macmillan, 1970. New York: Doubleday, 1970.

Pro *Index on Censorship* přeložil J. T. řadu básní, her, fejetonů, esejů, povídek, ukázek z románů a dalších textů zakázaných českých a slovenských autorů. V následujícím přehledu jsou uvedeny některé z nich (v pravém sloupci jsou čísla časopisu, v nichž byly texty otištěny). České názvy děl v závorkách jsou původní tituly českých textů, pokud existují, nikoli doslovné překlady z angličtiny.

Jiří Gruša*The questionnaire /Dotazník/ (úryvek románu) ... 5/1979***Václav Havel:***Conversation /Audience/ (jednoaktovka) 3/1976**Breaking the ice barrier /Praská ledový krunyč/
(interview) 1/1978**Reflections on the theatre /Úvahy o divadle/ 2/1983**Mistake /Chyba/ (scénka) 1/1984**A play's fate /Osud jedné hry; o Audienci/ 5/1986**My temptation /Moje pokušení/ (interview) 10/1986**Temptation /Pokoušení/ (hra) 10/1986***Bohumil Hrabal:***An ordinary day /Obyčejný den/ 3/1984**Mr. Stránský's Good Luck /Štěstí pana S.;
úryvek z Proluk/ 1/1988***Karel Michal:***Purvis /Plivník/ 4/1985***Ivan Klíma:***The girl athlete /Koulařka/ 1/1981**Variations on an eternal theme /Variace na věčné
téma/ 6/1981**Judge on trial /Soudec z milosti/ (úryvek románu) . 9/1986***Alexandr Kliment:***Mr. Feuilleton /Podčárník/ 3/1978***Pavel Kohout:***Double Trouble /Trabl/ 4/1987***Iva Kotrlá:***The fishing line /Vlasec/ (povídka a tři básně) 5/1985***Milan Kundera:***Life is elsewhere /Život je jinde/ (úryvek románu) . 4/1974**Comedy is everywhere /Komedie je všude/
(interview) 6/1977***Jan Pelc:***It's gonna get worse /A bude hůř ... /
(úryvek románu) 6/1986***Jaroslav Seifert:***A tribute to Vladimír Holan /Pocta Vladimíru
Holanovi/ (báseň) 2/1985**In Lenin's Mausoleum /V Leninově mauzoleu/
(báseň) 2/1985***Milan Šimečka:***Hostages /Rukojmí/ 3/1977**A Czech Winston Smith /Můj soudruh W. S./ 1/1984***Josef Škvorecký:***Dvořák in love /Zamilovaný D.; úryvek ze
Scherza capricciosa/ 6/1981***Dominik Tatarka***They should have killed me /Mali ma zabiť;
úryvek z knihy Sám proti noci/ 2/1984***Milan Uhde:***The blue angel /Modrý anděl/ (hra) 1/1985***Ludvík Vaculík:***Impermissible thoughts /Nedovolené myšlenky;
dopis generálnímu tajemníkovi OSN/ 4/1975**A cup of coffee with my interrogator /
Šálek kávy při výslechu/ 4/1977**Free to use a typewriter /Svoboda psaní na stroji/ . 3/1978**My philosophers /Před Karlem Kosíkem/ 5/1978**Reluctant exile /Exulant proti své vůli;
úryvek fejetonu Hňup z kaštýla/ 2/1983**The Spring is here /Jaro je tady;
fejeton z března 1982/ 2/1983**Thus spake Švejk /Tak pravil Švejk/ 7/1986**Walking down Příkopy /Příkopy dnes/ 7/1986**Words /Slova/ 7/1986**Happy Easter /Veselé velikonoce/ 6/1987**A day in August /Srpnový den/ 2/1988**In praise of the censor /Chvála cenzora/ 5/1988*

Jan Vladislav:

<i>A parallel world /Paralelní svět a jeho dějiny/</i>	6/1981
<i>Homeland /Samomluva muže, který přemýšlí o domově/ (báseň)</i>	1/1981
<i>All you need is a typewriter /Nepotřebujete nic než psací stroj/ (interview)</i>	2/1983

SOLIDARITA

S IVANEM POLANSKÝM

Katolický laický aktivista Ivan Polanský, který po několik let rozmnožoval a rozšiřoval náboženskou literaturu a sestavil také dva samizdatové sborníky věnované Josefu Tisovi a Andreji Hlinkovi, byl zatčen a uvězněn v listopadu 1987. V červnu 1988 ho Krajský soud v Banské Bystrici uznal vinným z trestného činu rozvracení republiky a odsoudil ho ke čtyřem rokům vězení nepodmíněně.

Případ Ivana Polanského byl od počátku sledován Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), nezávislou občanskou iniciativou založenou v Praze už v roce 1978 signatáři Charty 77; VONS informoval o zatčení, průběhu vyšetřování a zdravotním stavu Polanského, o jeho odsouzení i potvrzení rozsudku Nejvyšším soudem na Slovensku. V říjnu 1988 se v Československu ustavil Výbor solidarity s Ivanem Polanským.

Prohlášení Výboru podepsalo 91 nezávislých publicistů a vydavatelů samizdatových periodik a samizdatové literatury z celé republiky; většina z nich uvedla u svých jmen název časopisu nebo edice, do nichž přispívají, nebo na jejichž vydávání a rozšiřování se podílejí; vedle jmen signatářů jsou takto uvedeny dobré tři desítky

periodik nebo samizdatových edic. Mnohé tyto údaje byly dosud známy jen zasvěceným, některé redakce se kryly pseudonymy nebo časopisy vycházely zcela anonymně.

Otiskujeme prohlášení Výboru a seznam jeho signatářů v plném znění jako mimořádný dokument solidarity s každým, komu jsou upírána občanská a lidská práva, anebo kdo je v nich omezován; tato solidarita bez ohledu na národnost, světový názor, víru, věk a povolání se stala v prostředí československých nezávislých aktivit v posledních deseti dvanácti letech pravidlem.

Na zadní stránce obálky otiskujeme faksimile dopisu pražského arcibiskupa kardinála Tomáška paní Polanské.

V době tisku tohoto čísla *Act* bylo oznámeno, že Ivanovi Polanskému byl na základě amnestie z konce října 1988 snížen původní trest na dva roky vězení. 15. prosince byl propuštěn na svobodu s podmínkou na čtyři roky.

Redakce

PROHLÁŠENÍ VÝBORU SOLIDARITY S IVANEM POLANSKÝM

Ivan Polanský, dvaapadesátiletý katolický aktivista z Dubnice nad Váhom, byl nedávno odsouzen ke čtyřem rokům vězení za rozmnožování a rozšiřování publikací a písemností s převážně náboženskou a historickou tematikou. Považujeme nezávislou publicistiku a vydávání a rozšiřování literatury všeho druhu za právo každého. Toto právo je zaručeno i článkem 19 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, platného pro ČSSR od 23. března 1976. Odsouzení Ivana Polanského je protiprávní mimo jiné

proto, že omezení, jimž podléhá užívání práva na svobodu projevu podle čl. 19 zmíněného paktu, nebyla činností Ivana Polanského nijak dotčena: jako autor i vydavatel respektoval práva a pověst jiných a nijak neohrozil ochranu národní bezpečnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví a morálky. Uvězněním a odsouzením Ivana Polanského orgány státní moci opět jednou prokázaly, že pakty o lidských právech dodržovat nemíní a že přijaté mezinárodní úmluvy jsou pro ně bezcenným cárem papíru.

Nesvoboda slova se dotýká všech. Státní a straničtí činitelé si uzurpují právo omezovat, oklešťovat a potlačovat jakýkoli projev, který považují za škodlivý pro svou moc, přičemž jejich nárok na mocenský monopol zahrnuje všechny oblasti společenského života. Nezávislá vydavatelská činnost je za těchto okolností přímo sebezáchovně nutným jevem; počínaje beletrií přes literaturu odbornou a náboženskou, texty politické a dokumenty o porušování lidských práv, až po nezávislé noviny a svobodné zprostředkování informací pomáhá nezávislá publicistika udržovat historickou kontinuitu kultury a pravdivého poznání. Je legitimní občanskou obranou proti totální manipulaci společnosti i příslibem svobodnějších poměrů. I Ivan Polanský uplatňoval právo na svobodu projevu především u vědomí této společenské nezbytnosti, a vycházející ze své víry, pokládal svobodnou vydavatelskou činnost za mravní imperativ, za své osobní poslání.

Svoboda je nedělitelná. Spravedlnost, která připouští účelové výjimky, se stává pouhou zvláštností. Represe orgánů státní moci proti Ivanu Polanskému je útokem proti nám všem, kdo působíme v nezávislé publicistice se stejnými či podobnými motivy jako on, neboť my, nezávislí

vydavatelé a publicisté různých kulturních a politických zaměření, různých věr i bez vyznání, činíme totéž co Ivan Polanský. Mnozí z nás takto působí veřejně dlouhá léta. K faktu, že Ivan Polanský je ve vězení vlastně za nás za všechny, nemůžeme a nehodláme mlčet. Sdružení ve Výboru solidarity s Ivanem Polanským, obracíme se se vši rozhodností a naléhavostí na státní a politické vedení naší země: Skončujte se stavem justiční zvlou a pošlapávání práva a skončujte zvláště se selektivními postihy, jejichž jediným cílem je udržovat celou společnost ve strachu. Vyzýváme vás, abyste buď Ivana Polanského propustili na svobodu, nebo osvědčili důslednost své zvrácené spravedlnosti tím, že uvězníte nás všechny.

Naše solidarita s Ivanem Polanským může být účinná jen tehdy, podpoří-li požadavek jeho osvobození československá a mezinárodní veřejnost. Obracíme se na všechny lidi dobré vůle, aby pomohli. V rámci Výboru solidarity s Ivanem Polanským působí informační služba. Soustřeďuje informace o podmínkách věznění Ivana Polanského a o situaci jeho rodiny, jakož i informace o akcích na jeho podporu.

Kontaktní adresy této informační služby jsou:

PhDr. Václav Benda, Karlovo nám. 18, 120 00
Praha 2

JUDr. Ján Čarnogurský, Karola Adlera 10,
841 02 Bratislava

Jiří Gruntorád, Oldřichova 23, 120 00 Praha 2
Heřman Chromý, Sídliště Podolí 2762, 276 01
Mělník

Výbor solidarity s Ivanem Polanským je otevřen všem nezávislým československým vydavatelům a publicistům. Členství je individuální. Označení periodika nebo publicistické ini-

ciativy, v níž člen Výboru působí, je vítáno, není však podmínkou. (Případně označení umístěné v závorce za jménem člena neznámá, že členství ve Výboru se vztahuje na celou redakci či další spolupracovníky uvedené iniciativy.)

12. října 1988

Josef Adámek (Logos)
František Adamík (katolický samizdat)
Zdeněk Bálek (Pikole)
Petr Bartoš (Magazín SPUSA)
Václav Benda (Paraf)
Petr Cibulka (Samizdat Tapes and Cassettes and Videos:
 Půjčuj! Rozmnožuj!! Rozšiřuj!!!)
Ján Čarnogurský (Bratislavské listy)
Jiří Daníček
Josef Danisz (Ekologický bulletin)
Ivan Dejmal (Ekologický bulletin)
Jiří Dienstbier (Lidové noviny)
Zuzana Dienstbierová
Jan Dobrovský (Lidové noviny)
Luboš Dobrovský (Kritický sborník)
Jan Dus
Tomáš Dvořák (Bulletin Nezávislého mírového sdružení)
Jaromír Erben (Náboženský samizdat)
Přemysl Fialka
Jiří Gruntorád
Ivan M. Havel (Edice Expedice)
Václav Havel (Edice Expedice; O divadle)
Olga Havlová (Nový brak)
Zbyněk Hejda
Ladislav Hejdánek (Lidové noviny; Reflexe)
Ivan Hoffman (Fragment-K)
Michal Holeček
Lukáš Hraběta (Tutáč Record)
Jiřina Hrábková (Lidové noviny)
Heřman Chromý (Informace o Chartě 77)
Ivan M. Jirous (Vokno)
Jaroslav Jírů (Lidové noviny)
Pavel Jungmann (Magazín SPUSA)
Petr Kabeš

Pavel Kačírek
Jiří Kantůrek (Originální videojournal)
Jan Kaplan
Luboš Kohout
*Iva Kotrlá
Bedřich Koutný (Magazín SPUSA)
Petr Krejčí
Andrej Krob (Originální videojournal)
Miroslav Kusý (Lidové noviny)
Ivan Lamper (Revolver Revue)
Aleš Lederer (Prostor)
Jan Lopatka
Radomír Malý (Společenství)
Václav Malý (náboženský samizdat)
Lenka Marečková-Hrachová (Ekologický bulletin)
Luděk Marks
Hana Marvanová (Bulletin Nezávislého mírového sdružení)
Vladimír Mlynář (Lidové noviny)
Michal Mrtvý (katolický samizdat)
Augustin Navrátil (Křesťanské obzory)
Augustina Navrátilová (Křesťanské obzory)
*Milan Ohnisko (Almanach Bich)
Martin Palouš
Radim Palouš (Nové cesty myšlení)
Pavla Paloušová (Informace o Chartě 77)
Petr Placák (Prkna Prahy)
*Oliver Polakovič
Petr Pospíchal (Polsko-československá solidarita)
Lenka Procházková
*Roman Ráček (Revue 88)
Miloš Rejchrt
Zdeněk Rotrekl
Jan Ruml (Originální videojournal)
Jiří Ruml (Lidové noviny)
*František Rychlík
Dušan Skála (Host)
Andrej Stankovič (Originální videojournal)
Olga Stankovičová (Nový brak)
František Stárek (Vokno)
Jan Šabata (Lidové noviny)
*František Šamalík (Lidové noviny)
Martin Milan Šimečka (Fragment-K)

Olga Šulcová (Ze zásuvky a z bloku; Lidové noviny)

Petruška Šustrová

Jáchym Topol (Revolver Revue)

Vladimír Trlida (Magazín SPUSA)

Petr Uhl (Informace o Chartě 77)

Jan Urban (korespondent sovětského nezávislého

týdeníku Ekspres-Chronika)

Zdeněk Urbánek (Lidové noviny)

Ludvík Vaculík

Ota Veverka (Jazzstop)

*Luboš Vlach (hudební magazín Šoe)

Josef Vohryzek

Saša Vondra (Revolver Revue)

Luboš Vydra (Bulletin Nezávislého mírového sdružení)

Pavel Záleský (Křesťanské obzory)

Rudolf Zeman (Lidové noviny)

Václav Žufan (Attac)

* podepsali prohlášení po 12. říjnu

BENEFICIUM NA PAMĚŤ BEDŘICHA FUČÍKA

Samizdatový časopis Kritický sborník oznámil založení benefícia na paměť Bedřicha Fučíka. Z oznámení citujeme:

Beneficium bylo založeno v roce 1987 a bude je každoročně udělovat odborná porota mladým literárním kritikům, teoretikům, historikům nebo editorům na základě jejich dosavadní tvorby a jako podporu pro další práci na tématech, která dnes nemají naději, že by mohla vyjít jinak než strojopisně.

Porota se usnesla uveřejnit spolu s oznámením benefícia i následující výzvu:

Beneficium na paměť Bedřicha Fučíka nese jméno člověka, který celý svůj život věnoval neúnavně, láskyplně pokorně, obětavě službě české literatuře. Řadu let, až do své smrti, bez oddechu připravoval kritické edice umlčených

básníků a bránil jejich dílo před zapomenutím. V duchu jeho odkazu apelujeme na naši literárněvědnou a kritickou mladou generaci, aby svou pozornost obrátila také k nezpracovaným problémům novější české literatury a jejím bílým místům. Jejich rostoucí počet i rozsah svědčí o vleklé krizi a je alarmující.

Chceme upozornit, že pokud jde o objektivní vědecké zpracování, naše literární teorie i historie prakticky nepřekročily tematický mezník roku 1945. Že přípravné práce pro oficiální komplexní dějiny české moderní literatury svědčí o neodpovědném přístupu a o tom, že obraz těchto dějin bude zmanipulován a mezerovitý. Že zcela chybí kritický obraz nejvýraznějších postav poválečné (a někdy i předválečné) poezie i prózy (Deml, Zahradníček, Čep, Seifert, Holan, Kolář, Hrabal, Škvorecký atd.), že chybí často i povědomí o řadě zakazovaných autorů, o bibliografiích či kritických edicích jejich děl ani nemluvě. Do výzkumných plánů vysokoškolských kateder či jiných vědeckých institucí se dnes podobná témata dostanou, jen pokud vyhovují současné kulturní politice, tedy s vypuštěním nebo zkrácením rozhodujících proudů a osobností. Zbývá to na nás ostatní. Zdá se nám, že onu prázdnotu by každý, kdo se zabývá tak či onak literaturou, měl mít stále na zřeteli a považovat ji i za svůj osobní dluh.

Těm, kteří se chtějí na poli literární vědy či historie anagažovat a kteří by o to stáli, nabízíme i případnou pomoc (například při vymezení problému, při hledání pramenů, v otázkách metodologických atd.). Přesnější informaci můžete získat prostřednictvím redakce tohoto časopisu.

Kritický sborník, 1988, roč. VIII, č. 2

K ČESKÉMU VYDÁNÍ PATOČKOVÝCH SPISŮ

Diskuse o projektech českého vydání Sebraných spisů Jana Patočky přinesla m. j. tyto poznatky a výsledky:

1. V domácím nezávislém prostředí i v československém exilu existuje shoda o tom, že Patočkův odkaz představuje důležitou součást českého duchovního dědictví a že je nutno vytvořit předpoklady k tomu, aby dílo Jana Patočky bylo k dispozici v definitivní české podobě.

2. Vytvořila se a pracuje ediční skupina, která zahrnuje znalce Patočkova díla, asistenty a pomocné síly a jejímž jádrem jsou filozofové – Patočkoví žáci. Ediční skupina plánuje připravit ročně tři svazky rukopisu podle edičního projektu, který zahrnuje 12-15 svazků. Dílo bude tedy v rukopise dokončeno nejpozději v roce 1993.

3. Československé dokumentační středisko nezávislé literatury plní funkci koordinátora mezi ediční skupinou a institucemi, jež tak či onak projekt podporují; k nim patří "Central and East European Publishing Project" (CEEPP) v Oxfordu, který poskytl podporu na přípravu rukopisu prvních čtyř svazků Spisů, a Nadace Charty 77 ve Stockholmu. Rada evropských vzdělanců zastává názor, že české vydání Patočkových spisů není pouze česká záležitost, ale věc evropského kulturního významu, a že si proto zaslouhuje mezinárodní podporu.

4. Po zveřejnění úplné bibliografie Patočkova díla a po diskusi o tom, jak mají být české Se-

brané spisy uspořádány a vydány, se ukázalo, že je praktické rozdělit celý úkol na dvě časové etapy:

a) Pokračovat v práci na definitivním rukopise 12-15 svazkových Spisů, vybavených všemi náležitostmi, včetně poznámkového aparátu, rejstříků atd. Dokončeným rukopisem se rozumí hotový text na počítačových disketách, z nichž může být zhotovena sazba knihy nebo vytištěn text na počítačové tiskárně.

b) O vlastním vydání, tj. o tisku, nákladu a distribuci rozhodnout teprve tehdy, až bude hotov rukopis prvních šesti svazků, tj. na začátku roku 1991. Podle potřeby a účelnosti se uvažuje alternativně o vydání v podobě tištěných knih (zejména u těch svazků, které jsou určeny pro širší čtenářskou obec), nebo o studijním vydání ve formě fotokopíí.

5. Acta budou průběžně přinášet informace o postupu prací a budou věnovat pozornost i cizojazyčným vydáním děl Jana Patočky.

6. Vydání Patočkových spisů v češtině je veliký úkol a k jeho splnění je zapotřebí nejen spolupráce exilových nakladatelství, ale v této fázi především podpory mecenášů a subskriptentů. Proto se na ně znovu obracíme s prosbou o pomoc; příspěvky lze zasílat jako dar (odpočitatelný od daňového základu) pro ČSDS s výslovným určením "Patočkovy Spisy". Takto označené dary budou vedeny na zvláštním kontě a dárci budou o jejich použití písemně informováni.

– vprn –

UDĚLENÍ CENY VLADIMÍRA SOLOVJOVA

Dne 30. června 1988 se v Praze sešli členové skupiny pro udělení ceny pojmenované po ruském filozofovi Vladimíru Solovjovovi, vypsané jednorázově u příležitosti milénia přijetí křesťanství na Kyjevské Rusi. (Srv. *Acta* 3-4/87, str. 92.) Přečetli a posoudili esej nazvaný *Že by přece ex oriente lux?*, jehož autorem je Ivan Brod, dále historickou studii s názvem *Rusko a náboženství*, jež má podtitul *Příspěvek k tisíciletému putování Božího lidu ruskými dějinami* a jejímž autorem je František Op, a konečně báseň Ivy Kotrlé, jež nese název *Proslulá země*.

Byla oceněna úroveň došlých prací, byl vyjádřen dík přispěvatelům a zároveň i naděje na spontánní rozvoj tvůrčí duchovní aktivity, autentické ve své nezávislosti na mocenských a ideologických strukturách a motivované vypisováním jednorázových i pravidelně udílených cen v budoucnu.

Vítězným dílem soutěže o cenu Vladimíra Solovjova se stal esej *Že by přece ex oriente lux?*

Autorovi vítězného příspěvku patří naše blahopřání a vypsaná prémie 3000 Kčs. Zároveň vyjadřujeme dík a přání úspěchu na cestě hledání trvalých hodnot lidské opravdovosti všem, kdo projevíli zájem o téma *Rusko a křesťanství* i o vůdčí myšlenku naší soutěže.

V Praze 30. 6. 1988

Bohumír Janát

Martin Palouš

Miloš Rejchrt

PENĚŽNÍ DARY PRO ČSDS

V důsledku změny úředního sídla ČSDS došlo ke změně procedury poukazování peněžních darů pro ČSDS, které jsou odpočitatelné od daňového základu a o nichž dárce dostává potvrzení pro příslušný berní úřad (Finanzamt).

Dary se poukazují bankovním převodem vystaveným na *Stadt Scheinfeld, 8533 Scheinfeld* s určením *Spende für Dokumentationszentrum e. V., Schloß Schwarzenberg*, a to na konto 810 000 026, Sparkasse Scheinfeld, BLZ 762 510 20. Šeky vystavené podobným zůsobem (Stadt Scheinfeld, *Spende für Dokumentationszentrum e. V., Schloß Schwarzenberg*), můžete zasílat na naši adresu a my je postoupíme městu Scheinfeldu, které pak rovněž vystaví příslušné potvrzení.

Uvádějte prosím na převodkách či šecích svou přesnou adresu, abychom Vám mohli poslat potvrzení pro berní úřad.

Pro zjednodušení procedury vytiskla pro nás „Sparkasse Scheinfeld“ převodové formuláře, které přikládáme k části nákladu tohoto čísla *Act*. Formuláře zašleme kdykoli i na telefonickou žádost.

ČSDS děkuje všem autorům, překladatelům a nakladatelům za zásilky publikací, které podstatně obohacují příruční knihovnu střediska a pomáhají zkvalitnit práce na katalogu nezávislé české a slovenské literatury.

PODĚKOVÁNÍ

Představenstvo ČSDS děkuje všem, kdo přispěli svými dary k rozšíření knihovny a sbírek Střediska nebo je podpořili finančně.

V období od června do konce roku 1988 to byli:

Erika Abramsová, Paříž
Luciano Antonetti, Řím
dr. Zdenka Brodská, Farmington Hills
dr. Josefina Brügelová, Londýn
Jan Čulík, Glasgow
Marie Dubinová, Paříž
svobodný pán z Guttenbergu,
Neustadt a. d. Saale
Ivan Diviš, Mnichov
Jan Filípek, Palm Springs
Ota Filip, Mnichov
Helena Goetzová, Vancouver, Kanada
prof. dr. Markéta Goetzová-Stankiewiczová,
Vancouver
dr. Vladimír Kabeš, Washington
Pavel Kohout, Vídeň
Jiří Kolář, Paříž
prof. dr. Jiří Kosta, Frankfurt/M.
Michael Konůpek, Oslo
prof. Jaroslav Krejčí, Lancaster
Zdeněk Mastník, Londýn
Franz Metternich Sandor, vévoda
ratibořský, Höxter
Meda a Jan Mládkovi, Washington
Olga Neveršilová, Bern
Josef Novák, Asnières
Patrick Ouředník, Paříž
prof. dr. Ota Šik, St. Gallen
František Vaněček, Vídeň
Jiří Veltruský, Paříž

AUTOŘI A SPOLUPRACOVNÍCI SVAZKU ACTA 5-8/88:

Jiří Gruša (1938), básník a spisovatel, od r.
1980 ve Spolkové republice

Václav Havel (1936), dramatik a esejista,
žije v Praze

Milan Jungmann (1922), literární kritik,
žije v Praze

John Keane (1949), politický filosof, profesor
na *The Polytechnic of Central London*

Lubomír Martínek (1954), prozaik, od r. 1979
v Paříži

Vilém Prečan (-vpr-) (1933), historik, kustod
ČSDS, od r. 1976 v Spolkové republice

Jacques Rupnik (1950 v Praze), historik,
žije v Paříži, profesor na *Fondation
nationale des sciences politiques*

Milan Šimečka (1930), filozof a publicista,
žije v Bratislavě

Ludvík Vaculík (1926), spisovatel, žije v Praze

Jan Vladislav (1923), básník, esejista a
překladatel, od r. 1981 v Paříži

Za všechna upozornění doplňující nebo
opravující naše údaje o samizdatových
publikacích budeme vděčni a uveřejníme
je.

Faksimile dopisu
kardinála Tomáška
manželce
Ivana Polanského

V Praze dne 8. října 1988

Vážená paní Polanská,

přijměte můj pozdrav a projev mé účasti v současném těžkém postavení Vaší rodiny.

Jsem informován o zéslužné práci Vašeho manžela, Ivana Polanského při vydávání katolického samizdatu. V uplynulých letech vytiskl desítky titulů a tisíce exemplářů různých náboženských publikací. V době, kdy Církev neměla možnost oficiálně vydávat svou literaturu, Váš manžel vlastní činností pomáhal hasit žízeň našich věřících po náboženské literatuře.

Informace o policejních a soudních postizích četných katolických věřících pomáhaly šifit solidaritu s těmito našimi bratřími a sestrami, vydávajícími svědectví o víře.

Vydavatelskou činnost Vašeho manžela chránily mezinárodní smlouvy o občanských právech, které podepsalo i Československo.

Prosím našeho Pána o ochranu pro Vašeho manžela a celou Vaši rodinu.

Vám, Vašemu manželovi a celé rodině posílám své arcibiskupské požehnání.

Frant. kardinál Tomášek
František kardinál Tomášek
arcibiskup pražský

Ida Polanská
Nová Dubnice
Hvězdosíavova

DOPORUČENĚ

